Leonardo Sciascia/Oyunun Kuralı

LEONARDO SCİASCİA

OYUNUN KURALI

Roman

Orazio Gentileschi

ADA YAYINLARI

Bu kitap
1986 yılının Nisan ayında
Dizerkonca Matbaasında
dizilip basılmıştır.

Oyunun Kuralı

Romanın Özgün Adı
A CIASCUNO IL SUO
(Herkese Hak Ettiği)

Leonardo Sciascia

OYUNUN KURALI

(Roman)

Türkçesi
Gül Işık

ADA YAYINLARI

SUNU

Oyunun Kuralı, *türü kolayca saptanamayan bir yapıt: polisiye olmayan bir polisiye, «Mafya romanı» diye bilinen, ama yazarının böyle nitelemediği bir roman.*

Leonardo Sciascia, İtalyan yazınında, ülkemizde de tanınan Verga ve Pirandello gibi adlarla başlayıp Tomasi di Lampedusa ile süren bir Sicilyalı yazarlar dizisinin günümüzdeki en önemli sözcüsü, aynı zamanda toplumsal sorunlara eğilen etkin bir aydın. Ve araştırıcı olmayı aydın olmanın ilk gereği sayıyor: yazdığı herşey Sicilya'nın güncel sorunlarını tarihsel boyutları içinde inceleyişine dayanıyor:

«Bugünün yenilgilerini Sicilya'nın geçmişinde, geçmişin yenilgilerinde arıyorum. Sicilya'nın tarihi baştan sona bir yenilgiler tarihidir: aklın yenilgileri, aklın yolunu izleyen insanların yenilgileri. Benim öyküm de bu tür yenilgilerin öyküsü işte. Ya da, daha yumuşak bir deyişle, düşkırıklıklarımın öyküsü.»

Sciascia'nın yazın yaşamı hep iki boyutlu olarak gelişmiştir: bir yanda tarihsel incelemeden, belgelerden, gerçek olaylardan kaynaklanan deneme yazıları, öte yanda görünürde düşgücünün, aslında düşgücünden fazla inceleme ürünü olan anlatıları:

«Yazdıklarımda hep belli bir düşünceden yola çıkar, belli bir şemayı izlerim. Dileğim, düşlediğim ya da uydurduğum bir olayı anlatarak bir şeyi 'kanıtlamak'tır; uydurduğum derken, hazır bulduğum demek istiyorum: tarihte ya da günümüzde bulduğum. Olay, *başlangıçta bir 'bahane'dir, bir 'yol'dur. Her kitabım, aslında 'feci karmaşık' şeyler üs-*

tüne bir 'simple discours' (yalın söylem) çabasıdır: söyleme yalınlığını veren olayın kendisidir, anlatıdır, tüm söylemi kendinde toplayan bir 'örnek'tir olay. Dolayısıyle, benim gerecim anlatı biçimine bürünmüş, öyküleşmiş bir denemedir; bu nedenle, anlatı tekniğine büyük özen göstermek zorundayım. Diyebilirim ki, anlatı tekniğinden okur karşısında pek dürüst sayılmayacak bir biçimde, bir kandırmaca olarak yararlanıyorum, okurun kitabı yarıda bırakmasını engellemek için yani; anlatı tekniği derken polisiye roman tekniği demek istiyorum.»

Oyunun Kuralı'nı *Sciascia belirli bir siyasal-tarihsel bağlama oturtuyor:*

«Kitaplarımın herbiri bir ayrı noktadan yola çıkar. Oyunun Kuralı *handiyse düşünmeden yaptığım bir seçmenin ürünüdür. Kendi kendime şöyle demiştim: 'bir tarihsel iflasın öyküsünü yazsam, yani orta-solun iflâsının öyküsünü. 1964'den başlayarak ülke yönetiminde orta-sol formülünü benimseyen Sosyalist Parti ile Hıristiyan-Demokrat Parti işbirliğine girişmişlerdi; başlangıçta halkta büyük umutlar yaratan bu durum giderek hepimizi düşkırıklığına sürüklemişti. İtalya'nın siyasal yaşantısında köklü bir değişime yol açması amacıyle gerçekleştirilen bu çözüm sonunda bir kez daha İtalya'da oldum olası sürüp giden Faşizmin sonsuz devinimsizliği karşısında boşa çıkmıştı. Gelgelelim kitabım bir Mafya öyküsü olarak algılandı.»*

Leonardo Sciascia 1921'de Sicilya'nın Agrigento ilinde, Recalmuto'da doğdu. Babası memur, annesi ev kadınıydı. Lise öğrenimini 1935-1942 yıllarında Caltanissetta'da tamamladı; o yıllarda tanıdığı bazı Sicilyalı aydınlar ve lisedeki öğretmenleri kendisini Faşizmin eleştirisiyle eğittiler, totaliter rejime karşı durmanın ahlâksal gereklerini öğrettiler. Yazar daha sonraları Mussolini rejimini «yerel Mafya'lardan bas-

kın çıkmayı başaran ülke çapında bir Mafya» diye niteleyecekti. İlk gençliğinde Marksizme yaklaştıysa da, kendisinin de birçok kez belirttiği gibi, bu öğretiyi en çok yaklaştığı zamanlarda bile tümüyle benimsemedi. Gerçek eğitimi, kökenlerinden beri, İtalya'da büyük etkisi görülen XVIII. yüzyıl Aydınlanma çağının akılcı Fransız kültürüne bağlı kalmıştır, yapıtlarında Voltaire'i sık-sık anması bunun kanıtlarından yalnızca biridir. Sciascia ayrıca yazın ufkunu yine ilk gençliğinde önce XIX. yüzyıl İtalyan yazarı A. Manzoni, ardından çağdaş Amerikan yazarları ile genişletti.

Geçimini sağlamak amacıyla yaptığı çeşitli işler arasında 1943'de Toprak Mahsulleri Ofisi'ndeki memurluğu köy ortamını tanıması açısından önem aldı, ilkokul öğretmenliği de yine yapıtlarına yansıyan bir başka uğraşıdır.

Sciascia yazın yaşamına 1950'de Favole della dittatura *(Diktatörlük masalları) ile başladı, iki yıl sonra* Sicilia, il suo cuore *(Sicilya, Sicilya'nın yüreği) başlıklı şiir kitabını, ardından* Pirandello e il Pirandellismo *(Pirandello ve Pirandelloculuk) ve 1961'de* Pirandello e la Sicilia *(Pirandello ve Sicilya) adlı denemelerini yayımlayarak Sicilya'yı çeşitli yönleriyle irdeledi. 1957'de* Le parrocchie di Regalpetra *(Regalpetra kiliseleri) başlıklı gerçek-romanı eleştirmenlerce çok beğenildi ve çağın «Yeni-gerçekçiliğinin saplanıp kaldığı sığ özenticiliğe ilk tepki girişimi» olarak nitelendi. Romanda Sciascia'nın daha sonra birçok yapıtında işleyeceği Sicilya ortamı bireyi, toplumu, Mafya'sı ile çiziliyordu: bu yapıtın yazarın daha sonraki yapıtlarının çekirdeğini içerdiği de söylendi.*

Il giorno della civetta */ 1961 (Türkçesi:* Baykuş, *çev. N. Adabağ, Babil yay., Ankara 1972) romanı ile, Sciascia bir yandan bir Mafya cinayetinin soruşturmasını izlerken, öte yandan Sicilya toplumuna yabancı bir kuzeyli polis müfettişinin olaya yaklaşımını görüntüleyerek, İtalya'da kuzey insanları ile güney insanları arasındaki köklü kültür ve dav-*

ranış ayrılıklarını ortaya koyuyordu. Demokratik ve cumhuriyetçi geleneklere bağlı, yasalardan ödün vermeye yanaşmayan kuzeyli müfettiş, cinayet soruşturmasını başarı ile yürütüyor, yerel Mafya ağını gün ışığına çıkarıp, suçluları tutuklattıktan başka, doruktaki Mafya babasına ulaşmayı hedef alıyordu; elde ettiği tek sonuç ise, tutuklattırdığı kişilerin çok geçmeden salıverilmeleri ve soruşturmanın elinden alınması oluyordu. İki ayrı toplum, iki ayrı anlayış arasındaki uzlaşmazlık şiddetle vurgulanıyor, roman olumsuz ve umutsuz bir Sicilya görüntüsü ile kapanıyordu; yine de kuzeyli müfettiş yüreğinde bir Sicilya sevdasının uyandığını duyuyordu, 'kafasını duvara vurmak' pahasına da olsa dönecekti oraya.

Aradaki Il consiglio d'Egitto *(Türkçesi:* Mısır Konseyi, *çev. D. Cemgil, E yay., İstanbul 1983),* Morte dell'inquisitore *(Enkizisyon yargıcının ölümü) gibi deneme yanı ağır basan yapıtlardan,* Feste religiose in Sicilia *(Sicilya'da dinsel yortular) başlıklı incelemesinden ve Mafya ile siyasal güçler arasındaki bağların konu edildiği* L'onorevole *(Sayın milletvekili) adlı piyesten sonra, Sciascia 1966'da* A ciascuno il suo *(Oyunun Kuralı) ile* Baykuş'*takine benzer bir konuyu, aşk cinayeti gibi gözüken bir öldürme olayının soruşturmasını anlattı. Bu iki romanın birincisinde aklın, Sicilya ruhunun ötedenberi bir parçası olarak gördüğü Mafya karşısındaki yenilgisini sergilemişti, ikincisinde İtalyan ruhunun öteden beri bir parçası olarak gördüğü Faşizm karşısındaki yenilgisini dile getiriyordu. Ancak bu ikinci 'polisiye'si birincisine kıyasla çok daha şiddetli bir coşku, daha büyük bir gerilim içinde kaleme alınmıştı: Sciascia, eski, şanlı ve kendi özüne yabancı uygarlıkların yükünü taşıyan bir 'geri kalmış yöre' nin aydını olarak, tüm kişisel düşkırıklığını satırlarına dökmüştü. Sicilya'nın ve Sicilyalıların, polisiye roman tekniğiyle birbirine bağlanmış acımasız söyleşilerle 'görüntülendiği' bu roman bir bakıma Sciascia'nın en ilginç yapıtı sayılır, en*

çarpıcı yapıtı olduğuna ise kuşku yok. Pirandello'yu Sicilya ruhunun gerçek temsilcisi olarak gören Sciascia «polisiye türüne Pirandello dramını soktuğum söylenebilir» diyor. Gerçekten, Sciascia'nın kişileri de, ünlü tiyatro ustasınınkiler gibi, 'yazarını arayan kişiler'dir:

«Kişilerimle olan ilişkilerimin karmaşık yanı yok, çünkü şimdiye dek içlerinde bana güçlük çıkaranına rastlamadım. Çoğu gündelik yaşantıda rastladığım, kişiliklerinin temel öğelerini bana kendileri sunan kimselerdir. Yani pek öyle yaratıcı bir düşgücüm var diyemem. Kahramanlarım, yapıtlarımın sayfalarına kendiliklerinden giriveren gerçek kişilerdir. Ben hiçbirinde kendimi olduğum gibi bulduğumu söyleyemem, ama herbirinde benden bir parça yaşar, en azından onları benimseyişimden, varoluş biçimlerini anlamaya, ruhlarına sızmaya çabalayarak sahip çıkmamdan ötürü. Öyle ki, ben yerine göre biraz Mafya babası, biraz papaz, biraz avukat, hatta biraz enkizisyon yargıcı olurum: tabii bunlar olumsuz diye nitelediğimiz kişiler. Sevdiğim, olumlu saydığım kişilerimde kendimi daha çok buluyorum elbette.»

«Yapıtlarımda papazlara sık sık yer vermemin nedeni İtalya'ya musallat olan nice belânın onların işi olmasıdır. Papazları kişilikleri açısından da ilginç bulurum: bilgisiz papazları bilgisiz olduklarından, ham-halat hoşgörüsüzlüğü varlıklarında somutlaştırdıklarından ötürü; kültürlü olanları ise, yüzlerce yıllık deneyimin yüreklerinde keskinleştirdiği ipince inançsızlıktan, içlerinde birikmiş bulunan korkunç bilgelikten ötürü. Ne var ki ben Sicilyalıların, Katoliklikten olmasa bile, dinden hiç mi hiç nasiplerini almadıklarını gözlemledim. Buna hayıflanmadım da diyemem: çünkü dindar topluluklar eğer dinsel devrimler yapabiliyorlarsa, sivil devrimler de yapabilirler demektir. Dini, günü gününe, kendi kendimizle çatışarak, hatta acıyla yaşamamız gerekir: insanlara bir kez açıklanıp bağışlanmış bir gerçeğe yalnızca alışılagelmiş töreler aracılığıyla inanıp, edilgenlikle benimsemek değildir din.»

Kilise adamlarına böylesine şiddetle karşı çıkan —ve bunu Katolik İtalya'nın aslında Dante'den beri süregelen bir geleneği doğrultusunda yapan— Sciascia'ya göre «dindar olmak için, varoluşumuzun, şu üzerinde yaşadığımız dünyanın bir anlamı olması gerektiğine kesinlikle inanmak yeter.» Başka bir deyişle, yazar, bireyde dinsel inanç yoğunluğuna erişen bir aydın bilincine ve ahlâksal sorumluluk duygusuna yöneliyor. Çevresinde —ilkin adasında, sonra giderek ülkesinde— arayıp da bulamadığı şeyler bunlar, romanın yazılmasına neden olan düşkırıklığı da buradan kaynaklanıyor. Sciascia'ya göre, belli tarihsel-kültürel koşullandırmaların sonucunda Sicilya hâlâ (romanın kaleme alındığı 60'lı yılların ikinci yarısında) son derece karmaşık ve umutsuz bir durumdadır. 'Üçüncü dünya sorunlarıyla boğuşan ve birinci dünya ile birarada yaşamak zorunda olan' bir bölgedir. Kalkınması —eğer kalkınmış denebilirse— yüzeysel ve gelgeçtir, sonuçta eski illetlerle yenilerinin acısı birlikte çekilmektedir:

«Sicilya tarihinin başta gelen öğesi güvensizliktir; ve bu güvensizlik duygusu gerek toplumun, gerekse bireylerin davranışlarını, oluş biçimlerini, yaşam görüşlerini biçimlendirir (bunlar korku, yılgınlık, iğretilik, kilitlenmiş tutkular, başka insanlarla, sevgi, şiddet, karamsarlık, kadercilik dışında ilişki kurma yeteneksizliğidir). Tarihsel *korku giderek* varoluşsal *korkuya dönüşmüştür; ve bireylerde olsun, gruplarda, topluluklarda, bölgenin tümünde olsun, bir yalnızlık, herkesten kopma eğilimi olarak kendini gösterir.»*

Tarihten ve doğadan kaynaklanan ekonomik ve kültürel öğelerin biçimlendirdiği bu Sicilya'da, bu 'su alan korsan gemisi'nde acaba aydının, içine kapanarak ve kısıtlanarak da olsa, gerçeği arayan ve bulan kişinin durumu nedir? «Sicilya'da aydınların bugün hâlâ topluma yabancı bir 'cisim' oluşturdukları yadsınamaz» diyor Sciascia: «Var olmasına varlar, ama bu toplumda tutunamıyorlar, işin gerçeği bu:

sanki tüm toplumsal yapı onlara tepki gösterir, onları püskürür gibi.»

Gerçekte, Oyunun Kuralı *da polisiye gelişimi altında, toplumla uzlaşamayan, toplumun kendisine uygun gördüğü kıyıcıkta durumunu kavrayıp sessiz sedasız oturmaya yanaşmayan, 'üstüne vazife olmayan işlere' karıştığından ötürü harcanan bir taşra aydınının öyküsüdür.*

«Ne yaparsınız» diyor Sciascia, «şu bizim ülkemiz kendi görüntüsünü yansıtacak aynalardan, durumunu saptayacak bilimlerden hoşlanmıyor işte. Çizgileri belirsiz bir bugünde, biçimsiz, renksiz, yarınının ne olacağı bilinmeyen bir güncellikte yaşamak gereksiniminde. Oyunun kuralı gereği geçmişin bilincini ve geleceğin kaygısını dile getiren aydın, bu eğilimlerinden ötürü itiliyor, kovuluyor, sürülüyor.»

GÜL IŞIK

Ama sakın sanmayın ki bir gizi açıklamaya ya da bir roman yazmaya hazırlanıyorum.

POE, *Morg Sokağı Cinayeti*

I.

Mektup öğleden sonraki dağıtımdan çıktı. Postacı tezgâhın üzerine ilkin, her zamanki gibi, reklâm broşürlerinin renk renk tomarını koydu; sonra handiyse oracıkta, gözünün önünde patlayıvermesinden korkarmış gibi, ihtiyatla, mektubu bıraktı: sarı bir zarf, üzerine tutkalla yapıştırılmış ufak bir beyaz dikdörtgene basılı adres.

«Bu mektup hiç hoşuma gitmiyor» dedi postacı.

Eczacı, gözlerini gazetesinden ayırdı, gözlüğünü kaldırdı:

«Hayrola?» diye sordu, pirelenmişti.

«Bu mektup, diyordum, hiç hoşuma gitmedi de.»

Zarfı, tezgâhın mermeri üzerinde işaret parmağıyle ağır ağır eczacının önüne doğru sürdü.

Eczacı elini değdirmeden eğilip baktı; sonra doğruldu, yeniden gözlüğünü taktı, bir daha baktı.

«Nedenmiş o?»

«Buradan postalamışlar, dün gece ya da bu sabah erken; adresi de eczanenin antetli kâğıtlarından kesmişler.»

«Ya!» diye doğruladı eczacı: şaşkın, tedirgin, bir açıklama ya da karar beklermiş gibi gözlerini postacıya dikti.

«Bu bir imzasız mektup» dedi postacı.

«İmzasız mektup» diye yankıladı eczacı. Henüz elini bile sürmediği o mektup aile yaşantısını paramparça ediyor,

mutfakta akşam yemeğine hazırladığı oğlak kebabını fırına vermekle uğraşan, güzel sayılamayacak, biraz geçkin, biraz derbeder kadıncağıza yıldırım gibi çarpıp kül ediyordu.

«Şu imzasız mektup gönderme huyundan vazgeçemediler gitti» dedi postacı. Çantasını bir iskemleye bırakmış, tezgâha abanmıştı: eczacı bir cesaret göstersin de mektubu açsın diye bekliyordu. Alıcısının içtenliğine ve safdilliğine güvenmiş, mektubun içini (gerekli tüm önlemleri alarak, elbette) açıp okumadan getirmişti ya: «Açacak olursa, iş bir boynuzlama olayı ise bana bir şey söylemeyecektir; ama tehdit falansa, gösterir.» Ne olursa olsun, durumu anlamadan çekip gitmeye niyeti yoktu. Zamandan bol ne vardı?

«Bir imzasız mektup, bana, ha?» dedi eczacı uzun süren bir suskunluktan sonra: sesi şaşkın, öfkeliydi ama, kendisi dehşete kapılmış gözüküyordu. Rengi solmuştu, boş boş bakıyordu, dudağının üstünde ter damlacıkları belirmişti. Tel gibi gerilmiş titreşen merakının ötesinden, postacı o şaşkınlığı, o öfkeyi paylaştı: iyi adamdı eczacı, açık yürekli, mert adamdı; ilaçları herkese veresiye verirdi, karısının drahoma olarak getirdiği topraklarda, bırakırdı köylüler bildiklerini okusunlar. Signora hakkında dedikodu falan da duymamıştı postacı.

Eczacı birdenbire karar verdi: mektubu aldı, zarfı yırttı, kâğıdı açtı. Postacı beklediği şeyle yüzyüze geldi: mektup bir gazeteden kesilmiş sözcüklerle oluşturulmuştu.

Eczacı acı ilacı bir yudumda içti. Zaten topu topu iki satırdı. «Bak, bak, bak» dedi: ama ferahlamış, neredeyse keyiflenmişti. «Boynuz olayı değil» diye düşündü postacı. Sordu:

«Neymiş, tehdit mi?»

Eczacı doğruladı: «Evet tehdit.» Mektubu uzattı. Postacı anında kaptı, yüksek sesle okudu: «Bu mektup senin ölüm fermanındır, işlediğin suçu hayatınla ödeyeceksin.» Katladı,

tezgâhın üzerine koydu. «Şakadır» dedi: gerçekten de şakadır diye düşünüyordu.

«Şaka olduğunu düşünüyorsun, ha?» diye sordu eczacı, sesinde bir kaygının kırıklığı.

«Başka ne olabilir ki? Şaka elbette. Kimilerine rahatlık batıyor, kalkıp böyle eşek şakası yapıyorlar. İlk kez değil ki. Telefonda da neler yapıyorlar.»

«Ya», dedi eczacı, «bana da yapıyorlar. Bir bakıyorsun gecenin köründe telefon çalıyor, kalkıp açıyorum, bir kadın sesi, köpeğimi kaybetmiş miyim diye soruyor, yok efendim, yarısı mavi, yarısı pembe bir köpek bulmuş da, demişler ki benimmiş... Maksat dalga geçmek. Ama bu, bu bir ölüm tehdidi.»

«O da aynı kapıya çıkar» diye belirtti postacı bilirkişi edasıyle. Çantasını aldı, kapıya yöneldi. Allahaısmarladık yerine «Hiç kafanıza takmayın» dedi.

«Kafama taktığım yok» dedi eczacı; postacı çıkmıştı bile. Oysa takmıştı kafasına. Şaka olarak tatsızdı. Şakaysa tabi... Başka ne olabilirdi ki? Hiç kimseyle bir alıp veremediği yoktu, politika ile uğraşmazdı, politika tartışmalarına bile girmezdi; oyunu kime verdiğini sıkı sıkıya gizli tutardı: meclis seçimlerinde, aile geleneğine, gençlik anılarına uyar, sosyalist olurdu; belediye seçimlerinde ilçenin hatırı için Hıristiyan-demokrat; çünkü Hıristiyan-Demokratlar başa geçtiğinde hükümetten birşeyler koparmayı başarıyorlardı, hem sonra böylelikle sol partilerin çıkarmaya uğraştıkları aile gelirleri yasasına karşı da kendini güvenceye almış oluyordu. Hiç tartışmazdı, hiç: sağcılar sağcı bellemişlerdi onu, solcular solcu. Zaten politikaya bulaşmak demek akıntıya kürek çekmek demekti: bunu kavramayanın ya bir çıkarı vardı, ya da doğuştan kördü. Başını dinliyordu yani. Kimbilir belki de o imzasız mektubun yazılmasının tek nedeni buydu: kendisi gibi etliye-sütlüye karışmayan biri, işsiz-güçsüz, aklı fesatlıkta olan birine, ille de tedirgin etme, ürkütme isteği

vermiş olabilirdi. Ya da bir başka nedeni, ömrünün tek tutkusu, avcılık olabilirdi. Avcıların yüreği çekemezlikle doludur, bunu bilmeyen yoktur: iyi bir hayvanın, iyi bir av köpeğin olsun, yeter, ilçenin tüm avcıları, hatta her akşam eczaneye sohbete gelen ahbapların bile senden nefret eder. İlçede av köpeklerinin zehirlendiği çok görülmüştür: en hünerli köpekleri, sahipleri meydanda biraz koşuştursunlar diye başıboş bırakmaya görsünler, hayvancağızı biraz striktininle bir kenara kıvrılıvermiş bulmaları işten bile değildi. Kimbilir belki de biri striktininle eczane arasında bağlantı kurmuştu. Haksızlığın daniskası olurdu bu: eczacı Manno'ya sorsanız köpekler kutsal yaratıklardı, hele ister kendisinin, ister arkadaşlarının olsunlar, iyi av köpekleri. Ama kendi köpekleri için zehirlenme tehlikesi yoktu. Onbir taneydiler, çoğu Sirenaik cinsi, besili, insan gibi bakımlıydılar, evin bahçesi eşinip ihtiyaçlarını görsünler diye emirlerindeydi. Onları öyle görmek başlıbaşına bir zevkti, seslerini duymak da öyle. Kimi zaman komşuları bezdiren havlamaları eczacının kulağına müzik gibi gelirdi: herbirinin sesini ayrı ayrı seçer, keyifli mi, keyifsiz mi, nezle mi olmuş hemen anlardı.

Evet, evet başka nedeni olamazdı. Şakaydı yani, ama bir yere kadar: birileri onu korkutmak istemişti, Çarşamba günü boştu ya, ava çıkmasın diye. Alçakgönüllülük bir yana, köpeklerinde o hüner, kendisinde o nişancılık oldukça, her Çarşamba tavşanlar için kıyım günüydü: ayrılmaz arkadaşı doktor Roscio tanıktı; o da iyi nişancıydı aslında, onun da bir çift iyi av köpeği vardı, ama şimdi doğrusunu söylemek gerekirse... Sonuçta imzasız mektup gururunu okşuyor, avcılık şanını kanıtlamış oluyordu. Öyle ya, av mevsimi açılmak üzereydi, kendisini açılış gününün büyük şenliğinden alakoymak istiyorlardı, o gün Çarşamba'ya rastlasa da rastlamasa da, eczacının gözünde yılın en güzel günüydü.

Mektubun amacının bu olduğu kesinleşmişti ya, eczacı olayı ve yazanın kim olabileceğini kafasında evirip çevirerek

hasır koltuğunu dışarı çıkardı, evlerin dibindeki gölgeliğe oturdu. Tam karşısında *hukuk üstadı ve çeşitli dönemlerde Ulaştırma Bakanlığı müsteşarlığı görevinde bulunmuş olan* Mercuzio Spano'nun tunç heykeli yükseliyordu, gölgesi batıdan gelen çiğ aydınlıkta uzayıp gidiyordu, hukuk üstadı ve Ulaştırma Bakanlığı müsteşarı olarak, çifte görevi gereği imzasız mektuplar üstüne düşüncelere dalmış gitmiş gibi bir hali vardı. Eczacı ona şöyle ciddiye almadan bir gözattı; gelgelelim böylesine hafif bir düşünce hemen burukluğa dönüştü: haksız bir sille yiyip de, başkalarının kötülüğü karşısında kendi iyiliğinin yüceldiğini farkeden ve kötülüğe yatkın olmadığından ötürü kendi kendisini suçlayıp acınan kişinin burukluğuna.

Mercuzio Spano'nun gölgesi meydancığın öte yanındaki Chiaramonte'lerin şatosunun duvarına eriştiğinde eczacı düşüncelerine öylesine dalıp gitmişti ki, Don Luigi Corvaia onu uyuyor sandı. «Hey, uyan artık!» diye bağırdı. Eczacı yerinden sıçradı, gülümsedi, gitti Don Luigi'ye bir iskemle getirdi.

Don Luigi iskemleye bitkin yığıldı:

«Amma da sıcak bir gün» diye içini çekti.

«Termometre kırkdörde kadar çıktı» dedi eczacı.

«Ama şimdi serinliyor: bu gece battaniye örteceğiz, göreceksin.»

«Havalardan da bir şey anlaşılmaz oldu» dedi eczacı, kırgın. Ve haberi Don Luigi'ye hemen vermeyi kararlaştırdı, böylece gelecek tüm eşe-dosta bildirmeyi o üstlenirdi artık.

«Bir imzasız mektup aldım» dedi.

«Nasıl imzasız mektup?»

«Tehdit,» kalkıp mektubu getirmeye gitti.

O iki dehşet verici satırı okuyan Don Luigi'nin tepkisi «Tanrım!» demek oldu; ardından: «Şakadır.» Şaka olduğunu

eczacı da düşünüyordu: şaka olmasına şakaydı ya, belki de belli bir amaca yönelikti.

«Ne gibi bir amaç?»

«Beni avdan uzak tutmak gibi.»

«Eh, olur mu olur: siz avcılar yok musunuz, herşey beklenir sizden» dedi Don Luigi: keklik çorbasıyle tavşan yahnisine sözü yoktu ama, avcılığın gereği olan masrafları ve zahmeti mantıksız bulurdu.

«Hepimizden değil» diye düzeltti eczacı.

«Elbette canım: her kuralın dışında kalanlar vardır. Ama kimilerinin neler yapabileceğini bilirsin sen: köpeğe striknininli köfte verenler, köpeğin izlediği tavşanın yerine dostunun köpeğine ateş edenler... Alçaklar: köpeğin ne zararı var size? İyi olsun, kötü olsun, köpek köpekliğini yapar. Cesaretiniz varsa gidin de hesabınızı sahibiyle görün, değil mi ama?»

«Aynı şey olmaz ki» dedi eczacı: doğrusu ya, başkalarının köpeklerini gördüğünde yüreğinde bir haset alevinin tutuştuğu olmamış değildi, ama hayvancağızların ölmesini aklına bile getirmemişti.

«Benim gözümde aynı şey: bir köpeği soğukkanlılıkla öldürebilen biri gözünü kırpmadan insan da öldürür. Ama kimbilir, belki ben avcı değilim de ondan böyle konuşuyorum» diye ekledi.

Sonuçta, akşam boyunca avcılık psikolojisinden söz ettiler: çünkü her gelene imzasız mektup öyküsünü anlatıyorlar ve söz dönüp dolaşıp avcılık denen o eski ve soylu eğlentiye merak saranların yüreklerindeki gizli kıskançlığa, çekemezliğe, hattâ daha beter duygulara dayanıyordu. Oradakiler söz dışındaydılar elbette: oysa Don Luigi Corvaia, hem köpeklerin zehirlenmesi, hem imzasız mektup konusunda orada bulunanlardan da kuşkulanıyordu. Gerçekten de kırış-kırış gözkapaklarının arasından cin gibi bakan gözleriyle çevresindeki yüzleri bir bir inceliyordu. Doktor Roscio, noter Pe-

corilla, avukat Rosello, lise öğretmeni Laurana, hatta eczacının kendisi (hayvanları pekâlâ da zehirlemiş olabileceği gibi, ürkütücü bir avcı olarak ün salsın diye o mektubu göndermiş de olabilirdi): kısacası, Don Luigi güvensizliğe, kuşkuya, hinoğlu-hinliğe eğitilmiş zihninin, gizliden gizliye damıttığı tüm kötülüğü, aralarından herhangi birinin üstüne yıkmaya hazırdı.

Ama yine de hepsi mektubun şaka sayılması gerektiğinde birleştiler: ne var ki pis bir şakaydı, hele amaç eczacıyı görkemli açılış gününden uzak tutmak idiyse. Ve Maresciallo* her akşamki gibi çıkageldiğinde eczacı şakaya katılmaya çoktan hazırdı; sanki ödü patlamış, korkudan tirtir titremiş gibi yaparak şikâyette bulundu: efendim, nasıl olurdu da Maresciallonun koruması altındaki bir ilçede mazbut bir adam, dürüst bir yurttaş, iyi bir aile babası böyle hiç yoktan ölümle tehdit edilebilirdi?

«Ya, neler olmuş bakalım?» diye sordu Maresciallo, ağzı kulaklarında, eğlenceli bir öykü dinlemeye hazırlanmıştı. Ama mektubu gösterdiklerinde suratı asıldı. Şaka olabilirdi, herhalde şakaydı: ama bir suç işlenmişti, resmen şikâyette bulunmaları gerekirdi.

Eczacı artık işi hepten alaya vurmuştu, «Ne şikâyeti, canım?» dedi.

«Yo, şikâyetin yapılması zorunlu, yasa gereği. Şimdi bari kışlaya kadar zahmet ettirmeyeyim sizi de şuracıkta yazıverelim. Ama şikâyetsiz olmaz. Zaten bir dakikalık iş.»

Eczaneye girdiler, eczacı tezgâhın üstündeki lambayı yaktı, Maresciallo söyledi, o yazmaya koyuldu.

Maresciallo : İtalya'da **carabinieri** örgütü çerçevesinde kamu düzenini korumakla görevli, en yüksek rütbeli astsubay. Küçük yerleşim yerlerinde büyük önem ve nüfuz kazanan başlıca güvenlik sorumlusu durumundadır ve **carabinieri** kışlası karakol işlevi yapar (Ç.N.).

Maresciallo mektubu elinde açık tutarak yazdırıyordu, lambanın ışığı kâğıda yandan vuruyordu. Dilekçe yazma törenini ve dilini merak eden öğretmen Laurana kâğıdın tersinden UNICUIQUE* sözcüğünü açık-seçik okudu, sonra daha ufak puntolarla, karışık olarak, *ordine naturale, menti observantur, tempo, sede.* Daha iyi sökebilmek için yaklaştı, yüksek sesle okudu: *umano.* Maresciallonun canı sıkılmıştı, artık görevinin gizlilik alanının sınırları içine giren konuyu koruyarak söylendi:

«Rica ederim, dilekçe yazdırıyorum, görmüyor musunuz?»

Laurana özür gösterdi: «Mektubu tersinden okuyordum da.»

Maresciallo elini indirdi, mektubu katladı. Öğretmen biraz titizlendi:

«Belki siz de böyle okusanız daha iyi edersiniz» dedi.

«Gereği yapılacaktır, endişelenmeyin» dedi Maresciallo tafrayla. Ve yazdırmayı bıraktığı yerden sürdürdü.

UNICUIQUE (latince) herkese.
Ötekiler anlamları açısından önem almadıklarından burada çeviri gerektirmeyen İtalyanca ve Latince sözcükler (Ç.N.).

II.

1964 yılının yirmiüç Ağustosu eczacı Manno'nun bu dünyada geçirdiği son mutlu gün oldu. Adlî tıp raporuna bakılırsa, o günü güneş batıncaya değin yaşadı; zaten onun ve doktor Roscio'nun avcı çantalarından taşan hayvanlar da bilimsel saptayımı doğruluyorlardı; onbir tavşan, altı keklik, üç dağ tavşanı. İşin erbabına göre, yörenin av koruma bölgesi olmadığı ve av hayvanlarıyle kaynaşmadığı hesaba katılırsa, bunlar bütün bir av gününün ürünü olmalıydı. Eczacı ile doktor, av zahmetli olsun, kendi ustalıkları da, köpeklerin hüneri de iyice sınansın isterlerdi: bu yüzden iyi anlaşırlardı ve başka arkadaş aramaksızın, ava her zaman birlikte çıkarlardı. O mutlu av gününü de birlikte, birbirlerinden on metre arayla noktaladılar: eczacı sırtından, doktor Roscio göğsünden vurulmuştu. Köpeklerin biri de yanlarında kalıp onlara eşlik etmişti, ya sonsuz hiçlikte, ya da Cennet bahçelerinde avlanmaya: eczacının yanında götürdüğü on köpekten biriydi bu, birini göz nezlesi var diye evde bırakmıştı. Hayvancağız katillerin üstüne atılmış olmalıydı, ya da eziyeti ve vahşeti doruğa çıkarmak için öldürmüşlerdi onu da.

Eczacının öteki dokuz köpeği ile doktorun bir çift köpeğinin olayı o anda nasıl karşıladıkları bilinemez. Bilinen

tek şey, köpeklerin akşamın dokuzuna doğru ilçeye döndükleri. Yıllar yılı dilden dile dolaştığına göre, birbirlerine sokulmuş, sürü halinde koşuyorlarmış ve öylesine gizemli bir uluma tutturmuşlar ki herkes (onları herkes görmüş, seslerini herkes işitmiş elbette) korkulu bir önseziyle ürpermiş. Köpekler böyle sürü halinde, inleyerek ok gibi eczacının onlar için ine dönüştürdüğü depoya yönelmişler; deponun kapalı kapısının önünde ulumalar büsbütün tizleşmiş, besbelli gözleri nezleli diye evde bırakılan arkadaşlarına acı olayı bildirmek istiyorlarmış.

Köpeklerin bu dönüşü günlerce (ve daha sonraları, söz köpeklerin yeteneklerinden her açıldığında) evrenin düzeni üstüne bazı eleştirilere yolaçtı: çünkü, efendim, köpeklerin konuşamamaları haksızlık dense yeriymiş. Gerçi Yaradanı töhmetten kurtaracak bir düşünce vardı ama, kimselerin aklına gelmiyordu. Köpeklere konuşma yeteneği bağışlanmış olsaydı bile o durumda yine dilsiz kesilirlerdi mutlaka, kalkıp Marescialloya katillerin kimliğini açıklayacak değillerdi ya. Marescialloya köpeklerin bu kaygı verici dönüşünü haber verdiklerinde saat geceyarısına yaklaşıyordu, adamcağız yatağına girmişti bile: ondan sonra şafak sökene değin, jandarmaların ve aylakların yardımıyle, meydanda kalıp, işkembe parçaları sunarak, iltifatlar yağdırarak, tatlı sözler söyleyerek, köpekleri kendisini efendilerini bıraktıkları yere götürmeleri için kandırmaya uğraştı. Gelgelelim köpekler oralı bile olmadılar: bu yüzden güneş yükseldiğinde Maresciallo eczacının eşinden iki avcının avlanmaya gitmiş olabilecekleri yörenin adını öğrenip araştırmaya koyuldu: ve ancak akşam çökerken, evlere şenlik bir günün sonunda bulabildi cesetlerini. Tıpkı beklediği gibi: çünkü yatağından fırladığı andan beri herkesin, kendinin bile şaka sandığı o mektuptaki uğursuz tehdidin gerçekleştiğini anlamıştı.

Tam bir baş belâsıydı bu iş, Maresciallonun o ilçede karşılaştığı en büyük belâ: çifte cinayet, üstelik kurbanların

ikisi de dürüst, saygıdeğer, sevilen, toplumda yer edinmiş kimselerdi; önemli akrabaları da vardı, eczacının karısı Spanò'lardandı, hani şu anıtlaştırılan Spanò'nun torunlarından biri, doktor Roscio da göz hekimi profesör Roscio'nun oğluydu, kızlık adı Rosello olan eşi ise başrahibin yeğeni, avukat Rosello'nun yeğeniydi.

Söylemeye bile gerek yok, il merkezinden albay ve hazır kuvvet başkomiseri derhal çıkageldiler. Ardından, gazetelerin de yazdıkları gibi, komiser soruşturmanın yönetimini üstlendi: tabii jandarmalarla çok sıkı bir işbirliği içinde. Hani insanın adı çıkacağına canı çıksın derler ya, yaptıkları ilk iş sabıkalıları tutuklamak oldu, ilçede sayıları hiç de az olmayan hileli iflâs ve tefecilikten hüküm giymiş olanlara ise ilişmediler. Ama kırk-sekiz saat geçmeden tutuklananların hepsi ailelerine kavuştular. En ufak bir ipucu bile yoktu, jandarmalar yöredeki *bilgi kaynaklarından* bile hiçbir şey öğrenemediler. Bu arada cenaze hazırlığı sürüyordu, tören kurbanların ve ailelerinin toplumdaki konumlarına, olayın uyandırdığı yankıya, ilçe halkının büyük üzüntüsüne uygun biçimde görkemli olacaktı: polis töreni filme alarak yüceltmeyi ve ölümsüzleştirmeyi kararlaştırdı, bu işler de öylesine büyük bir gizlilik içinde yürütüldü ki, cenazeye katılanların hepsinin yüzleri ekranda kameraya, kameramana, soruşturmacılara şöyle der gibi bakıyordu: oradasınız, haberim var, ama zamanınızı boşa harcıyorsunuz, benim namuslu, suçsuz, kurbanların dostu olduğum, yüzümden akıyor işte.

En sadık ve sağlam yapılı müşterilerinin omuzları üstünde giden ve cevizden yapılmış, üstelik, üstleri bronz kakmalı tabutlarıyla kurşun gibi ağır ölüleri izleyen eczane arkadaşları mektubu konuşuyorlar, eczacının geçmişini didik didik ediyorlar, bu arada pisipisine ölüp giden, o tehdit mektubundan sonra eczacının yanında dolaşma ihtiyatsızlığının bedelini yaşamıyle ödemiş bulunan zavallı doktor Roscio'ya durumun gerektirdiği gibi ağıt yakıyorlardı. Efendim, madem

ki iş bu kerteye gelmiş, korkunç tehdit gerçekleştirilmişti. eczacının anısına hiçbir saygısızlık etmeksizin şunu da kabul etmek gerekirdi ki, katilin eline o silahı almasına yol açan herhangi bir neden de olmuştu herhalde: belki çok saçma, belki kurbanın ufacık, uzaklarda kalmış, kimsenin farketmediği bir davranışı (bir kötülüğü) olmuş olmalıydı. Hem sonra mektup çok açıktı: *işlediğin suçu hayatınla ödeyeceksin;* demek oluyor ki eczacının da bir suçu vardı, kuşkusuz önemsiz, geçmişte kalmış bir suçtu bu, ama vardı. Dünyada, hiç kimse hiçbir şeyi nedensiz yapmazdı: hele hiç yüzünden bir (hatta bu durumda iki, hiç ilişkisi olmayan zavallı doktor Roscio da kim vurduya gitmişti) adam öldürülmezdi. İnsanın kanı beynine sıçradığında o başka elbette, bir sollama yüzünden, bir lâf yüzünden de öldürülebilirdi: ama bu cinayet soğukkanlılıkla tasarlanmıştı, kolay kolay akıldan çıkmayan bir aşağılamanın öcünü almak için, zamanın iyileştirmek yerine azdırdığı bir yara olmalıydı. Dünyada deliden çok ne vardı, öyle değil mi? Bir deli birisini parmağına dolar, onun dur-durak bilmeden kendisini izlediğini sanır. Ama buna gerçekten bir delinin işlediği bir cinayet denebilir miydi? Hem üstelik delinin de bir değil, iki tane olması gerekiyordu: iki delinin kafa kafaya vereceğini düşünmek de pek akıl kârı değildi. Çünkü katillerin iki kişi olduklarına kuşku yoktu: hiç kimse kalkıp da, o anda ellerinde patlamaya hazır dolu silahlar tutan iki kişiyi aynı anda tek kaşma tepelemeyi tasarlamazdı; üstelik kurbanların hayli eline çabuk ve iyi nişancı oldukları biliniyordu. Ortada delice bir şey yok değildi, evet, mektup vardı: katil, niçin kalkıp uyarmıştı? Ya eczacı kendi suçunun bilincinde (e, bir suçu olmalıydı herhalde) olarak ya da yalnızca tehditten ürküp ava çıkmaktan vazgeçseydi? O zaman katillerin planı boşa gitmeyecek miydi?

Noter Pecorilla dedi ki:

«Mektup tam bir aşk cinayetini akla getiriyor: öcünü

almaya niyetlenen kişi, ne pahasına olursa olsun, ister ki kurbanı daha uyarıyı aldığı andan ölmeye başlasın, bir yandan da kendi suçunu yeni baştan yaşasın.»

«Ama eczacı hiç de öyle ölmeye falan başlamadı» diye gözlemledi öğretmen Laurana. «Belki o mektubu aldığı akşam biraz bozulmuştu: ama sonra gülüp geçtiydi, şakalar yapıyordu.»

«İnsan denen yaratığın yüreğinde neler gizlediğini nereden bilebilirsiniz ki?» dedi Noter.

«E, neden gizlesin? Tam tersine, tehdidin kimden geldiği konusunda bazı kuşkuları olsaydı yapacağı en yerinde iş....»

«.....bunları dostlarına, hatta Marescialloya açmaktı» diye tamamladı Noter; alay ediyordu.

«Niçin olmasın?»

«Aman, ne diyorsunuz, aziz dostum!» dedi Noter, şaşkınlık ve sitemle, aynı zamanda sevecenlikle. «Düşünün bir azizim, diyelim ki eczacı Manno, toprağı bol olsun, bir zayıflık anında, bir çılgınlığa kapılıp... Olur a, insan bu, değil mi efendim?» Onaylanmayı bekleyerek çevresine bakındı, beklediği onay eksik kalmadı. «Eczaneye erkeklerden çok kadınlar gider, eczacı da yarı hekim sayılır... Yani, demek istiyorum ki, kimi zaman ayağa gelen kısmet tepilmez... Diyelim ki bir kız, genç bir bayan... Sakın yanlış anlamayın, rahmetlinin bu tür zayıflıkları olduğuna dair bir bilgim yok. Ama olmadığına kim yemin edebilir ki?»

«Hiç kimse» dedi Don Luigi Corvaia.

«İşte, gördünüz mü?» diye sürdürdü Noter. «Hatta, aslında diyebilirim ki, insanın aklına bu yönde bir kuşku getirecek bazı durumlar da.... Şimdi, eğri oturup doğru konuşalım: rahmetli çıkarını gözeterek evlenmişti. Evlendiği kadıncağıza bir bakın, anlarsınız: iyi olmasına iyi kadındır, bir diyeceğim yok, eşi bulunmaz kadındır; Tanrının yarattığına

kusur da bulunmaz gerçi, ama zavallıcık, o da çirkin yaratılmış işte, ne yapsın.»

«Eczacı dostumuzun ailesi yoksuldu,» dedi Don Luigi Corvaia, «yoksulluktan yetişen herkes gibi o da açgözlüydü, nekesti, hele gençliğinde.... Sonradan evlendi, eczane tutundu, o da değişti. Daha doğrusu değişmiş göründü.»

«Pek güzel buyurdunuz: değişmiş göründü. Çünkü alttan alta içine kapanık, sert bir adamdı... Şimdi sadede geliyorum beyler, şöyle bir düşünelim: lâf kadınlardan açıldığında, nasıl davranırdı rahmetli?»

Noterin sorusunu Don Luigi Corvaia duraksamadan yanıtladı:

«Gık demezdi: başkalarını dinler, kendisi konuşmazdı.»

«Şimdi biz, huyumuz kurusun, kadınlardan söz etmeye alışkınız a, biliriz, bu davranış saman altından su yürütenin davranışıdır. Zaman zaman, hatırlıyorsunuz, değil mi, nasıl da kıs-kıs gülerdi, 'siz daha konuşadurun, ben yapacağımı yapıyorum' der gibilerden. Hem sonra yakışıklı adamdı canım, bunu da teslim etmeliyiz.»

«Noter bey, bu söylediklerniz hiçbir şeyi kanıtlamaz» dedi öğretmen. «Diyelim ki dedikleriniz doğru olsun, eczacı, mahalle ağzıyle söylüyorum, bir tazeyi baştan çıkarmış ya da evli bir kadının iffetine leke sürmüş olsun.... Bu doğru bile olsa, mektubu aldığında, gönderenin kimliğine ilişkin kuşkularını Marescialloya neden açmadığını anlamadık ki.»

Commendator* Zerillo söze karıştı:

«Çünkü öyle zamanlar olur ki insan evdeki huzuru kaçırmaktansa ebedî huzura kavuşmayı tercih eder, işte o kadar.» Yüzünden, o ânâ değin o tür bir seçme yapamamış olmanın esefi okunuyordu.

* **Commendatore**: Şövalyelik liyakat nişanı ile onurlandırılmış kimselere verilen bir san; Sicilya gibi, soyluluk geleneklerinin önemini koruduğu durgun bir toplumda seçkinlik belirtisi (Ç.N.).

Öğretmen diretti: «Ama Maresciallo, pekâlâ ortalığı velveleye vermeden....»

Noter kestirip attı: «Saçmalamayın»; ardından: «Bağışlayın, nedenini sonra söylerim.» Çünkü bu arada, mezarlığın kilisesinin önünde, merhumların onuruna söylev verileceği yere gelmişlerdi: eczacı için söylev vermek de Notere kalmıştı.

Ama öğretmenin Noterin açıklamalarına gereksinimi yoktu. Sahiden de saçmalamıştı.

Daha bir gece öncesinden, komiser, dul bayan Manno'yu pek kibarca değinmeler, ince ve dolaylı sorularla, düşünmeye, belleğini kurcalamaya çağırmıştı: acaba, hani her zaman, her yerde olur a, onun da eşinden hiç kuşkulandığı demeyelim de, şöyle aklına bir gölge, evet, şöyle bir kuşkunun *gölgesi* düştüğü olmuş muydu, tabii eşinin evlilik dışı bir ilişkisi ya da arasıra onu aldattığı falan söz konusu değildi, hani acaba diyordu, şöyle merhumun peşisıra dolaşan, aklını çelmeye çalışan, eczaneye dadanan bir kadın olabilir miydi: yalnızca bir izlenim yani; komisere bu kadarı bile yeterdi. Hanım, hayır dedi, hep, kesinlikle, hayır dedi. Ama komiser yenilgiyi içine sindiremedi, hizmetçi kızı kışlaya getirtti, altı saat süreyle babaca sorguladıktan sonra ağzından bir söz almayı başardı: evet, bir kez, aile içinde, bir kızcağız yüzünden ufak bir tatsızlık çıkmışmış, hanımefendiye, kız eczaneye pek sık gidip geliyormuş gibi gelmişmiş (eczane evin altındaydı, hanım canı istedikçe kimin girip çıktığını denetleyebilirdi). Soru: «Ya eczacı?» Yanıt: «Hayır diyordu.» Soru: «Ya sen ne düşünüyordun?» Yanıt: «Ben mi? Ben ne karışırım?» Soru: «Sen de hanımın kuşkusunu paylaşıyor muydun?» Yanıt: «Hanımın bir kuşkusu yoktu ki: kız pek civelek diyordu, eh, erkek de ne olsa erkektir.» Soru: «Pek civelek. Çok da güzel, değil mi?» Yanıt: «Bana sorarsanız pek güzel değildi, ama pek civelek olduğu doğruydu.» Soru: «Pek civelek: yani fıkır-fıkır, biraz fingirdek bir şey... Bunu mu de-

mek istiyorsun?» Yanıt: «Evet.» Soru: «Peki, adı neydi bu kızın?» Yanıt: «Bilmem» ve benzeri başka yanıtlar: tanımıyorum, daha önce hiç görmemiştim, bir kez gördüm, bir daha görsem tanımam bile. Saat 14.30'dan 19.15'e kadar bu böyle sürüp gitti, akşamın o vaktinde hizmetçinin belleğinde güneş doğuverdi, kızın yalnızca adını hatırlamakla kalmadı, yaşını, oturduğu evin sokağını, kapı numarasını, beşinci dereceye kadar hısım akrabasını ve kendisiyle ilgili binbir çeşit bilgiyi sıralayıverdi.

Sonuçta, saat 19.30'da kız komiserin önüne çıkarılmış, babası kışlanın önünde nöbetteydi; ve saat 21'de müstakbel kayınvalidesi iki hanım ahbabıyle birlikte kızın evine varıp bir kol saatini, bir anahtarlığı, bir kıravatı, oniki mektubu geri verdi, karşılığında bir yüzüğü, bir bileziği, bir ayin duvağını, oniki mektubu geri istedi. Nişanın kesin olarak bozulması anlamına gelen bu tören çarçabuk tamamlanınca da, müstakbel kayınvalide haince bir özendirme ile noktaladı:

«Kendinize bir başka enayi bulun.» Böylelikle, onurunu eczacı ile aşna-fişnesi olan bir kıza emanet ettiğine göre, oğlunun akıllı sayılamayacağını imâ etmiş bulunuyordu. Bu özendirme kızın annesiyle, haberi alıp üşüşmüş bulunan akrabaların utanç ve öfke iniltileriyle karşılandı. Yaşlı kadın onlara kendilerini toparlayıp karşı-saldırıya geçme fırsatını vermeden, iki hanım ahbabını peşine takıp sıvıştı; sokağa çıkar çıkmaz da bütün konu-komşular duysunlar diye bağırdı:

«Olanda hayır vardır derler. Ama ah keşke o adamı benim oğlum bu eve ayak basmadan önce öldürselerdi!»

Eczacıdan söz ediyordu elbete, böylelikle günün ikinci cenaze söylevi de verilmiş oldu.

III.

Bir tomar reçete ve reçeteleri yazmış olan doktorun tanıklığı karşısında, komiser kızın eczaneye girip çıkışının tek nedeninin onbir yaşındaki erkek kardeşinin yakalandığı menenjit hastalığı olduğuna hemen hemen kesinlikle inandı, çocuk, illetin izlerini hâlâ taşıyordu: suratı aptallaşmış, ürkmüş gibiydi, belleğinde boşluklar vardı, meramını anlatmakta güçlük çekiyordu. Babası tarlaya gittiğinden, annesi de evden hiç çıkmadığından, reçeteleri yaptırmak ve tedaviyi yürüten doktorla anlaşmak görevi, zaten ailenin en canlı ve eğitim görmüş kişisi olan kızcağıza kalmıştı. Tabii babası ve eski nişanlısı da sorguya çekildiler, ama, işte öylesine, soruşturmada eksik bir şey kalmasın diye.

Komiseri inandırdıktan sonra, kız için geriye bütün ilçeyi inandırmak kalıyordu: hısım akraba da içinde olmak üzere 7500 nüfus. Akrabalar da, kız yakayı komiserin elinden kurtarır kurtarmaz ilk önlem olarak üzerine çullandılar, sessizce, inatla, bir güzel patakladılar.

Eczacı Manno'nun dul eşi bayan Teresa Spano kocasının bütün fotoğraflarını ortaya dökmüştü, emaye yapılarak mezar taşına yapıştırılacak olanı seçmeye niyetliydi; hepsinde, kocasının yakışıklı, sakin yüzünde dudaklarının belli-belirsiz

bir gülümsemeyle canlandığını, gözlerinin soğuk, alaylı bir ışıkla pırıldadığını görüyordu. Eczacı böylelikle onbeş yıl süreyle sadık bir eş, örnek bir baba olarak yaşadığı çatının altında da bir değişim geçirmekteydi. Hanım uykusunda bile zihninde çakan bir ayna parıltısıyle kuşkunun pençesinde kıvranıyordu: kocası solucan gibi çıplak, bez bebek gibi eklemsiz beliriyordu o aynalarda; sıçrayarak uyanan hanım eşinin görüntülerini yeni baştan sorgulamaya koyuluyordu: o da kimi zaman içine gömüldüğü ölümden yanıt veriyor, ölüm herşeydir, hiçbir şeyin önemi yoktur, diyordu; kimi zaman, daha sık hâlâ sürüp giden inançsız, acımasız yaşamdan ses veriyordu. Zamanında o evliliği engellemek için ellerinden geleni artlarına koymamış olan ve bunu her fırsatta yüzlemeye hazır akrabaları fena halde öfkelenmişlerdi; eczacının bolluk ve refah içindeki yaşamından uzak kaldıkları gibi, görkemli yasının da bir kıyıcığına sinen akrabaları ise olanları Feleğin oyunu olarak almak eğilimindeydiler: öyle ya, insan toplumdaki durumunu değiştirir, oh işte zenginliğe, mutluluğa kavuştum der, ama ne olur sonunda, bir de bakar, acı, utanç, ecel elini çabuk tutup gelmiş yakasına yapışıvermiş.

Cinayet yerinde bulunan bir puro izmariti (soruşturmacılar onu pusuda uzun süren bekleyiş sırasında katillerden birinin içmiş olduğunu düşündüler) dışında hiçbir iz bulunmamasına karşın, ilçede cinayetin sırrını kendine göre gizliden gizliye çözmemiş ya da çözecek bir ipucu bulduğunu sanmayan kimse yoktu. Öğretmen Laurana da bir ipucu bulmuştu: şimdi aklından çıkmış olan başka bazı sözcüklerle birlikte, yandan vuran ışığın altında, mektubun tersinden okunan o UNICUIQUE sözcüğü idi bu. Maresciallo mektuba tersinden bakma öğüdüne kulak asmış mıydı, ya da herhangi bir nedenle şimdi soruşturma sırasında polis laboratuarlarında mektup her yönüyle incelenmekte miydi, bilemiyordu: eğer inceleniyorduysa UNICUIQUE araştırmaların odak

noktasındaydı kuşkusuz. Ama aslında mektubu onun öğütlediği doğrultuda incelediklerinden de, bir kez inceleyecek olsalar bile o ipucunun önemini kavrayabileceklerinden de hiç emin değildi: bu güvensizlikte biraz kendini beğenmişlik payı da vardı, sanki böylesine açık-seçik bir gizi ya da böylesine gizemli bir açık-seçikliği yakalayabilmek başkalarının harcı değilmiş gibi; çünkü o belirti öylesine çarpıcı bir çelişki içeriyordu ki, algılanması özgür ve hazırlıklı bir kafanın harcıydı ancak.

Böylelikle, kendini beğenmişliği yüzünden, bir de baktı, ilk adımı atmış bile: neredeyse istemeden. Her akşamki gibi gazete satıcısına uğradığında *L'Osservatore Romano*'yu* istedi. Gazeteci şaşırdı: bir kere öğretmenin adı, aslında yüzde yüz haklı sayılmayacak bir yargıyla, papaz düşmanına çıkmıştı, üstelik en az yirmi yıldır o gazeteyi isteyen olmamıştı. Adam bunu belirttiğinde öğretmenin yüreği sevinçle hopladı:

«Yirmi yıl var ki kimsenin gelip *L'Osservatore* istediği yok benden. Savaş sırasında okuyan birileri vardı, beş tane gelirdi. Bir gün Fascio** sekreteri geldi, *L'Osservatore*'yi getirmekten vazgeçmezsem bayilik ruhsatımı geri aldıracağını söyledi...E, mühür kimdeyse Süleyman odur. Benim yerimde olsanız siz ne yapardınız?»

«Sizin yaptığınızı» dedi öğretmen. Demek gazeteciye *L'Osservatore* satıp satmadığını soran olmamış; ama belki de Maresciallo zaten biliyordu. Posta müdürüyle postacının da bir ağzını aramalı.

Posta müdürü ahbap canlısı, konuşkan biriydi. Öğretmenin dilediği bilgiyi alması için pek uğraşması gerekmedi:

Vatikanın (Papalık) en koyu Katolik çevrelerde okunan gazetesi (Ç.N.).

** Fascio (di combattimento) : Faşizm hareketinin siyasal örgüt birimlerine verilen ad (Ç.N.).

«Manzoni* üstüne bir çalışma yapıyorum da, *L'Osservatore Romano*'da çıkan bir yazıdan söz ettiler, bir onbeş-yirmi gün önceymiş. İlçemizde *L'Osservatore*'ye abone kimse var mı?»

Öğretmenin ufak-tefek eleştiri çalışmaları yapıp dergilerde yayımladığı biliniyordu. Bu nedenle posta müdürü bilgiyi hiç düşünmeden verdi (ve eğer polis daha önce soruşturmuş olsaydı vermezdi ya da duraksayarak, bir güvensizlik göstererek verirdi):

«İki tane gelir: biri başrahibe, biri Sant'Anna kilisesinin papazına.»

«Ya Hıristiyan-Demokrat parti merkezine?»

«Hayır.»

«Parti ilçe başkanına da gelmez mi?»

«Yok, ona da gelmiyor: yalnızca iki tane, sözüme güvenebilirsiniz.» Ve öğretmenin ısrarını papazlarla tanışıklığı olmayışına vererek öğütledi: «Sant'Anna'nın papazına gidin, aradığınız sayı varsa mutlaka verir.»

Öğretmen öğüdü hemen tuttu: Sant'Anna kilisesi iki adım ötedeydi, papazın evi de bitişikti. Hem papazla tanışıklığı yok da değildi: bildiğini okuyan, üstlerinin sevmediği, halkın sevdiği bir adamdı (ama üstleri haklıydı).

Papaz, kendisine hemen kucak açtı; ancak ziyaretinin nedenini söyleyince yüzüne bir esef gölgesi düştü, evet dedi, *L'Osservatore*'yi alıyordu, biraz tepkisizlikten, bir de göze batmamak için kendisinden önceki papazın yaptığı abonmanı sildirmemişti; ama o gazeteyi okumaya gelince, haydi canım «Hiçbir zaman okumadım, bir gün olsun açmadım bile; öylece, sarıp sarmalanmış halde çömezim alıp götürüyor sanırım. Onu tanır mısınız? Şu genç papaz, hani bir deri

Manzoni (1785-1873) İtalyan yazınının büyük ustalarından biri: Romantizm akımını izleyerek, insan ruhu ve dinsel inanç konularını işlemiş bir Katolik yazar (Ç.N.).

bir kenik, insanın hiç gözünün içine bakmaz. Salağın teki. Aynı zamanda muhbir; bunun için peşime taktılar zaten. *L'Osservatore*'yi o okuyordur işte; kimbilir, belki biriktiriyordur da. İsterseniz bir telefon edeyim.»

«Çok memnun olurum.»

«Derhal.» Almacı kaldırdı, numarayı istedi. Numara bağlanır bağlanmaz kabalıkla sordu: «Başrahibe günlük raporunu verdin mi, ha?» Bir yandan da karşıdan berikinin kuşkusuz hayır diyen sesinin geldiği telefonu göstererek öğretmene göz kırpıyordu. Ardından «Ama ben senin canını... Zaten bunun için telefon etmiyordum. Kulağını aç da iyi dinle: benden yürüttüğün *L'Osservatore Romano*'ları ne yapıyorsun?» Karşı taraftan yine itirazlar yükseldi, papaz kısa kesti: «Yok, yok, bu kez şakaydı... Haydi, söyle, ne yapıyorsun?.... Biriktiriyor musun?... Aferin sana... Dur bir dakika da hangi sayıların gerekli olduğunu söyliyeyim; bana değil elbette canım, bir arkadaş için istiyorum, bir öğretmen için... Hangi sayıları arıyordunuz?»

«Tam olarak bilemeyeceğim: aradığım sayı bir Temmuzla onbeş Ağustos arasında sanıyorum.»

«Çok güzel... Dinle: bir Temmuzdan onbeş Ağustosa kadar tüm sayılar var mı? Bakman mı gerekiyor? Bak öyleyse, bir de, bak bakalım, o sayılardan birinde Manzoni'nin sözü geçiyor mu... İyi bak, sonucu da bana telefonla bildir.» Almacı yerine bıraktı, açıkladı: «Araştırmayı kendi yapacak: yazıyı bulursa bana yarın sabah getirmesini söylerim. Böylece onun o iğrenç suratını görmekten kurtulmuş olursunuz. Tiksinti veren bir yaratıktır.»

«Sahi mi?»

«İnanın bana, onun ayak altında dolaşmasına dayanmak için sağlam mide gerek. Bana sorarsanız bazı kötü huyları da var: anlarsınız ya... Ben de, eğlence olsun diye, onu hep kızların arasına salıyorum... Ne çekiyor biçare, ne çekiyor. Ama öcünü de alıyor Beni tanırsınız hayatı ne yanından tu-

tacağımı bilirim... Hani bir genç hizmetçi fıkrası vardır, piskopos sormuş da....? Bilmiyor musunuz? Onu anlatayım: papaz fıkrasını bir kez de bir papazdan dinlemiş olun... Efendim, hikâye bu ya: piskoposa gitmiş, demişler ki köyde bir papaz varmış, Manzoni'nin dediği gibi (tam da söz ondan açılmışken) Kilisenin uygun gördüğünden çok daha körpe yaşta bir hizmetçi tutmakla kalmamış, üstelik kızı geceleri yatağında, yanında yatırıyormuş. Piskopos hemen yerinden fırlamış tabii: papazın evine bir baskın, bakmış hizmetçi gerçekten söyledikleri gibi akça-pakça bir taze; yatak odasına girmiş ki iki kişilik kocaman bir yatak. Suçlamayı papaza aktarmış. Papaz da hayır dememiş, «Doğrudur, muhterem pederim» demiş, «o bu yanda yatıyor, ben de öteki yanda: ama bakın, duvarda benimle onun arasında şu menteşeler var, gece oldu muydu, yatmadan önce menteşelere kalın bir tahta asıyorum, duvardan farkı kalmıyor», tahtayı göstermiş de. Piskopos yumuşamış, hem de saflığın o türlüsüne şaşırmış: Ortaçağda kimi ermişlerin kadınlarla bir yatağa girip araya bir ıstavroz ya da bir kılıç koyup yattıklarını hatırlamış; tatlılıkla demiş ki: «Aman evlâdım, bu tahta, evet, bir önlem kuşkusuz; ama ya Şeytan dürterse, diyordum, İblis, Cehennemden fırladığı gibi üzerine çullanır da aklını başından alırsa?» Papazcık hiç istifini bozmamış, «Aman muhterem efendim» demiş, «ne yapacağım, hiç, tahtayı kaldırıveririm, olur biter.»

Çömezinden telefon gelinceye kadar papaz efendi iki fıkra daha anlatacak zamanı buldu. Çömez gazetelere bakmıştı: bir Temmuzdan onbeş Ağustosa kadar hiçbir sayı eksik değilmiş ama Manzoni yazısı yokmuş.

«Kusura bakmayın,» dedi papaz, «Tanrı bilir, doğru dürüst aramamıştır. Söyledim salağın tekidir. Emin olmak istiyorsanız gidip kendiniz bakmalısınız. Ya da isterseniz söyliyeyim, alsın, hepsini buraya getirsin?»

«Yok canım, daha neler, teşekkür ederim, o kadar rahatsızlık vermek istemem. Hem o yazıyı ille de görmem gerekmiyor.»

«İnanırım: yüzlerce yıl var ki bilinmesi ille de gerekli bir şey söylemiyoruz.... Hem sonra Manzoni, bir Katolik, Manzoni konusunda ne diyebilir ki, böyle bir yazarı bugün ancak bir imansız anlayabilir, sevebilir, sözcüğün asıl anlamıyle ve bugünkü anlamıyle bir imansız.»

«Ama Manzoni üstüne bazı Katolik yazarlar aydınlatıcı şeyler de yazmışlardır.»

«Hepsini biliyorum: hayır ve şer Tanrıdan gelir, inayet, doğa görünümleri, Manzoni ile Virgilio*.... Oho, iş buna kaldıysa, tüm Manzoni eleştirisinin Katolikler tarafından yapıldığını söyleyebilirim. Bunun dışına çıkanlar da olmuştur, ama söyledikleri pek akıllıca şeyler değildir doğrusu... Asıl, ne zaman olayın özüne, candamarına yaklaşıyorlar, biliyor musunuz? Aşkın sususu konusuna eğildiklerinde... Neyse, bırakalım bunları... Bakın, size bir şey göstermek istiyorum, çünkü biliyorum ki böyle şeylerden anlarsınız.»

Bir gömme dolaba doğru ilerledi, açtı: bir karış boyunda bir heykelcik, bir ermiş Rocco heykelciği çıkardı.

«Bakın bir: şu duruşa bakın, şu inceliğe bakın... Bunu nasıl elime geçirdim, biliyor musunuz? Çevre köylerden birindeki bir meslektaşımındı: kilise eşyalarının konulduğu odada, bir dolaba tıkmıştı, modası geçmiş bir eski püskü gibi. Ona yepyeni, kocaman, alçıdan bir ermiş Rocco aldım. Beni kaçık sanıyor, hani şu antika meraklısı deliler vardır ya, onlardan biri: değiş-tokuştan bu kadar kârlı çıkmaktan çekinir gibi bir hali vardı.»

Papaz efendi hiçbir fırsatı kaçırmayan açgözlü bir antika meraklısı olarak ün salmıştı, Palermo'daki bir an-

Virgilio (Vergilius) : M.Ö. I. yüzyılda yaşamış bulunan Romalı destan şairi (Ç.N.).

tikacı ile sürekli ve kârlı bir ticaret bağlantısı kurduğu biliniyordu. Gerçekten de ermiş Rocco'yu evire-çevire gösterirken:

«Değdirdim bile» dedi, «üçyüzbin liret veriyorlar: ama şimdilik keyfini sürmeye bakıyorum, nasıl olsa önünde sonunda devletin hazinesini soyanlardan birinin evine varacak... Ne dersiniz? XVI. yüzyılın ilk yarısı değil mi?»

«Öyle görünüyor.»

«Profesör De Renzis de aynı fikirde: kendisi XV.-XVI. yüzyıl Sicilya heykel sanatı konusunda uzmandır... Ne var ki benimle hep aynı fikirdedir, —kahkahalarla gülmeye başladı— zaten kendisine bunun için etek dolusu para ödüyorum ya!»

«Siz hiçbir şeye inanmıyorsunuz» dedi öğretmen.

«Aa, yo, inandığım bazı şeyler de vardır. Bu çağa göre fazla bile.»

İlçede dolaşan yaygın bir söylenti vardı, belki de doğruydu, papaz efendi ayin sırasında, içinde kutsal kâsenin bulunduğu dolabı açarken anahtar deliğe sıkışıp kalmışmış, o da deliği anahtarla sabırsızca kurcalarken ağzından bir sövgü kaçırmışmış: «Bu da ne Tanrının cezası şeymiş!», aslında kilit demek istiyormuş. Kilise görevlerini de hep alaş-telaş yerine getirirmiş, hep ötede beride birtakım çıkarların peşinde koşar binbir katakulli yaparmış.

«Bağışlayın ama, anlayamadığım bir şey var...» diye girişti öğretmen.

«Şu cübbeyi niçin sırtımda taşıyorum, öyle mi?... Hemen söyleyeyim ki isteyerek giymedim. Ama hikâyeyi biliyorsunuzdur belki: bu kilisenin papazı olan zengin, tefeci amcam varını-yoğunu bana bırakmış: papaz olmam koşuluyle. Öldüğünde üç yaşındaydım. On yaşındayken papaz okuluna yolladıklarında kendimi bir ermiş gibi duyuyordum, yirmiiki yaşında, okulu bitirdiğimde, İblise dönmüştüm. Bana kalsa herşeyi bırakır giderdim: neyleyeyim ki miras vardı, annem

vardı. Artık bugün gözümde mirasın falan değeri kalmadı, annem de ölüp gitti; aslında başımı alıp gidebilirim...»

«Ama devletle Vatikan arasındaki anlaşma var.»*

«Benim durumumda, elimde amcamın vasiyeti varken anlaşmanın bir hükmü olmaz: papazlığa zorlanmış olduğuma göre, yurttaşlık haklarımı zedelemeden koyverirler beni... Ama işin kötüsü, ben bu cübbenin içinde rahatı buldum artık; ve rahatlıkla inat arasında bir denge kurdum, kusursuzluğa, dopdolu bir yaşantıya eriştim....»

«Peki bunun birtakım sakıncaları yok mu?»

«Hayır, en ufak bir sakıncası bile yok. Bana el sürmeyi bir denesinler hele, öyle bir rezalet çıkarırım ki, 'Pravda' nın muhabirleri bile buraya gelip en az bir ay postu sererler. Ne dedim şimdi, bir rezalet mi? Yok, yok, bir değil, bin tane rezalet, havaî fişek gibi ardarda patlatırım....»

Böyle zevkli bir sohbeti yarıda kesmek istemeyen öğretmen Laurana kiliseden ayrıldığında vakit geceyarısına yaklaşmıştı. Sant'Anna kilisesinin papazına kanı kaynamış olarak çıkıyordu. «İyi de», dedi kendi kendine, «Sicilya, hatta belki bütün İtalya böyle canayakın kimselerden oluşuyor, ne var ki bu gibilerin kafasını kesmek gerek aslında.»

UNİCUİQUE'ye gelince, Sant'Anna papazına gelen gazeteden kesilmiş olamayacağını öğrenmişti. Bu da bir şeydi ya.

1929'da Mussolini hükümeti ile Vatikan devleti arasında yapılan anlaşmaya (**Concordato**) değiniliyor (Ç.N.).

IV.

En sıkı yas tutulan ilk üç gün geçmişti ya, Laurana başrahip Rosello'ya giderse saygısızlık etmiş olmayacağına karar verdi: çalışmaları için mutlaka gerekli olan Manzoni yazısının çıktığı *L'Osservatore Romano*'nun o, bir Temmuzla onbeş Ağustos arasındaki sayısını ödünç isteyecekti. Başrahip doktor Roscio'nun eşinin amcasıydı: yeğenini de pek severdi, çünkü kızken, evleninceye kadar onun evinde büyümüştü. Başrahibin paylaşılarak parçalanmamış büyük topraklara sırt vermiş kocaman bir konağı vardı: ve bundan yirmi yıl kadar önce, iki evli erkek kardeş o konakta aileleriyle birlikte yaşarlarken bir bütün oluşturuyorlardı, onlara topluluğun başı —hem yalnız ruhanî başkanı değil— sayılan başrahip ekleniyordu. Sonra ölüm ve evlilikler o insanlardan dokuzunu alıp götürmüş, geriye dört kişi kalmıştı: başrahip, iki baldızı, bir de o güne değin evlenmemiş olan yeğeni avukat Rosello.

Başrahip kilisede papaz odasındaydı, ayin giysilerini çıkarıyordu. Öğretmeni, sanki gökte ararken yerde bulmuş gibi pek iyi karşıladı. On dakika karşılıklı iltifatlaşmadan sonra, söz döndü dolaştı, tüyler ürpertici cinayete, rahmetli doktor

Roscio'nun ne kadar iyi huylu ve cömert olduğuna, dul eşinin avutulmaz acılarına geldi.

«Korkunç bir cinayet. Hem sonra öylesine karanlık, öylesine gizemli ki» dedi öğretmen.

«Pek öyle de değil» diye belirtti başrahip. Bir an sustu, ardından: «Bakın, o adam —zavallı eczacı yani— birtakım dümenler çeviriyormuş, kimsenin bir şeyciklerden haberi yokmuş, orası öyle. Ama gerçek olan şu ki, ilkin uyarıldı, ardından öldürüldü: yani herşey bilinen öcalma usulüne uygun. Benim zavallı yeğenim de arada kim vurduya gitti.»

«Öyle mi sanıyorsunuz?»

«Başka ne sanılabilir ki? O adamın kimseyle görülecek bir çıkar hesabı yokmuş diyorlar. Kala kala kadın-kız meselesi kalıyor geriye. Namusunu temizlemek için silaha sarılan bir baba, bir ağabey ya da bir nişanlı herhalde: hem de öylesine gözünü kan bürümüş ki suçsuz birinin de pisipisine canını aldığını göremez olmuş...»

«Böyle olmuş olabilir, ama kesin değil.»

«Kesin değil, ha? Aziz hocam, Tanrıdan başka kesin olan hiçbir şey yoktur. Bir de ecel. Kesin değil elbette: ama kesinliğe yaklaşan bazı ipuçları var. Birincisi: bir mektup geliyor, eczacıyı suçunu hayatıyle ödeyeceği konusunda uyarıyor; suçun ne olduğu belirtilmiyor, ama yazan kişi, o suç eğer uzaklarda kalmış bile olsa, işleyenin belleğinde hemen belirmesi gerektiğini düşünüyor (demek ki ağır, kolayca zihinden silinmeyecek bir suç) ya da yakın tarihli, hatta sona ermemiş bir durum sözkonusu. İkincisi: madem sizin de bildiğiniz gibi, —çünkü bana sizin de orada olduğunuzu söylediler—, eczacı şikâyette bulunmak istememiş, o halde şikâyetinden kendi itibarına gölge düşürecek birşeyler çıkabileceğinden korkuyormuş demek, bir kuşkusu varmış, hiç değilse bir kuşkusu. Üçüncüsü: anlaşıldığına göre, eczacının evinde, aile yaşantısında da pek huzuru yokmuş....»

«Bunu bilemem... Ama söylediklerinize karşı bazı diyeceklerim var. Birincisi: eczacı açık-seçik, kendisini doğrudan hedef alan bir tehditle karşılaşıyor. Ama ne yapıyor? Aradan bir hafta geçince düşmanına tehdidini gerçekleştirmesi için en iyi fırsatı sunuyor: ava çıkıyor. Gerçek şu ki, tehdidi ciddiye almamış, şaka sanmıştır: demek ki hiçbir suçu yoktur, ne uzak ne yakın. Ya daha doğrusu: tehdidin böyle tüyler ürpertici biçimde yerine getirildiğine bakılırsa çok uzaklarda kalmış bir suç düşünmek gerek, hem de o kadar gerilerde kalmış ki öcünün bu kadar geç patlak vermesi ona inanılmaz gözüküyor. Ya da farkına varmadan işlenmiş bir suç olduğunu düşünmek gerek: bir davranış, bir söz, yani insanın dikkat etmeden yaptığı, ama hasta, çileden çıkmış bir kafada silinmez izler bırakan bir şey. İkincisi: mektubu gören hiç kimse ciddiye alınması gerektiğini düşünmedi. Hiç kimse: oysa burası küçük bir ilçedir, bir ilişki, bir kötü huy, ne kadar saklanırsa saklansın, gözden kaçmaz... Şikâyette bulunmak istemeyişine gelince: doğrudur; ama bu kendisinin de, dostlarının da mektubu ciddiye almamalarındandı.»

«Belki de siz haklısınız» dedi başrahip: ama düşüncesinden şaşmadığı gözlerinden okunuyordu. Sonra yakardı: «Tanrım, ne olur, bize ışığını gönder, gerçeği aydınlat: öc alalım diye değil, adalet yerini bulsun diye.»

«Umarım öyle olur» dedi öğretmen, «amin» yerine. Sonra başrahibi rahatsız ediş nedenini açıkladı.

«*L'Osservatore Romano*...» diye tadına vara vara söylendi başrahip, bir imansızın o gazeteye gereksinim duymasından keyiflenmişti. «Geliyor bana, evet, okuyorum okumasına da, biriktirmeye gelince... *'Civiltà cattolica'*, *'Vita e pensiero'** dergilerini biriktiririm, ama gazeteleri, hayır... Çömezim postaya gider, ne varsa alıp buraya getirir: sonra ben özel mektuplarla gazeteleri eve götürürüm. Ben okuduktan

* Katolik öğreti ve kültürünün sözcüsü sayılan dergiler.

sonra gazeteler ev halkının malı olur artık: *L'Osservatore Romano', 'Il popolo'*... İşte, bakın —posta tomarından *L'Osservatore*'yi çekip aldı— şimdi ben bunu alır, eve götürürüm, hemen yemekten sonra okurum, bu akşam da, hiç kuşkusuz baldızlarım ya da hizmetçi kız alıp kullanırlar, ya bir şey sararlar, ya ocağı yakarlar. Ama eğer Papa Hazretlerinin bir bildirisi, bir nutku, kararnamesi falan yayımlanmışsa, o başka tabii.»

«Elbette.»

«Bu evvelsi günkü sayı, işinize yararsa....» Öyle sekize katlanmış olarak uzattı. «Ben şimdi burada bir göz gezdirsem yeter... Zaten gazeteleri de doğru dürüst izleyemiyorum, şu geçtiğimiz hafta bir cehennem yaşadım...»

Laurana, gazeteyi açmış, gözleri başlığa takılıp kalmıştı. İşte, oradaydı UNICUIQUE, tıpı-tıpına mektubun tersinden gözüktüğü gibi. UNICUIQUE SUUM, yani, 'herkese kendi hakkı.' Süslü harflerle basılmıştı. Q'nun kuyruğuna fiyakalı bir de çengel takmışlardı. Sonra çaprazlanmış anahtarlar ile Papalık tacı ve yine aynı harflerle NON PRAEVALEBUNT* Herkese kendi hakkı: eczacı Manno ile doktor Roscio'ya da. Daha sonra iki cana kıyan elin kesip sayfaya yapıştırdığı UNICUIQUE'nin öteki yüzünde ne vardı acaba? Hüküm sözcüğü mü? Ölüm sözcüğü mü? Artık polisteki gizli dosyaya konulmuş bulunan mektuba ne yazık ki bir daha göz atamayacaktı.

«Hiç çekinmeyin» diyordu başrahip, «bu sayı işinizi görecekse buyurun, alın.»

«Efendim?... Ah, evet, teşekkür ederim. Yok, işime yaramaz.» Gazeteyi masanın üzerine koydu, yerinden kalktı.

L'Osservatore Romano» gazetesinin başlığı: solda **UNICUIQUE SUUM**: **Herkese kendi hakkı**, ortada Papalık tacı ile yeryüzündeki ve gökyüzündeki gücü simgeleyen anahtarlar, sağında NON PRAEVALEBUNT: (Kötülük güçleri) **Bizi yenemeyecekler** (Ç.N.).

Tedirgindi, papaz odasındaki buram-buram eski tahta, solmuş çiçek, mum kokusuna birden dayanamaz olmuştu.

«Size minnettarım» dedi elini uzatırken; başrahip o eli yoldan çıkmış kişilere gösterilmesi zorunlu olan olanca sevgiyle kavradı. Nitekim yanıtı «Allahaısmarladık, umarım arasıra beni yine görmeye gelirsiniz» oldu.

«Seve seve» dedi Laurana.

Papaz odasından çıktı, bomboş kilisenin bir ucundan öbürüne ulaştı. Meydanda bir karış gölge yoktu, bir baştan bir başa yürürken kilisenin ve papaz odasının ne kadar rahat olduğunu düşündü; bu gözlem zihninde alaylı bir benzetmeye dönüştü: Sant'Anna'nın papazını, başrahibi düşünüyordu. Gerçekten de çok rahattılar onlar, herbiri kendi açısından. Ya da belki, ilçe halkının söylediğine göre, ikisi de aynı biçimde, yalnız görüntüler değişikti. Düşüncelerini başıboş koyvermişti: ipince, bilinçsiz, gurura benzer bir duygudan ötürü, düşkırıklığma, yenilgiye uğradığı noktaya ilişmekten kaçınıyordu. O nokta şuydu: mektuba yapıştırılmış bulunan UNICUIQUE'nin *L'Osservatore*'nin hangi sayısından kesilmiş olduğunu kesinlikle öğrense bile, o gazetenin başrahibin evinden nereye gittiğini bilmesi olanaksızdı. Çünkü başrahibin, baldızlarının, yeğeninin, hizmetçinin bu işle ilgili olmadıkları açıktı, bunu düşünmek bile yersizdi. Başrahip göz gezdirdikten sonra o evde gazetenin nasıl kullanıldığını öğrenmişti ya, Sant'Anna kilisesindeki papaz çömezi gibi gazeteyi biriktirdiği akla gelebilecek pek az kişi vardı: o sayı, o parça, mektubu yazan (ve cinayetleri işleyen) kişinin eline paket kâğıdı olarak gelmiş olmalıydı. Hem zaten il merkezinde gazete bayilerde satılıyordu ve kim istese, belli bir amaçla ya da rastlantısal olarak, satın alabilirdi.

Aslına bakılırsa, polis, UNICUIQUE'nin üzerinde durmamakla sağduyu göstermişti. Deneyimlerine diyecek yoktu doğrusu. Samanlıkta iğne aramak zaman yitirmekten başka

işe yaramazdı, hele iğnenin soruşturma zincirine bağlanabilecek bir deliği de yoksa. Kendisinin ise o ayrıntı ile gözleri kamaşmıştı. Tüm ilçede yalnızca iki abonesi bulunan bir gazete: soruşturmanın yolunu çizecek kesin bir ipucu. Gelgelelim, gide-gide bir çıkmaz sokağa iletiyordu.

Ama puro izmaritine dört elle sarılan polis de daha parlak bir koz bulmuş değildi. Puronun markasının *Branca* olduğu kesinleşmişti: ilçede *Branca* purolarını yalnız kaymakam içiyordu, her türlü kuşkunun üstünde bir kimse olduğu bir yana, yabancıydı, ilçeye geleli henüz altı ay olmuştu. «*L'Osservatore*'nin değeri de *Branca* puroları kadar» dedi Laurana kendi kendine, «Bırak polis puronun peşinden koşsun, sen *L'Osservatore*'nin üzerine bir sünger çek, gitsin.» Ama evine döndüğünde, annesi sofrayı hazırlarken, O, bir kâğıt parçasının üzerine şunları not etti: «Sözcükleri *L'Osservatore*'den keserek mektubu oluşturan kişi: a) gazeteyi il merkezinden almış, böylece soruşturmayı arapsaçına çevirmek için izleri büsbütün karıştırmış olabilir; b) o gazeteyi rastlantı sonucu el altında bulmuş ve hangi gazete olduğunun farkına bile varmamış olabilir; c) ya da o gazeteyi çevresinde görmeye o denli alışkın biridir ki, basım özelliklerine dikkat etmeden, pek az sayıda, neredeyse yalnızca meslekten kişilerce okunduğunu hiç düşünmeden, herhangi bir gazete gibi kullanmış olabilir.» Kalemi bıraktı, aldığı notları yeni baştan okudu; sonra kâğıdı yırtıp küçücük parçalara ayırdı.

V.

İl merkezindeki Edebiyat Lisesi'nde İtalyanca ve Tarih dersleri veren Paolo Laurana'yı öğrencileri tuhaf ama yetenekli bir öğretmen, ana-babalar yetenekli ama tuhaf bir tip sayarlardı. Çocukların ve babaların yargısına göre tuhaf demek, acaipliğe varmayan bir gariplik anlamına gelirdi: donuk, ağırkanlı, neredeyse ezik bir adamcağızdı Laurana. Her neyse, bu tuhaflığı yeteneğinin çocuklar üzerindeki yükünü hafifletirdi; ama velilerin, onu acımaya değil de haklı davranmaya (artık, söylemesi bile yersiz, sınıfta kalmayı hak eden çocuklar dünya yüzünden kalktı) zorlamak için bir dayanak bulmalarını engellerdi. Pısırık denecek kadar, sözünü şaşırıp kekeleyecek kadar nazikti; torpil yapmaya kalktıklarında pek önem veriyormuş gibi davranırdı. Ama bu nezaketin gerisinde sert bir kararın, asla değiştirmeyeceği bir yargının gizlendiğini bilmeyen yoktu; torpil isteklerinin onun bir kulağından girip öbür kulağından çıktığını da.

Öğrenim yılı boyunca yaşantısı ilçe ile il merkezi arasında geçerdi: sabah yedi otobüsüyle gider, iki otobüsüyle dönerdi. Öğleden sonraları okurdu, çalışırdı; akşamları kulübe ya da eczaneye giderdi; saat sekize doğru evine dönerdi. Özel ders vermezdi, yazın bile; o mevsimde kendini, ilçede

kimsenin okumadığı dergilerde yayımlanan, yazınsal eleştiri çalışmalarına verirdi.

Dürüst, kılı-kırk yaran, hüzünlü içe dönük bir adamdı; parlak bir zekâsı vardı denemez, tersine, hayırlı kavrayışsızlık anları olurdu; kendisinin de bildiği ve kınadığı dengesizlikleri ve hınçları vardı; gerek kültür, gerek insanlık düzeyi bakımından kendini meslektaşlarından apayrı duyduğu, gerçekten de apayrı olduğu okul çevresinden ve bir aydın olarak —diyelim— içine düştüğü yalnızlıktan kaynaklanan bir öz-bilinçten, gizli bir kendini beğenmişlik ve iddiacılıktan da yoksun değildi. Politikada herkes onu komünist sanırdı: oysa değildi. Özel yaşantısında annesinin tekelci ve kıskanç sevgisinin kurbanı sayılırdı: işte bu doğruydu. Kırkına merdiven dayamıştı ve gönlünde hâlâ kız öğrencileri ve hanım meslektaşları için istek ve sevda düşleri kurardı, onlar da bunu ya hiç farketmezler ya da şöyle bir sezinlerlerdi: bir kız öğrencinin ya da bir hanım meslektaşın onun bu heveslerine karşılık verdiğini belli etmesi ise öğretmenin kaskatı kesilmesine yeterdi. Annesini, onun bu işe ne diyeceğini, seçtiği kadını nasıl değerlendireceğini, iki kadını birarada yaşatmaya kalksa başına neler geleceğini, ikisinden birinin birlikte yaşamaktan hoşlanmayabileceğini düşünür düşünmez, sevdası saman alevi gibi sönüverir, sevdalandığı kadını sanki tatsız bir birliktelik yaşamışlar gibi, dolayısıyle bir ferahlama, bir kurtuluş duygusuyle zihninden uzaklaştırıverirdi. Kimbilir belki de anneciğinin seçeceği bir kadını gözü kapalı almaya razı olurdu; ama annesinin gözünde o henüz öylesine saf, hazırlıksız, dünyanın ve zamanın kötülükleriyle başetmekten uzaktı ki, bu denli sakıncalı bir adımı atacak yaşa gelmiş sayılmazdı.

Bu huylarıyle, içinde yaşadığı o koşullarda, dost edinemiyordu. Ahbapları çoktu, ama hiç dostu yoktu. Örneğin doktor Roscio ile ortaokulu ve liseyi birlikte okumuşlardı, ama üniversite yıllarını geride bırakıp ilçede buluştuklarında, son-

radan dost oldukları söylenemezdi. Eczanede ya da kulüpte görüşürler, çene çalarlardı, okul yıllarından kimi olayları, kimi kişileri anarlardı. Doktoru bazan annesinin bir rahatsızlığına ya da halsizliğine baksın diye eve çağırırdı: Roscio gelirdi, yaşlı hanımı muayene eder, ilaç yazardı; sonra oyalanır, bir kahve içerdi, falanca hocalarını ya da filanca arkadaşlarını anardı, hiç haber alamamış, acaba neredeymiş, ne yaparmış, falan. Muayene ücreti ödemezlerdi; ama her yıl, Noel yortusunda, Laurana doktora armağan olarak güzel bir kitap gönderirdi, çünkü Roscio, arasıra da olsa, kitap okuyan soyundandı. Gelgelelim aralarında sevgi bağı yoktu, ortak anılar vardı, o kadar, bir de yazınsal ya da siyasal bir olaydan bir ölçüde bilgiyle ve tatsız sürtüşmelere düşmeden konuşabilme olanağı; bu da ilçede başkalarıyle yapılamayan bir şeydi: çünkü hemen herkes faşistti, kendilerini sosyalist ya da komünist sananlar da öyle. Bu yüzden Roscio'nun ölümü öğretmen için ağır bir sille olmuştu, özellikle ölüsünü gördüğünde yüreğini bir boşluk, bir acı sarmıştı. Gerçekten de ölüm, doktorun yüzünü sapsarı kükürtle kaplamıştı, çiçek, mum, ter kokusunun bozup ağırlaştırdığı havada yavaş yavaş katılaşıp kalan bir kükürt maskesi. Roscio sanki ağır bir taşlaşma sürecine kapılmış gibiydi, alttan alta bunalımlı bir şaşkınlık seziliyordu, kabuğunu parçalayıp çıkmak isteyen, bunalımlı bir çaba. Eczacıya ise ölüm, yaşıyorken onda kimsenin keşfedemediği düşüncenin vakarını ve ciddiyetini armağan etmişti. Ne demezsin, ecelin de kendince alaylı nükteleri vardır.

Bu öğeler (dostluktan çok alışkanlık bağıyle bağlandığı adamın ölümü; başka ölüler ve başka ölüm biçimleri görmüş olmasına karşın, ilk kez olarak ölümü korkunç nesnelliği içinde görmüş olması, eczanenin siyah yas şeridiyle sonsuza değin mühürlenmişe benzeyen kapısı), bütün bunlar Laurana'yı neredeyse avuntusuz bir üzüntüye salmıştı; ve bu duygu, arasıra yürek atışlarının şöyle bir duraklaması, ardından

hızlanması ile kendi bedeninde algıladığı bir kaygıya dönüşüyordu. Ama cinayetin nedenlerine ve işlenişine karşı beslediği merak bu ruh durumundan soyutlanıyordu ya da o soyutlandığını sanıyordu: yalnızca zihinsel nitelikli ve bir tür iddiadan kaynaklanan bir meraktı. Özetle, benzetmek gerekirse, hani insan salonda ya da kulüpte ahmakların ortaya atmaya, daha beteri, çözümlemeye pek hevesli oldukları o çetin bilmecelerden birini işitir, zırva bir oyun olduğunu, zaman yitirmekten başka işe yaramadığını bilir de yine kendini çözmekle yükümlü duyar, ille çözeyim diye uğraşır ya, öyle bir durumdaydı işte. Gerçekten de bilmecenin çözümünün, beylik deyimiyle suçluları adalete teslim etmeye, özetle adaleti gerçekleştirmeye yaraması düşüncesi aklından bile geçmiyordu. Yeterince zekâsı olan, uygar bir insandı, iyi niyetliydi, yasalara saygılıydı: ama polisin mesleğini elinden aldığının ya da işine burnunu soktuğunun bilincine varsa kendinden öylesine iğrenirdi ki, bilmeceyi çözmekten vazgeçerdi.

Her ne hal ise, işte düşüncelerine kapanmış, çekingen, hatta belki cesur bile denemeyecek bu adam tehlikeli kozunu oynadı: kulüpte, akşamüstü, hem de herkesin tam takım orada bulunduğu saatte. Her akşam olduğu gibi, söz cinayetten açılmıştı. Ve o, hemen hiç sesi duyulmayan Laurana çıkıp şöyle demez mi:

«Mektup *L'Osservatore Romano*'dan kesilmiş sözcüklerden oluşturulmuştu.»

«Bak, bak, bak» diye söylendi Don Luigi Corvaia: şaşkınlığı, ortaya atılmış bulunan o ipucundan değil, onu ileriye sürmekle kendini çifte ateşin, bir yandan polisin, öte yandan katillerin ateşinin ortasına atan kişinin bönlüğündendi.

«Ya, öyle mi?.... Afedersin ama, bunu sen nereden biliyorsun?» diye sordu Roscio'nun karısının yeğeni avukat Rosello.

«Maresciallo eczacının dilekçesini yazdırırken farkettim: hatırlarsanız ben de onlarla birlikte eczaneye girmiştim.»

Pecorilla sordu:

«E, Maresciallo'ya da söylediniz mi bari bunu?»

«Evet, mektubu dikkatle incelemesini söyledim... O da öyle yapacağını söyledi.»

«Yapmışlardır elbette» dedi Don Luigi, biraz ferahlamış, aynı zamanda açıklamanın Laurana açısından pek de öyle sakıncalı olmayışına biraz bozulmuştu.

«Tuhaftır, Maresciallo bana hiçbir şey söylemedi» dedi Rosello.

«Herhalde o ipucu hiçbir yere vardırmıyordur» dedi posta müdürü. Derken yüzü bir aydınlandı, Laurana'ya: «Demek siz bana şeyi bunun için sordunuz....?»

Laurana «hayır» diye kestirip attı. Bu arada albay Salvaggio, uzaktan yakından, orduya, jandarma örgütüne, polise ilişkin belirsiz bir söz, kuşku ya da eleştiriye benzer bir şey ortaya atıldığında fırlamaya hazır olan bu emekli albay, görkemle yerinden doğrulmuş, Rosello'nun üstüne yürüyerek soruyordu:

«Maresciallo neden size şu ya da bu ipucu üstüne bilgi versindi, açıklar mısınız lütfen?»

Rosello telaşla açıkladı:

«Canım, yalnızca kurbanlardan birinin akrabası olduğumdan ötürü, yalnızca akraba sıfatıyle.»

«Haa» dedi albay sevinerek: Rosello'nun siyasal görevinden ötürü rapor istediğini sanmıştı. Ancak açıklamayı yine de yeterli bulmuş değildi, yeniden saldırıya geçti:

«Ama size şunu belirtmem gerekir ki sonuçlanmamış bir soruşturmanın sırlarını Maresciallo kurbanlardan birinin akrabasına bile açamaz. Açamaz ve açmamalıdır: eğer böyle bir şey yapacak olursa en önemli görevlerinden birini ağır biçimde, bakın ne diyorum, ağır biçimde ihmal etmiş olur!»

«Biliyorum,» dedi Rosello, «biliyorum.... Ben diyordum ki yani şöyle ahbap arasında konuşurken...»

Albay gürledi: «Ordunun ahbabı olmaz!»

Rosello patladı: «Ama Maresciallonun olur.»

«Maresciallo demek ordu demektir, albay demek ordu demektir, jandarma komutanları ordu demektir...» Albay sayıklar gibiydi, başı titremeye başladı, kulüp üyelerinin iyi bildikleri o nöbetlerden birinin gelmek üzere olduğu anlaşılıyordu.

Rosello kalktı, Laurana'ya işaretle konuşmak istediğini anlattı, birlikte dışarı çıktılar.

«İhtiyar kaçık» dedi kulüpten çıkar çıkmaz. Ardından: «Şu *L'Osservatore Romano* hikâyesi de neyin nesi?»

VI.

Kulüpteki o açıklamasından sonra hiçbir şey olmamıştı. Olmasını beklediği de yoktu ya: söylediklerinin orada bulunanların herbirinde ne etki yapacağını görmek istemişti o kadar gelgelelim albayın çıkışı bir çuval inciri berbat etmişti. Tek eline geçen de Rosello'nun kendisine soruşturmanın gidişi üstüne bazı özel bilgiler vermesi olmuştu. Albay Salvaggio duysa yüreğine inerdi; ama aslında hepsini sıktığında insanın eline bir şey geçmiyordu: yine eczacının gizli çapkınlıkları üstüne birtakım kuruntular.

Laurana istediğini elde etmese de, kulübün üyeleri, özellikle de eczaneye her zaman girip çıkanlar arasında keşfedilecek birşeyler olduğu izlenimindeydi. Belli bir nokta da vardı: avcılar genellikle av mevsiminin açılış gününde, gidecekleri yeri gizli tutarlardı. Çünkü av alanına ilk giden kişi olmak ve orada yalnız kalmak davasındaydılar. İlçede görenek böyleydi. Avlanma yeri birlikte gidecekler arasında sır olarak kalırdı: demek ki bu durumda Manno ile Roscio arasında. Üçüncü kişilere av yerinin bildirildiği enderdi, o da her zaman gizli kalması koşuluyle. Hattâ çoğu zaman, mahsustan yanlış yerin adı sır diye verilirdi. Kısacası, hiç kimse, Manno'dan ya da Roscio'dan sır diye duymuş bile olsa, şa-

şırtmaca olmadığına güvenemezdi. Tabii, bu bir dost, pek ama pek yakın bir dostsa ve de avcı değilse o başka; ciddi, güvenilir, denenmiş ve av tutkusuna kapılmamış bir dosta ikisinden biri açılış günü avlanmaya nereye gideceklerini fısıldamış olabilirdi.

Annesini eczacının hanımı ile doktorun hanımına başsağlığı dilemeye götürdüğünde, Laurana ufak bir gözlemde bulunma olanağına kavuştu. Hanımların ikisine de aynı soruyu yöneltti:

«Av mevsimini açmaya nereye gideceklerini kocanız size söylemiş miydi?»

Dul bayan Manno: «Tam yola çıkacaklarken belki Cannatello taraflarına gideceklerini söylemişti» diye yanıtladı; Laurana o «belki» yi belleğine geçirdi, eczacının sırrını eşine bile, o da artık yola çıkıyorken söylemekten ne kadar çekindiğinin belirtisiydi sanki.

«Size mektuptan söz etmiş miydi?»

«Hayır, tek söz etmemişti.»

«Kaygılanmanızı istememiştir.»

«Ya!» dedi dul hanım, sesi sert ve alaylıydı.

«Hem sonra, şaka sanmıştı. Biz de şaka sanmıştık.»

Hanım içini çekti: «Ne şaka ya, bir şaka ki onun hayatına, benim de onuruma mâloldu.»

«Onun yaşamına, evet, ne yazık ki öyle.... Ama siz, siz ne karışıyorsunuz bu işe?»

«Ne mi karışıyorum? Ortaklıkta ne yüzkızartıcı söylentilerin dolaştığını duymadınız mı?»

«Dedikodu, canım» dedi yaşlı bayan Laurana, «birazcık olsun insafı, sağduyusu olan kimsenin kulak asmayacağı söylentiler işte.» Ancak kendisi de pek insaflı değilmiş ki ardından sormadan edemedi: «Ama acaba rahmetli beyefendiden hiç kuşkulandığınız olmamış mıydı?»

«Asla, hanımefendi, hiç olmamıştı... Hizmetçimin ağzına bir kıskançlık sahnesi yakıştırdılar, efendim, ben o... eczane-

ye derdine deva aramaya gelmiş olan o zavallı kızcağızdan kocamı kıskanmışım sözde... Siz bir de hizmetçimi görseniz, ne kadar ahmak, ne kadar bilgisiz olduğunu bir bilseniz... Ne istiyorlarsa söyletmişler... Ve onlar, Roscio'lar, Rosello' lar... Başrahip olacak o mübarek adam, o da... Hemen ne dediler, Tanrı yine rahmet eylesin, doktor bey benim kocamın günahının kefaretini ödemişmiş. Şurada kırk kişiyiz, sanki birbirimizi bilmezmişiz gibi, kim vurguncudur, kim haram yer, kim...» Ve daha ağır açıklamaların önünü almak istermiş gibi eliyle ağzını kapattı. Ardından çok şeyler söylemek isteyen bir fesatlıkla içini çekti:

«Aah-ah, o zavallı doktor Roscio da kız alayım derken ne aileye çatmış!»

Laurana: «Ama ben pek sanmam ki...» diyecek oldu.

Bayan Manno sözünü kesti:

«Biz birbirimizi biliriz, inanın bana. Siz, herkesin bildiği gibi, çalışmalarınıza, kitaplarınıza kapanmış yaşayan birisiniz (neredeyse küçümsemeyle)... Bazı şeylerle uğraşacak, bazı şeyleri görecek zamanınız yoktur: ama biz —uzlaşmak niyetiyle bayan Laurana'ya döndü— biz, biliriz...»

Yaşlı kadın onayladı:

«Öyle, biliriz biz.»

«Hem zaten Roscio'nun karısı Luisa ile rahibeler okulunda birlikte okuduktu... Ne kadındır ya!»

Dul bayan Manno'nun yatılı-okul kızlarının hakkında yaptıkları incir çekirdeğini doldurmayan fesat dedikoduları aktardığı, bir de ona aşırı 'yakınlık' gösteren bir rahibeye değindiği o kadın, şimdi Laurana'nın karşısında, yaslı bir eve yaraşan kalın perdelerden sızan loş ışıkta duruyordu. Dörtbir yan yas simgeleriyle donatılmıştı: aynalar bile kara tüllerle örtülmüştü, ama asıl yas izlenimini veren Roscio'nun, il merkezinde bir fotoğrafçının büyüttüğü doğal boyutlardaki portresiydi; öylesine iç karartıcı rötuşlar yapılmış, giysileri ve kravatı öylesine yaslıydı (fotoğrafçının toplum ve sanat an-

layışına göre, resimlerini büyüttüğü tüm ölüler, salt ölmüş olmalarından ötürü, yaslı gözükmek zorundaydılar), ağzı öylesine buruk bir kıvrıma zorlanmış, gözlerine öylesine yorgun ve yakaran bir bakış verilmişti ki, önünde yanan ufak bir kandilin ışığında, hortlak rolüne çıkmak için makyaj yapmış üçüncü sınıf bir oyuncuya benzemişti.

Kocasının avlanmaya nereye gideceğini bilip bilmediği sorusuna:

«Hayır» diye yanıt vermişti Luisa Roscio, «Çünkü, doğrusunu isterseniz, onun bu av tutkusundan hiç hoşlanmazdım; seçtiği arkadaştan da hiç hoşlanmıyordum... Yani, bir bildiğim falan yoktu ama, kimbilir, içime mi doğmuştu, nedir, nasıl desem... Kaderde haklı çıkmam varmış.» Ve inler gibi, acıyla içini çekerek mendilini gözlerine götürdü.

«Alınyazısı işte. Elden ne gelir ki...» diye avuttu ihtiyar bayan Laurana.

«Ya, öyleymiş, alınyazısı... Ama ben ne yapacağım şimdi? Öylesine huzurluyduk, öylesine mutluyduk, hiçbir kaygımız, sıkıntımız yoktu, düşündükçe, Tanrım sen bağışla, umutsuzluktan çıldıracak gibi oluyorum...» Sessiz bir ağlama nöbetine tutularak başını geriye attı.

İhtiyar kadın tatlılıkla önledi:

«Yo, yo, yo, umutsuzlanmamalısınız: şimdi kendinizi Tanrının iradesine bırakmalısınız, yüreğinizi Tanrıya açmalısınız....»

«İsa'nın yüreğine*: başrahip amcam öyle söylüyor... Görüyor musunuz bana ne güzel bir 'İsa'nın yüreği' resmi getirdi?» İhtiyar kadının arkasında kalan tabloyu gösterdi, o da başını çevirdi, sanki o âna değin yakışıksız bir iş yap-

İsa'nın yeryüzünde çektiği acının simgesi olarak yaralı yüreğini açık olarak gösteren ikonografik resim: dindar halk arasında, acı çekenlere dayanma gücü versin diye armağan edilir (Ç.N.).

mış gibi iskemlesinin yerini değiştirdi, resmi bir öpücük gönderdi, «İsa'nın Kutsal Yüreği!» dedi selamlar gibi. Ardından: «Güzel, gerçekten pek güzel, ah o ne gözler öyle!»

Bayan Luisa doğruladı: «İnsanın yüreğini ferahlatan gözler.»

«Eh, görüyorsunuz ya, Tanrı tesellisini eksik etmiyor» dedi ihtiyar kadın tatlı sesinde zaferle. «Hem sonra sizi avutacak, umut verecek başka nedenler de var, her zaman da olacak: kızınız var, yavrunuzu düşünmelisiniz...»

«Düşünüyorum. Düşünmeseydim, inanın bana, herhalde bir çılgınlık yapardım.»

«Ya çocuk, —duraksayarak— biliyor mu?»

«Hiçbir şey bilmiyor, zavallı yavrucuğum, hiçbir şey bilmiyor: baban yolculuğa gitti, dönecek, dedik....»

«Ama sizi böyle siyahlar giymiş gördüğünde neden diye sormuyor mu, meraklanmıyor mu?»

«Yoo, tam tersine, siyahın bana yakıştığını söyledi, hep böyle giyin dedi...» Sağ eliyle mendini yüzüne götürdü, kenarı siyah zırhlı beyaz mendilin ardında dinmek bilmeyen bir ağlamadır tutturdu; sol eliyle etekliğini aşağı çekti, etek Laurana'nın gözleri önünde yeniden dizinin üstüne fırladı. Hıçkırıyordu kadın:

«Gerçekten de öyle olacak, hep öyle olacak: her zaman siyahlar giyeceğim artık, her zaman....»

«Çocuk haklı» diye düşündü Laurana, güzel kadındı, siyah da pek yaraşıyordu. Vücudu güzeldi: dolgun, uzunca boylu, kasıldığı zamanlar bile rahat, kendini bırakmış, gevşek bir hali vardı. Dolgun, ama otuzunu geçmiş bir kadının değil, daha çok yeni yetişen bir kızınki gibi dolgun yüzü, yaldızlı denebilecek kestane rengi gözlerinin ışıltısı, kalın dudaklarının arasında kusursuz dişlerinin şimşek gibi çakan parıltısı ile aydınlanıyordu. «Gülümserken görebilmeyi isterdim»: ama o koşullarda, annesinin de deştiği bütün o konuların ortasında böyle bir mucizenin gerçekleşebileceğinden

umudu kesti. Ne var ki sıra eczacıya, adamcağızın artık herkesin diline doladığı çapkınlığına gelince mucize gerçekleşiverdi.

«Valla, pek haksızdı da diyemem ya: zavallı Lucia Spano ömründe bir gün bile güzel olmadı. Biz yatılı okulu birlikte okuduk, o zaman da böyleydi, hatta daha bile çirkindi.»

Gülümsedi, ardından somurttu:

«Ama benim kocamın ne suçu vardı ki?»

Ve yeni bir gözyaşı selini mendiline boşalttı.

VII.

Bir cinayetin, kendisini, soruşturmacılara eğer somut ve sözgelimi biçemsel öğeleri inceden inceye araştırılıp saptanır ve çözümlenirse katilin kimliğinin kesinlikle bilinebileceği bir tablo gibi sunduğu, insanlığın önemli bir bölümünün ruhunun gıdası olan o büyük polis romanlarından çıkarılan doğal sonuçtur. Ne var ki, gerçekte işler biraz değişik gider: cezasız kalmış cinayetlerin ve yanlış sonuçların sayısı kabarıktır, bunun nedeni de soruşturmacılarının zekâ katsayısının düşüklüğü değildir (hiç değilse yalnız ya da her zaman bu değildir), bir cinayetin ortaya koyduğu kanıtların genellikle hepten yetersiz kalışıdır. Cezasız cinayetlerin sayısının yüksek kalmasına katkıda bulunmak yolunda büyük bir iyi niyet sahibi olan kişilerin işledikleri ya da düzenledikleri bir cinayet, demek istiyorum.

Gizemlilik ya da nedensizlik özelliği gösteren cinayetleri çözümlemeye ileten kanıtlar, meslekî *sırdaşlık* denen şey, imzasız ihbar, rastlantıdır. Ve biraz, yalnız birazcık da soruşturmacıların sivri zekâsı.

Rastlantı, öğretmen Laurana'nın yoluna Eylül ayında, Palermo'da çıktı. Birkaç gündür kentteydi, bir liseye sınavlarda denetmen olarak gelmişti; her zaman gittiği lokantada

uzun süredir görmediği, ama siyasal yaşamdaki tırmanışını uzaktan uzağa izlediği bir okul arkadaşı ile karşılaştı. Arkadaşı komünistti: Madonie'de küçük bir ilçede parti başkanıyken, ilkin bölge temsilcisi, ardından milletvekili seçilmişti. Tabii okul yıllarını andılar; söz dönüp dolaşıp zavallı Roscio'ya geldi:

«Ölümünden pek etkilendim» dedi sayın milletvekili, «çünkü daha onbeş-yirmi gün önce kalkıp bana gelmişti. En az bir on yıl var ki görüşmüyorduk. Roma'ya geldi beni aramaya, Meclise. Hemen tanıdım, değişmemişti... Biz belki değiştik de o... Sonra benim aklıma geldi, acaba ölümü Roma'ya beni aramaya gelişiyle mi bağlantılı diye: ama baktım, soruşturmadan alınan sonuçlara göre birinin yanında bulunduğu için öldürmüşler, adam bir kızı mı iğfal etmiş, neymiş.... Bana niye gelmişti biliyor musun? Mecliste, bizim gazetelerde, mitinglerimizde sizin ilçenin ileri gelenlerinden birinin kirli çamaşırlarını ortaya dökebilir miyim diye sormaya gelmişti, adam tüm ili avucuna almış, astığı astık-kestiği kestikmiş, vurguncuymuş, rüşvet veriyormuş, yapmadığı yolsuzluk yokmuş...»

«İlçeden biri mi? Hayret!»

«Aslında, düşünüyorum da, ilçeden biri diye açıkça söylemedi, belki kapalı olarak öyle demeye getirdi, belki de bana öyle geldi...»

«İleri gelenlerden biri, tüm ili avucuna almış biri, ha?»

«Evet, bunu iyi hatırlıyorum: tam böyle söyledi... Ben tabii kirli çamaşırlarını ortaya dökmekten büyük zevk alacağımı söyledim: ama birkaç belge, birkaç kanıt gerekiyordu elbette... Elimde ayrıntılı bir dosyası var, getiririm, dedi... Bir daha da gözükmedi.»

«Gözükemezdi ki.»

«Ya, elbete gözükemezdi: öldüğüne göre...»

«Nükte olsun diye söylemedim: düşünüyordum ki, senin kuşkun, onun Roma'ya gelişiyle ölümü arasında bir bağ ol-

ması hani... Hatırlıyorum, iki-üç gün ortalardan kaybolduydu, sonra Palermo'ya babasını görmeye gittiğini söylediydi... Ama bana olanaksız geliyor: Roscio birini suçlamak istesin, dosya tutsun... Sen onun Roscio olduğuna emin misin?»

«Adım gibi,» dedi sayın milletvekili, «sana ne diyorum: derhal tanıdım, hiç değişmemişti...»

«Doğru, değişmemişti... Peki sana suçlamak istediği kişinin adını vermedi mi?»

«Hayır, kesinlikle.»

«Şöyle uzaktan olsun bir ipucu, bir ayrıntı da vermedi mi?»

«Hiçbir şey. Hatta ben biraz birşeyler daha söyletmek istedim: o denli nazik, o denli kişisel bir şey ki, dedi...»

«Kişisel mi?»

«Evet, kişiselmiş... Ya bana elinde belgelerle gelir, herşeyi bir bir anlatırmış, ya hiç... Doğrusu açık söyleyeyim, bana herşeyi söylesin mi yoksa hiçbir şey söylemesin mi, buna henüz karar vermediğini duyduğumda biraz canım sıkıldı.... Sanki o belgeler, bana o gelişi, bir tür şantajla bağlantılıymış gibi geldi: işler yolunda giderse, ne âlâ, susacaktı; yok eğer yolunda gitmezse, elinde dosya ile bana dönecekti...»

«Yo, şantaj yapacak kadar alçalacak adam değildi: kesinlikle hayır.»

«Peki sen böyle bir davranışı nasıl yorumluyorsun?»

«Bilemiyeceğim: tuhaf bir şey, inanılır gibi değil.»

«Bağışla, ama şu da bir tuhaf: sen birine bir darbe indirmeye niyetlendiğini bilmiyorsun, ne kim olduğunu, ne neden yaptığını anlayamıyorsun; oysa ona yakınmışsın, iyi tanıyormuşsun onu... Ortada bir bit yeniği varmış gibi gelmiyor mu sana?»

«Ben ona pek de yakındım diyemem. Hem içine kapanık bir adamdı, yüreğini hiç açmazdı: bu yüzden, özel işle-

rinden, kişisel şeylerden söz etmezdik; kitaplardan, politikadan falan konuşurduk...»

«Politika konusunda ne düşünürdü?»

«Düşünüyordu ki, ahlâksal ilkeleri gözönüne almadan politika ile uğraşmak...»

«Nemelazımcılık bu» diye tısladı sayın milletvekili.

«Bu anlamda ben de biraz nemelazımcıyım.»

«Sahi mi?»

«Bu benim oyumu Komünist Partisine vermemi engellemiyor.»

«İyi öyleyse» diye onayladı sayın milletvekili.

«Ama o oyu çok sıkılarak , bir hayli tedirgin olarak veriyorum.»

«O niye öyle?» diye sordu sayın milletvekili, hem keyiflenmiş, hem hoşgörülü bir bakışla, Laurana'nın öne sürmeye hazırlandığı her türlü nedeni anında çürüteceği besbelliydi.

«Boşver, nasıl olsa karşıt oy kullanmaya da kandıramazlar beni.»

«Neye karşıt?»

«Komünist Partisine karşıt.»

Sayın milletvekili «Bu iyi işte» dedi gülerek.

«Pek o kadar da iyi değil» dedi Laurana ciddi; sözü yine Roscio'ya getirdi, «herhalde o da komünistlere oy veriyordu ama açık etmemeye özen gösterirdi; akrabalarına saygı olsun diye, daha doğrusu karısının akrabalarına: hepsi politikada etkindirler, en başta da başrahip...»

«Evet, başrahip Rosello: karısının amcası... Bu nedenle Roscio, saygılı davranmış olmak için ya da aile içinde sürtüşme çıkmasın diye açıktan açığa tavır koymaktan kaçınırdı. Hattâ şunu da söyleyeyim, şu son zamanlarda daha bir buruklaşmış, insanlar ve politika işleri üstüne yargıları sertleşmişti. Hükümet politikası üstüne demek istiyorum.»

«Kimbilir belki de bir arpalığı, avantası bol bir görevi falan vardı da elinden kapmışlardı...»

«Hiç sanmam... Bak o şimdi senin kafanda canlandırabildiğinden çok değişik biriydi... Mesleğini severdi; ilçeyi severdi, kulüpte ya da eczanede geçirdiği akşamları, ava çıkmayı, köpekleri severdi, bildiğim kadarıyle karısına tutkundu, küçük kızına tapardı...»

«Bu birşey demek değil ki: belki paraya da tutkundu, belki gönlünde bir aslan yatıyordu...»

«Paradan yana sıkıntısı yoktu. Hiçbir amacı da yoktu. Hem sonra kendi isteğiyle ilçede kalan, oradan uzaklaşmamaya kararlı olan birinin gönlünde ne aslanı yatsın istiyorsun?»

«Özetle, şu soyu tükenmiş köy hekimlerinden biriydi diyorsun: hani şu kendi mal varlığıyle geçinip muayene ücretlerini geri çeviren, dahası, yoksul hastalarının ilaç paralarını cebinden ödeyen türden...»

«Öyle de diyebiliriz. Ama kazancı yerindeydi, komşu illerde de iyi doktor diye ün salmıştı, pekçok kişi muayene olmaya ona gelirdi. Hem sonra tanınmış bir ad taşıyordu: Roscio, ihtiyar profesör Roscio... İyi aklıma geldi: bir ziyaretine gideyim bari.»

«Sadede gelelim: sen şimdi gerçekten Roscio'nun ölümünün o bilinmeyen kodamana karşı çıkmasıyle ilişkisi olabileceğini mi düşünüyorsun?»

«Yo, hayır, böyle birşey düşündüğüm yok. Tam tersine, görünürde herşey bu kuşkuyu yalanlıyor. Roscio'nun ölüm nedeni ihtiyatsız davranıp (ihtiyatsız davranıp diyorum, çünkü tehditten haberi vardı) eczacı Manno'nun yanında dolaşması: görünürde böyle.»

«Zavallı Roscio» dedi sayın milletvekili.

VIII.

Göz hekimi olarak ünü batı Sicilya'da hâlâ sürüp giden, hatta giderek efsaneye dönüşen ihtiyar profesör Roscio yirmi yıl kadar önce kürsüsünü de mesleğini de bırakmıştı. Yaşı doksanı aşkındı; feleğin bir alaylı sillesini yediğinden ya da körlere yetisini yeniden kazandırarak doğaya meydan okuduğundan, kendi gözleri doğanın hışmına uğrayan biri olarak efsaneye geçsin diye tümüyle kör olmuştu: ve Palermo'da, belki kendisi kadar yetenekli bir göz hekimi olan, ama çoğu kişinin önyargılarına bakılırsa, babasının ününe sığınarak yaşayan oğlunun evinde oturuyordu.

Laurana ziyaretini telefonla bildirdi: profesörün dilediği gün ve saatte gidecekti. Profesör haberi hizmetçiden alınca telefona kendi geldi: hemen beklediğini söyledi. Laurana'nın verdiği bilgilerden, oğlunun o eski okul arkadaşını hatırladığından değil: artık içine gömülüp kaldığı karanlık yalnızlıkta bir ahbaplığın açlığını çekiyordu da ondan.

Akşamın saat beşiydi. Profesör terasta, koltuğuna oturmuştu, yanıbaşındaki pikaptan *Cehennem*'in* otuzuncu bölü-

* XIII-XIV. yüzyılın büyük Toscanalı şairi Dante'nin **Tanrısal Komedi**'sinin ilk bölümü (Ç.N.).

münü okuyan bir ünlü tiyatro oyuncusunun kimi yapmacıklı, kimi titrek iç çekişlerle dolu sesi yükseliyordu.

Profesör elini uzattı :

«Gördünüz mü ne günlere kaldım? *Tanrısal Komedi*'yi şu adamdan dinliyorum — sanki aktör orada duruyormuş ve profesör daha başka, kişisel birtakım nedenlerden ötürü kendisini küçümsermiş gibiydi —. Oniki yaşındaki torunuma, hizmetçime ya da kapıcıma okutsam daha iyi olurdu: gelgelelim onların yapacak başka işleri var.»

Terasın duvarının ötesinde, lodosun tülleri altında, Palermo olanca güzelliğiyle ışıl ışıldı.

«Ne güzel görüntü» dedi profesör; hedefini hiç şaşmadan parmağıyle gösterdi «San Giovanni degli Eremiti Kilisesi, Orleans Sarayı, Krallık Sarayı.» Gülümsedi. «On yıl önce bu eve yerleştiğimizde gözlerim daha biraz görüyordu. Şimdi yalnız ışığı seçebiliyorum, o da tâ uzaklarda bir beyaz alev gibi. Bereket Palermo'da ışıktan bol şey yok... Neyse, kişisel talihsizliklerimizi bir yana bırakalım... Demek siz zavallı oğlumun okul arkadaşıydınız.»

«Ortaokul ve liseden arkadaşıydım: sonra o tıbba girdi, ben Edebiyat fakültesine.»

«Edebiyat fakültesi. Şimdi de hocasınız, öyle mi?»

«Evet. İtalyanca ve Tarih öğretmeniyim.»

«Bilir misiniz, ben edebiyat hocalığı yapmadığıma esef ediyorum. Hiç değilse bu düşkün günümde *Tanrısal Komedi* ezberimde olurdu.»

«Bu kadarı da saplantı artık» diye düşündü Laurana «Ama siz ömrünüzde *Tanrısal Komedi*'yi okuyup açıklamaktan çok daha önemli işler yapmışsınız» dedi.

«Benim yapmış olduğum şeylerin sizin yaptıklarınızdan daha anlamlı olduğunu mu sanıyorsunuz yoksa?»

«Hayır. Demek istiyorum ki, benim yaptığımı daha başka binlerce kişi yapabilir! Sizin yaptığınızı ise dünyada pek az kişi, olsa olsa on ya da yirmi kişi becerebilir.»

«Masal» dedi ihtiyar: uyuklar gibi oldu. Sonra birden soruverdi «Ya oğlum, son zamanlarında nasıldı?»

«Nasıl mıydı?»

«Yani: kaygılı mıydı, bir tedirginliği, bir gerginliği falan var mıydı?»

«Bana varmış gibi gelmedi. Ama dün, onunla Roma'da karşılaşmış biriyle konuşurken anladım ki şu son zamanlarda gerçekten halinde bir değişiklik varmış, hiç değilse bazı konularda. Ama nasıl oldu da siz bana böyle bir soru sordunuz?»

«Sordum, çünkü bana da bir garipliği varmış gibi geliyordu. Demin ne diyordunuz, Roma'da birine mi rastlamış?»

«Evet, Roma'da: felâketten onbeş-yirmi gün kadar önce.»

«Garip... Bu şahıs yanılmış olamaz mı?»

«Yanılmış olamaz. Kendisi bir okul arkadaşımdır. Milletvekili, Komünist Partisinden. Oğlunuz Roma'ya özellikle onu görmeye gitmiş.»

«Onu görmeye mi? Garip, gerçekten garip... Ondan bir lûtuf istemeye gittiğini sanmam; gerçi komünistler de bir bakıma iktidarda sayılırlar, ama insan bir iyilik istediğinde öteki tarafın — eliyle bölgesel hükümetin bulunduğu Orleans sarayını gösterdi — kapısını çalmak daha kolaydır. Hem bu ötekiler dediklerim benim oğlumun evinin içindeydiler; üstelik, bildiğim kadarıyle bir hayli de nüfuzluymuşlar.»

«Kendisinden tam olarak bir iyilik istemeye gitmemiş. Arkadaşımızdan bir kodamanın yaptığı yolsuzlukları ve vurgunları Mecliste açıklamasını istiyormuş.»

İhtiyar şaşkınlığa düştü

«Böyle bir şeyi benim oğlum mu istiyormuş?»

«Evet: ben de şaştım kaldım.»

İhtiyar kendi kendine konuşur gibi söylendi :

«Aslında değişmiş olduğuna hiç kuşkum yok. Değişmişti: ne zamandan beri, tam olarak bilmiyorum, ilk kez ne zaman yorgun, bezgin olduğunu farkettim, hatırlayamıyorum;

yargılarında öyle bir sertlik vardı ki annesini aklıma getirdi... Eşim bir *gabelloti** ailesindendi, bindokuzyüzyirmialtıdan otuza kadar Mori'nin başlarına ördüğü çoraptan kurtulmayı çabalamış insanlar... Yo, hayır, karım insanları sevmezdi... Ama şöyle diyelim, anlamazdı insanları; hiç kimse onu insanları anlayacak düzeye getirmemişti, hele ben, hiç... Bir dakika, neden söz ediyorduk?»

«Oğlunuzdan.»

«Ha, oğlumdan... Zekiydi oğlum, ama ağır işleyen, sakin bir zekâsı vardı. Çok da dürüsttü... Belki karım tarafından toprağa, kırlara büyük bir bağlılık edinmişti. Ama şu farkla: büyükbabası, karımın babası yani, köyde bir vahşi gibi yaşardı, karım da öyle; oğlum ise işi edebî yanından alırdı sanıyorum... Şu basit denilen, aslında feci karmaşık çocuklardan, adamlardan biriydi... Bu yüzden evlendiğinde gidip bir Katolik aileye damat girmesinden hiç hoşlanmadımdı... Katolik dediğim, sözün gelişi, ben burada ömrümde bir tek Katolik bile tanımadım: düşünün bir, doksaniki yaşımı bitirmek üzereyim... Öyle insanlar vardır ki, Tanrı bilir ömrü-billah kilisenin eşiğini aşındırmışlardır ama, başkalarının cebine el atmaya da her an hazırdırlar, can çekişen birinin suratına bir tekme indirmeye de, sapasağlam birini sırtından yaylım ateşine tutmaya da... Siz gelinimi, akrabalarım tanır mısınız?»

«Yakından tanımam.»

«Ben ne yakından tanırım, ne uzaktan. Gelinimle ancak birkaç kez karşılaştık; o papaz mıymış, başpapaz mı, ne Tanrının cezasıyse, amcasını da bir kez gördüm.»

«Başrahip.»

Vergi ya da haraç toplamakla geçinen kişiler: 1926-30 yılları arasında Mussolini tarafından atanan vali Cesare Mori, Mafia hesabına çalışan bu tür kimseleri köşeye sıkıştırmak için büyük çaba harcamıştı (Ç.N.).

«Pek tatlı bir adam. Beni ille de imana getirmeye niyetlenmişti. Bereket gerçekten şöyle bir uğramıştı, yoksa günün birinde bir oldu-bitti yapıp *Santissimo*'yu getiriverirdi*... Benim dindar olduğumu hiç anlayamadı... Ama gelinim çok güzel, değil mi?»

«Çok güzel.»

«Daha doğrusu, tam bir dişi, benim gençliğimde 'yatak kadını' denenlerden —neredeyse ölmüş oğlunun eşinden söz etmezmiş gibi, işin erbabı olan ve yansızca gözlemde bulunan birinin tavrıyle ellerini oynatarak uzanmış yatan bir kadın bedeni çizdi havada —. Sanırım şimdi bu deyimi kullanmaz oldular, kadın yatağın da, ruhun da esrarı olmaktan çıktı. Ne düşünüyorum, bilir misiniz? Katolik kilisesi bugün en büyük zaferine ulaşmakta: erkek sonunda kadından nefret eder oldu. Kilise buna en baskıcı, en karanlık yüzyıllarda bile ulaşamamıştı. Bugün başardı. Ve belki de bir dinbilimciye sorsanız Tanrının hikmeti işte, diyecektir: insan cinsellik konusunda da dosdoğru yoldan, dev adımlarla ilerlediğini sanıyordu, oysa gide gide sonunda yine o eski tuzağa düştü.»

«Evet, belki... Gerçi bana öyle geliyor ki, şu Hıristiyan diye adlandırdığımız dünyada kadın vücudu hiçbir dönemde böylesine yüceltilmiş, böylesine sergilenmiş değildir; tecimsel reklamların da kadına verdikleri çağırma, büyüleme işlevi...»

«Siz aslında meselenin can-damarına basan bir söz söylediniz: sergileniyor kadın vücudu, sergileniyor. Tıpkı bir zamanlar asılmışların sergiledikleri gibi... Adalet yerini buluyor, yani... Ama çok fazla konuşuyorum, biraz sussam daha iyi olacak.»

* Hıristiyanlık inanışına göre İsa'nın bedenini ve kanını simgeleyen kutsanmış ekmek ve şarap (Ç.N.).

Laurana bu sözleri uğurlama olarak aldı, hemen ayağa kalktı.

«Sakın kımıldamayın yerinizden» dedi ihtiyar, eline böylesine ender geçen konuşma fırsatını çabucak kaçırıyor diye telaşlanmıştı. Yeniden uyuklar gibi oldu, o güzelim madalyon profili ile dalıp gider gibiydi: nice öğrenci kuşakları daha sonraları üniversitenin holündeki bir kabartmada onu bu haliyle göreceklerdi, altında kazara dikkatlerini çekecek olsa gülüp geçecekleri bir de yazıt bulunacaktı. «Ölüme böyle kayıp gidecek» diye düşündü Laurana: biraz kaygılanarak, durup gözlerini ayırmadan ona baktı; ihtiyar, neden sonra, dalıp gittiği düşünceyi açıklamayı sürdürür gibi dedi ki :

«Bazı şeyler, bazı olaylar, karanlık kalmışlarsa, onları öyle bırakmak daha iyidir... Atalarımız ne demişler: ölen ölür, kalan sağlar bizimdir. Siz bu atasözünü kuzeyli birine söyleseniz, adamın gözlerinin önüne bir trafik kazası gelir, bir yanda bir ölü, öte yanda bir yaralı: eh, ölüyü oracıkta bırakıp yaralının yardımına koşmak akıl kârıdır; Sicilyalının gözünde ise bir katil ile öldürdüğü adam canlanır: bizim olan, yardımına koşmamız gereken de bu katildir. Sicilyalının gözünde ölü nedir, bunu belki de cinselliği çıkmaza sokmaya katkıda bulunmuş olan o Lawrence anlamıştır* bizim ölü dediğimiz, Ârafta, gülünç durumda kalmış bir ruhtur, kızgın tuğlalar üstünde sıçrayan, ufacık, insan yüzlü bir solucan... Ama eğer ölen bizim kanımızdansa, hayatta kalanın, yani katilin gidip Ârafın alevleri arasında onun yanıbaşında yeralması için elden ne gelirse yapılmalıdır elbette... Ben bu denli Sicilyalı değilim: sağ kalanlara, yani katillere yardım eğilimini hiç duymadım, hapishane hücresinin Âraftan daha somut olduğunu düşündüm hep... Ama oğlumun ölümünde öyle bir şey var ki, bana hayatta kalanları düşündürüyor, sağ kalanlar açısından bazı kaygılar veriyor...»

D.H. Lawrence (1885-1930): Cinsellik konularını cesurca işleyişiyle skandal yaratmış olan çağdaş İngiliz yazarı (Ç.N.).

«Katil olan sağlar açısından mı yani?»

«Hayır, doğrudan doğruya eline silahı alıp onu vuran ve kendi sağ kalanlar açısından değil. Onu bezdiren, hayatın kimi yanlarını görmeye, bazı şeyleri yapmaya zorlayanlar açısından... Benim yaşımda, insan benim yaşıma gelecek kadar talihli çıkarsa, ölüm bir irade hareketiymiş gibi geliyor; benim durumumda isteğimle yapabileceğim ufacık bir hareket: şu adamın — eliyle pikabı gösterdi — sesi, kentin gürültüsü, altı aydır «*gözünde bir damla yaş*» şarkısını söyleyen hizmetçi, tam on yıldır her sabah sonunda ölüm döşeğine yattığımı görme umudunu bile doğru dürüst gizleyemeden sağlık haberimi soran gelinim, bir gün gelecek, bütün bunlardan bıkacağım o zaman ölmeye karar vereceğim, hani hattın öte yanında boşboğazın ya da ahmağın biri bulunduğunda insan telefonu kapar ya, tıpkı öyle... Söylemek istediğim şu yani: insanoğlu öyle bir tecrübeyle, öyle bir ıstırapla, öyle bir düşünce, bir ruh haliyle yüzyüze gelebilir ki, artık ondan sonra ölüm yalnızca bir formalitedir. İşte o zaman, bunun bir sorumlusu varsa, ölenin en yakınları arasında aramak gerekir oğlum sözkonusu olduğundan, işe benden başlayabiliriz, çünkü bir baba her zaman suçludur, her zaman.» Sönmüş gözleri geçmişin, anıların uzaklığına dalmış gidiyordu sanki : «Görüyorsunuz ya, ben de o yardım edilmesi gereken sağlardan biriyim.»

Laurana o sözlerin altında gizli bir anlam olmasından kuşkulandı; ya da belki yalnızca karanlık acılı bir önsezi. Sordu :

«Düşündüğünüz belli bir şey var mı?»

«Yo, hayır, belli hiçbir şey yok. Benim düşündüğüm hayatta kalanlar, söyledim işte. Ya siz?»

«Bilemiyorum» dedi Laurana.

Bir sessizliktir çöktü. Laurana kalkıp izin istedi. İhtiyar adam elini uzattı, «Bu bir mesele...» dedi. Belki cinayeti söylemek istiyordu, belki de yaşamı.

IX.

Laurana ilçeye Eylül sonunda döndü. Kulüpte, o dehşet albay duymasın diye kendisini bir yana çeken Rosello hemen bildirdi: hiçbir yenilik yoktu. Ama Laurana'nın Rosello'ya verecek haberleri vardı: milletvekili ile karşılaşması, Roscio'nun rezalet çıkarması koşuluyle politikacıya getirmeye söz verdiği o belgenin öyküsü. Rosello'nun ağzı açık kaldı. Öyküyü hiç durmadan «Yok canım, yok canım!» diyerek dinledi, ardından sorular sorarak, herhangi bir belirti, Roscio'nun o inanılmaz öyküyle herhangi bir bağlantısı olabilecek bir sözünü hatırlayabilmek için belleğini kurcalayarak kafa yordu.

«Ben de, sen birşeyler biliyorsundur diye düşündüm» dedi Laurana.

«Bir şey bilmek mi? Ne diyorsun yahu, ağzım açık kaldı.»

«Bunu belki şöyle açıklayabiliriz: senin partiye üye birine sataşmak üzereydi, araya girip vazgeçirmeni önlemek istedi. İnatçıydı, ama çok uysal bir yanı da vardı. Sen öğrenecek olsaydın duruma elkoyar, baskı yapar, ortalığı yatıştırmaya kalkışırdın: partinin bir üyesini, dolayısıyle partini tehdit eden bir durum karşısında kayıtsız kalamazdın...»

«Ailem söz konusu olduğunda, ailemden biri söz konusu

olduğunda, partiyi falan gözüm görmez benim. Bana başvurmuş olsaydı, her dilediğini yapardım.»

«Belki de bunu istemiyordu; kendisini ilgilendiren bir sorun yüzünden senin partideki durumunun sarsılmasını istemiyordu. Nitekim nazik, kişisel bir konu olduğunu söylemiş.»

«Demek nazik ve kişisel... Ama bir ad söylemediğine, yaklaşık da olsa, bu kodaman her kimse belirlenebilmesine yarayacak herhangi bir ipucu vermediğine emin misin?»

«Hiçbir ipucu yok.»

«Bak ne yapalım: yeğenime telefon edeyim: sonra birlikte onu görmeye gidelim. Karısına birşeyler söylemiştir mutlaka... Gel.»

Telefona gittiler, Rosello yeğeni ile konuştu: burada öğretmen bay Laurana var, kendisi bazı şeyler öğrenmiş, anlaşılmaz şeyler, belki de yalnız sen açıklayabilirsin dedi; aslında vakit pek uygun değildi ama, bir dakika ona uğrayıp rahatsız edebilir miydi acaba.

«Gidelim» dedi sonunda almacı yerine koyarken.

Hanımefendi, öğretmenin anlatacağı şeylerden öylesine kaygılanmıştı ki, elini yüreğine bastırıyordu. Kocasının Roma'ya gidişine pek şaştı, yeğenine baktı :

«Felaketten iki-üç hafta önce, hani bize Palermo'ya gidiyorum dediydi ya, o zaman gitmiş olmalı.»

Ama bunun dışında söyleyecek şeyi yoktu. Evet, kocası son zamanlarda biraz kaygılı, suskundu belki, sık sık başağrıları çekiyordu.

«Babası, ihtiyar profesör Roscio da söyledi, oğlum son zamanlarda değişmiş gibiydi diye.»

«Kayınpederimi mi gördünüz?»

«O korkunç ihtiyarı» dedi Rosello.

«Evet, ziyaretine gittim... Bazı tuhaflıkları yok değil ama, bilinci fazlasıyle yerinde, acımasız bir bilinç diyebilirim...»

«İnançsız bir adamdır» dedi hanımefendi. «İnançsız bir adam başka nasıl olsun istiyorsunuz?»

«Düşüncesinde acımasız, demek istiyordum... İnanca gelince, inancı var sanırım.»

«Yoktur» dedi Rosello. «Esneklik nedir bilmeyen bir dinsizdir, şu ölüm döşeğinde bile imana gelmeyenlerden.»

«Dinsiz olduğunu hiç sanmam» dedi Laurana.

«Kilise düşmanı» dedi hanımefendi. «Bir kez başrahip amcamla birlikte ziyaretine gittiydik: ben, eşim ve amcam... Ah, dediklerini bir duysaydınız! Tüylerim diken diken olduydu, inanın bana.» Sanki yine ürpermelere tutulmuş gibi, ellerini kavuşturup güzelim çıplak kollarını sardı.

«Peki ne dediydi?»

«Hiç ağzıma alamayacağım şeyler, ömrümde hiç öyle şeyler duymamıştım... Zavallı başrahip amcam da ne yapsın, küçük gümüş ıstavrozunu kavramış, adama acımaktan, sevgiden falan dem vuruyordu...»

«Bana başrahibin çok tatlı bir adam olduğunu söyledi zaten.»

«İşte bunu doğru söylemiş» dedi hanımefendi.

«Başrahip amcamız var ya, bir ermiştir» diye üsteledi Rosello.

Hanımefendi düzeltti :

«Yo, bunu söyleyemeyiz, böyle söylememeliyiz. Ermişliğini ilan etmek bize düşmez... Başrahip amcamın gönlü öylesine geniştir ki, ermişlere benziyor, ancak böyle diyebiliriz işte.

Laurana söze karıştı :

«Eşiniz fizik olarak babasına çok benziyormuş, biraz düşünüş biçimiyle de benziyordu herhalde.»

«O lânet ihtiyara mı? Aman ne diyorsunuz!... Benim kocamın başrahip amcama da, Kiliseye de sonsuz saygısı vardı. Beni her Pazar ayine götürürdü. Cuma perhizini bir kez olsun bozmazdı. Dinle ilgili konularda ağzından bir tek alay-

lı, bir tek kuşkulu söz duymuş değilim... Zaten ben, onu ne kadar sevmiş olursam olayım, babası gibi düşündüğünden kuşkulansam, yalnızca ufak bir kuşku bile duyacak olsam, onunla hiç evlenir miydim dersiniz?»

«Aslında,» dedi Rosello «anlaşılması güç adamdı. Din ve politika konularında ne düşündüğünü, karısı olan sen bile tam olarak söyleyemezsin sanırım...»

«Saygı gösterirdi sanıyorum» diye belirtti hanımefendi.

«Saygılı olmasına saygılıydı... Ama şimdi Laurana'nın anlattıklarından açıkça görülüyor ki, içine kapanık biriymiş, kafasından geçenleri, düşüncelerini, tasarılarını sana bile açmıyormuş.»

«Bu doğru işte» diye içini çekti hanımefendi. Ardından Laurana'ya döndü : «Peki ya babasına, babasına da mı birşey çıtlatmamış?»

«Hiçbir şey.»

«Milletvekiline de nazik ve kişisel bir sorun demiş, ha?»

«Öyle demiş.»

«Ve belge götürmeye söz vermiş, ha?»

«Ayrıntılı bir dosya.»

Rosello yeğenine öneride bulundu:

«Bak ne diyeceğim, çekmecelerine, kâğıtlarına falan bir göz atamaz mıydık acaba?»

«Ben herşey onun bıraktığı gibi kalsın isterim, hiçbir şeyine dokunmaya elim varmıyor.»

«Ama belki bir kaygıdan, bir tedirginlikten kurtulmuş oluruz... Hem sonra, ne bileyim, eğer birisi ona bir haksızlık falan yapmışsa, onun anısına olan saygımdan, kişiliğine olan sevgimden ötürü, işi sürdürebilirim, sonuna kadar kovalayabilirim de...»

Hanımefendi «Haklısın» diyerek kalktı. Uzun boyu, taşkın göğüsleri, koltuk altlarındaki gür tüy yumağına değin çıplak kollarıyle, daha işin erbabı olan bir burnun, içinde *Balenciaga*'dan teri ayırt edebileceği bir parfömle kanatlan-

mış olarak bir an öğretmene tepeden baktı: tıpkı Louvre Müzesi'nin merdivenlerini tırmanan birinin karşısına dikilen Samotrakya Nike'si gibi.

Beyleri çalışma odasına aldı: biraz kasvetli bir odaydı burası, ya da ışığın yazıhaneye vurup, kitaplarla tıklım-tıklım dolu, sert görünümlü rafları gölgede bırakmasından ötürü öyle gözüküyordu.

«Bunu okuyordu» dedi hanımefendi. Rosello iki parmağını sayfayı karıştırmamak için arasına sokarak kitabı kapadı, başlığını okudu :

«*Bayan Z.....'ye mektuplar*... Ne bu öyle?» diye sordu Laurana'ya.

«Çok ilginç bir kitaptır, bir Polonyalının.»

«Ah, ne çok okurdu» dedi hanımefendi.

Rosello kitabı aldığından daha büyük bir özenle, açık olarak, yazı masasına bıraktı «İlkin çekmecelere bakalım» dedi. Ve ilk çekmeceyi açtı.

Laurana açık sayfaların üzerine eğildi, bir tümce gözüne çarptı : *Yalnızca bir sistemin düzenine ilişen eylem, insanı yasaların çiğ ışığı altına sokar.* Satırları izlemeyip, bir diyaframı açar gibi, sayfaya şöyle geniş açıdan baktı, o tümcenin yerini, bağlamını hemen tanıdı: yazarın Camus'den, *Yabancı*'dan söz ettiği bölümdü. «Bir sistemin düzeni, ha! Peki burada sistem nerede? Hiç oldu mu, hiç olacak mı ki? Gerçekte ya da suçta, hem gerçekte hem suçta, yabancı olmak ancak bir sistemin düzeni varolduğunda yapabileceğimiz bir lükstür. Zavallı Roscio'nun içinde yutulup gittiği şeyi sistem sayacaksak o başka elbette. O zaman da insan hükümlü rolündense cellât rolünde daha yabancıdır; giyotini işleten kişi olursa daha fazla gerçekten yanadır, başı uçurulan kişi olursa daha az.»

Araştırmaya hanımefendi de el atmıştı: yazıhanenin en alt çekmecesinin önünde çömelmiş duruyordu, ışıkla gölge-

nin oynaştığı ağa tutulmuş gibi: çıplaktı, yüzü saçlarının koyu renk kümesine gizemle gömülmüştü. Ve isteğin karanlık güneşinde, Laurana'nın düşünceleri eridi, gitti.

Hanımefendi çekmeceyi kapadı, danseder gibi çevik bir hareketle ayağa fırladı. «Hiçbir şey yok» dedi, ama canı sıkılmamıştı, o araştırmayı yalnızca yeğeninin gönlü olsun diye yapmıştı sanki. Rosello da son kâğıt tomarını yerine yerleştirirken, aynı ses tonuyle «Hiçbir şey yok» dedi.

«Bankada bir kasası falan olmasın, bilmem ki» dedi Laurana.

«Bu benim de aklıma geldi,» dedi Roselle, «yarın birşeyler öğrenmeye çalışırım.»

«Olanaksız bu: eşyalarına, kitaplarına, kâğıtlarına burada hiç kimsenin, benim bile el sürmeyeceğimi bilirdi... Pek titizdi» dedi hanımefendi, sesinde kendisinin hiç de titiz olmadığını belli eden bir vurguyla.

«Bu işte bir bit yeniği olduğuna kuşku yok» dedi Rosello.

«Sen şimdi şu komünist milletvekili, belgeler falan öyküsünün onun ölümüyle bir ilgisi mi olduğunu sanıyorsun?» diye sordu yeğeni.

«Aklımın ucundan bile geçmedi.» Laurana'ya döndü: «Sen ne dersin?»

«Kimbilir?!»

«Aa!» diye hanımefendinin ağzından neredeyse bir çığlık koptu : «Demek siz düşünüyorsunuz ki...»

«Yok, düşünmesine düşünmüyorum da... İş bu noktaya geldiğinde, polis de eczacının asılsız çapkınlık masallarına dalıp, çıkmaza girmişken, insanın aklından herşey geçiyor yani.»

«Ya mektup?» diye sordu Rosello. «Eczacıya gelen o tehdit mektubu: onu nasıl açıklıyorsun peki?»

«Ya, mektup neyin nesiydi öyleyse?» diye üsteledi hanımefendi.

«Mektup» dedi Laurana, «katillerin kurnazlığının ürünü. eczacı şaşırtmaca olarak, yalancı hedef olarak seçilmişti...»

«Buna gerçekten inanıyor musunuz?» diye sordu hanımefendi: şaşırmış, kaygılanmıştı.

«Hayır, inanmıyorum.»

Hanımefendi rahat bir soluk alır gibi oldu. «Kocasının eczacının yüzünden öldüğünü kafasına koymuş bir kez, başka her varsayım onun anısını lekeleyecek bir saygısızlık gibi geliyor» diye düşündü Laurana. Ve onu, o varsayımı öne sürerek tedirgin ettiğine üzüldü, ama aslında pek öyle havada kalan bir varsayım olduğunu da sanmıyordu.

X.

«Rüşvet veren, binbir yolsuzluk yapan, vurgun vuran bir kodaman desem, aklınıza kim gelir?»

«İlçede mi?»

«İlçede de olabilir, bölgede de, il merkezinde de.»

«Bana güç bir soru soruyorsunuz» dedi Sant'Anna kilisesinin papazı. «Çünkü ilçe sınırları içinde kalırsak, sorunuzu daha analarının karnındaki bebeler bile yanıtlayabilirler... Ama işi bölge sınırlarına, il sınırlarına kadar genişletirsek arap saçına döner, sersem oluruz...»

«İlçe sınırları içinde kalalım» dedi Laurana.

«Rosello, avukat Rosello.»

«Olamaz.»

«Olamaz mı? Ne olamaz?»

«O olamaz.»

«Rüşvet veren, yolsuzluk yapan, vurgun vuran mı o olamaz?... Eh, o zaman, bağışlayın ama, sizin dünyadan haberiniz yok demek zorundayım.»

«Yo, yo... Demek istiyorum ki: o adamın, yani konuştuğum kişinin ondan söz etmesi olanaksız. Olamaz.»

«Kim o konuştuğunuz kişi?»

«Adını veremem» dedi: kıpkırmızı kesilmişti, papazın birden keskinleşen bakışlarından gözlerini kaçırdı.

«Ama azizim: bu kişi size kodamanın adını vermemiş; ilçenin adını vermemiş; size öyle ipuçları vermiş ki, inanın bana, çoktan yakayı ele vermiş ve devlet hapishanelerini mesken tutmuş bulunan tüm kader kurbanlarının dışında, ne bileyim, yüzbin kişiye uyar bunlar... Şimdi bu ordu kadar insanın arasından aradığınız adamı, kendi kodamanınızı nasıl bulacaksınız?» Acıyarak, hoşgörüyle gülümsedi.

«Doğrusunu isterseniz, adını veremeyeceğim kişinin ilçedeki birinden söz ettiğini sanmıştım... Ama siz burada, ilçede bir tek Rosello var diyorsanız...»

«Rosello başı çeker, ilk akla gelen odur; sözcüğün tam anlamıyle kodamanlar sınıfına giren bir tek odur. Sonra bir de çurçur takımı vardır; çurçurların arasında beni de sayanlar çıkabilir.»

«Daha neler» diye karşı çıktı Laurana, inanmadan.

«Çıkar, çıkar, hem belki haksız da sayılmaz... Ama, bakın yine söylüyorum, en büyüğü Rosello'dur... Rosello'nun ne olduğunu tam biliyor musunuz? Çevirdiği dümenleri, gelir kaynaklarını, açık ve gizli nüfuzunu? Çünkü nasıl bir insan olduğunu anlamak kolay: aptalın kurnazı, bir görev edinmek ya da elinde tutmak (iyi bir arpalık demek istiyorum) uğruna cesedini çiğnemeyeceği kimse yoktur... Başrahip amcasının cesedi dışında, elbette.»

«Ne çeşit bir adam olduğunu bilmez değilim, ama nüfuzu üstüne yeterli bilgim yok. Sizin benden daha çok bilginiz vardır kuşkusuz.»

«Var elbette, olmaz olur mu!... Bakın, Rosello, Furaris şirketinin yönetim kurulu üyesidir, eder ayda beşyüzbin liret, yine aynı Furaris'in teknik danışmanıdır, o da ayda iki milyon demektir; Trinacria bankasının danışmanıdır, o da eder iki milyon daha; Vesceris'in yürütme komitesi üyesidir, al bundan da ayda beşyüzbin; değerli mermer çıkartan, Furaris

ile Trinacria tarafından finanse edilen bir şirketin başkanıdır ve herkesin bildiği üzere, bu şirket mermeri öyle bir yerde araştırmaktadır ki, başka yerden alıp götürüp koysanız bile bulamazsınız, çünkü derhal kumlara gömülüp gider; sonra cığıma il meclisi üyesidir, bu parasal açıdan zararına dönen bir çarktır, verdikleri harcırah ancak hademelerin bahşişine yeter: gelgelelim sağladığı nüfuz... Biliyorsunuz, il meclisinde kendi partisinin üyelerini Faşistlerle işbirliğinden Sosyalistlerle işbirliğine kaydıran o olmuştu ve İtalya'da bu doğrultuda gerçekleştirilen ilk manevralardan biriydi bu. Bu nedenle Sosyalistlerle de arası iyidir; ve eğer partisinden günün birinde bir sola açılış daha olursa, bir kez daha yeni ufuklar açarak, Komünistlerin de desteğini kazanacaktır... Hatta şunu da söylemiş olayım, il meclisindeki Komünistler daha şimdiden gizliden gizliye umutlar besleyerek kendisine göz kırpmaya başladılar bile... Gelelim özel işlerine, ben yalnız bir bölümünü biliyorum: il merkezinde, ve dediklerine göre, Palermo'da inşaata ayrılmış alanların sahibi; en az iki inşaat şirketini avucunda tutuyor; hiç durmadan resmî dairelere ve kamu kuruluşlarına çalışan bir basımevi, bir ulaşım şirketi... Sonra bir de karanlık işleri var ki, onlara burnunu sokmayı denemek yalnız safdilce bir merak için bile olsa tehlikelidir... Şunu da söyleyeyim: bana beyaz kadın ticaretinin bile ipleri onun elinde deseler, and verdirmeden inanırdım.»

«Hiç aklıma gelmezdi» dedi Laurana.

«Gelmemesi çok doğal... Ama bu işler nasıldır, bilir misiniz? Bir zamanlar bir felsefe kitabında görecelik üstüne bir şey okumuştum: bizim peynirin içindeki kurtçukların bacaklarını çıplak gözle göremeyişimiz, kurtların da onları göremediğini sanmamız için yeterli neden değilmiş... Ben de aynı peynirin içindeki bir kurdum, bu yüzden öteki kurtların ayacıklarını görüyorum.»

«Eğlenceli bir şey olmalı.»

«Pek değil» dedi papaz. İğrenerek yüzünü buruşturdu «Hepimiz aynı peynirin kurtlarıyız işte.»

Bu buruk nükte, Laurana'yı içini dökmenin eşiğine getirdi. Ne olurdu sanki cinayet ve Roscio üstüne bütün bildiklerini anlatsaydı? Karşısındaki cin gibi akıllı, keskin görüşlü, önyargılardan uzak, geniş deneyimi olan bir adamdı: kimbilir belki sorunun çözümünü de bulabilirdi. Ama papazın geveze olduğunu, kendisini bağımsız, önyargısız, yozlaşmış bir adam olarak göstermekten hoşlandığını gözönüne aldı. Hem sonra herkesçe bilindiği gibi, papaz başrahibin ailesine derin bir hınç besliyordu: şu ya da bu biçimde başrahibin ailesine gölge düşürecek bir şey öğrenecek olursa kendini tutamaz, bire bin katarak dört bir yana yayardı. Laurana bilinçli davrandığında papazın iyisi olmaz diye düşünürdü ama, bu güvensizliğinde, bilincine varmaksızın kötü papaza karşı duyduğu tiksintinin payı da vardı; annesinin Sant'Anna kilisesinin papazına açıkça beslediği tiksintiyi paylaşıyordu: annesi hep derdi ki, bu papazın yakışıksız davranışları başrahibin lekesiz tutumu ile taban tabana zıtmış.

«Rosello'yu bir yana bıraktık diyelim, ilde aynı nitelikleri sergileyen kim var?»

«Bir düşüneyim» dedi papaz. Ardından sordu «Milletvekillerini, senatörleri katmayalım mı?»

«Katmayalım.»

«Öyleyse: *commendatore* Fedeli, avukat Lavina, doktor Jacopitto, avukat Anfosso, avukat Evangelista, avukat Boiano, profesör Camerlato, avukat Macomer...»

«Çözümsüz bir soruna benziyor.»

«Evet, çözümsüz: söyledim ya... Sayıları çok fazla, aynı peynirde kurt olmayan birinin bilebileceğinden fazla... Bağışlayın ama, sizin ne çıkarınız var bu sorunu çözümlemekte?»

«Merak ettim, yalnızca merak... Trende birine rastladım, bu civarda yasadışı denen yollardan vurgun vuran biri bulunduğunu anlattı da...»

Cinayetle uğraşmaya başladığından beri Laurana kolayca yalan uydurur olmuştu: bundan biraz kaygılanmıyor da değildi, sanki içindeki gizli bir eğilimi keşfetmiş gibiydi.

Papaz «Eh, öyleyse...» diye elinin kısa bir hareketiyle sorunu savuşturdu. Ama pek inanmış gibi de görünmüyordu.

«Vaktinizi aldığıma üzgünüm» dedi Laurana.

«Casanova'yı okuyordum, anı kitabının aslı... Fransızca» diye ekledi biraz da böbürlenerek.

«Ben daha okumadım» dedi Laurana.

«Bildiğimiz metinden önemli ayrılıkları yok: belki o kadar süslü-püslü değil... Düşünüyordum ki, bu anıları bir tür cinsellik elkitabı olarak alırsak, en ilginç, en gerçek yanı şu oluyor: iki-üç kadını birlikte baştan çıkarmak, bir tekini baştan çıkarmaktan daha kolaymış.»

Öğretmen şaştı «Sahi mi?»

«Sizi temin ederim» dedi papaz elini göğsüne bastırarak.

XI.

Laurana çok iyi hatırlıyordu: cinayetin arifesine değin, Roscio ile Rosello selamlaşıyor, konuşuyorlardı. Birbirlerine akraba yakınlığı ya da dost sıcaklığı gösteriyor değillerdi: ama Roscio zaten herkesle, hatta sürekli av arkadaşı olan eczacı Manno ile bile arasında soğukluğa, umursamazlığa benzer bir uzaklık bırakırdı. Konuşması desen, konuşmaz, yanıtlamakla yetinirdi: topluluk ne kadar kalabalıksa o da o denli dalgın ve uzak bir sesizliğe bürünürdü. Yalnızca Laurana gibi eski bir arkadaşla, o da ikisi bir kenarda başbaşa kaldıkları zaman söyleşiye kendini bırakırdı. Uzun av günlerinde eczacının yanında da öyle davranıyordu herhalde.

Karısının kuzeni ile ilişkileri son zamanlarda da değişmemiş gözüküyordu: ama zaten Roscio'nun o her zamanki suskunluğu içinde herhangi bir değişikliği gözlemleyebilmek güç olurdu. Her neyse, konuşmasına konuşuyorlardı işte: durum böyle olunca da Roscio'nun akrabasına bir tuzak kurmakta olduğu kuşkusu engelleniyordu. Yüreğini içten içe kemiren sinsi bir hınç olduğu düşünülürse o başka elbette; o yörelerde ender sayılamayacak bir yetenekti bu: bir kimseye karşı beslenen hınç bir yandan özenle gizlenirken, aynı

zamanda en alçakça yollardan darbeler indirilirdi. Ama bu, Laurana'nın gözönüne almak bile istemediği bir varsayımdı.

Artık öyle bir noktaya varmıştı ki, işin peşini bırakmaktan, olayı aklından çıkarmaktan başka yapacak şey kalmıyordu. Tatilde oyalanmanın bir yolu olmuştu, o kadar, üstelik hayli de anlamsız bir oyalanmaydı. Şimdi okullar yeniden açılıyordu, ilçe ile il merkezi arasındaki yorucu gidiş-gelişler yeniden başlayacaktı, annesi ilçeye ve evine alışmıştı, il merkezine taşınma önerisini kesinlikle benimsemiyordu. Gerçi kendisini biraz annesinin bu tutumunun kurbanı sayıyordu ama, saatlerce okulda kaldıktan sonra ilçeye dönüş, doğduğu eski, koskocaman evde yaşamak, kendisinin de asla vazgeçemeyeceği bir zevkti.

Gelgelelim otobüs saatleri hiç mi hiç uygun değildi: her sabah saat yedide yollara düşmek, yarım saat sonra il merkezine varmak, okul zamanı gelinceye kadar yarım saat sokakları arşınlamak ya da o yarım saati öğretmenler odasında ya da bir kahvehanede geçirmek; sonra yeniden yola düzülmek için saatin bir buçuk olmasını beklemek, eve dönüşün saatin ikisini bulması... Yıldan yıla güçleşen bir yaşantıydı bu, çünkü artık her geçen yılın ağırlığı üzerine çöküyordu.

Herkesin (annesi dışında) kendisine yinelediği, araba sürmeyi öğrenip bir otomobil alması öğüdünü hiçbir zaman yaşına-başına, sinirsel durumuna, dalgınlığına uygun bulmamıştı (bir de annesinin korkularını hesaba katması gerekiyordu): ama şimdi, bir okul ve otobüs yılını daha göğüslemek durumu karşısında kendini büsbütün yorgun ve tembelleşmiş duyarak bir denemeye karar verdi. Zaten eğer ilk sürücülük denemelerinde öğretmeni reflekslerini ve dikkatini yetersiz bulacak olursa hemen vazgeçecek, daha ağır da gelse, eski alışkanlıklarına geri dönecekti.

Bu ufacık karar yaşantısında kaderin eli oldu. Aslında Roscio'nun (ve eczacının) ölümü sorununu bugünden yarına

aklından tümüyle çıkarmayı başarmış değildi: ama ehliyetli sürücüler arasına katılabilmek için gerekli olan sabıka kaydını almak için gittiği Adliye Sarayının merdivenlerini tırmanırken bir karşılaşma kendisine yeni bir ipucu verdi. Rastlantıydı, ikinci kez olarak: ama bu kez ölümcül bir yazgıyı peşisıra sürüklüyordu.

Evet, Adliye Sarayının merdivenlerini tırmanıyordu; ve bir resmî dairenin, üstelik Adliye binasının dehlizlerine dalmak üzere bulunan bir İtalyana özgü düşünceleri kendi kendine eziyet etmekten hoşlanırcasına kafasında evirip çevirmekteydi. Derken birdenbire Rosello ile yüzyüze geldi, iki kişiyle birlikte merdivenlerden iniyordu, birini hemen tanıdı Laurana : sadık adamları ve partisince bir ahlâk ve öğreti örneği olarak tanıtılan sayın milletvekili Abello'ydu. Kendisi, engin öğretisini, ermiş Augustinus'un, ermiş Thomas'nın, ermiş Ignacio'nun ve eline kalem almış ya da düşünceleri herhangi bir çağdaş araştırmacı tarafından derlenmiş her ermişin Marksizmi zaferle geride bırakmış bulunduğunu belirlemekle kanıtlamıştı. Zaten, her alanda, hep birşeylerin aşılması dâvâsındaydı.

Rosello bu fırsata sevinmiş gibi yaptı: kültür geveleyen Laurana'ya sayın milletvekili Abello gibi bir kültür tanrısını yakından gösterme fırsatına. İkisini tanıştırdı; sayın milletvekili elini Laurana'ya uzatarak onu dalgın bir «Aziz dostum...» ile selamladı, ama Rosello'dan, Edebiyat lisesinde hocalık eden öğretmen Laurana'nın kendini yazınsal eleştirilere adadığını işitince ilgilendi. Denetmen tavrı takınarak sordu

«Edebiyat eleştirisi, ha? Neler yazdınız bakalım, edebiyat eleştirisi olarak?»

«Ufak-tefek çalışmalarım var: Campana üzerine, Quasimodo* üzerine...»

Çağımızın en önemli İtalyan şairlerinden ikisi: D. Campana (1885-1932) ve Nobel ödüllü S. Quasimodo (1901-1968) (Ç.N.).

«Quasimodo mu, hıh!» dedi sayın milletvekili, düşkırıklığının acısı içinde.

«Quasimodo'yu sevmez misiniz?»

«Hiç sevmem. Sicilya'nın bugün bir tek büyük şairi vardır: Luciano De Mattia... Onu tanır mısınız?»

«Hayır.»

«*Kulak ver, ey Federico, martıların rüzgârıyle ulaşıyor sana sesim...* Hiç işittiniz mi bu şiiri? De Mattia'nındır, enfes mısralar, II. Federico'ya* adanmış: arayıp bulun, okuyun mutlaka.»

Sayın milletvekilinin heybetli kültürünün ağırlığı altında ezilen Laurana'nın yardımına Rosello yetişti, yardımının ne denli dostça ve acıma dolu olduğunu belli eden bir gülümsemeyle söze karışarak sordu :

«Seni buralara hangi rüzgâr attı? Bir ihtiyacın mı var?»

Laurana sabıka kaydını istemeye geldiğini ve sabıka kaydını neden istediğini anlattı; bu arada Rosello ile sayın milletvekilinin yanlarında bulunan ve bir kenara çekilmiş duran adamı şöyle örtülü bir merakla süzüyordu. Sayın milletvekilinin ayak işlerini gören bir adam ya da Rosello'nun müşterisi olmalıydı. Kırsal kesimden geldiğine kuşku yoktu: ana görünüşünde merak uyandıran yanı incecik metal çerçeveli, orta yaşlı Amerikalıların taktıkları türden, şu Truman stili gözlüğünün ablak, sert, güneşten yanmış yüzünde yaptığı çelişkiydi. Belki örtülü ve dalgın da olsa merak uyandırmanın verdiği sıkıntıdan ötürü, adam cebinden bir paket, paketten bir puro çıkardı.

Sayın milletvekili «Aziz dostum...» diye elini uzatıyordu, sesinin tonunda dalgınlıktan çok küçümseme seziliyordu şimdi. Onun elini sıkarken Laurana adamın cebine yerleştirdiği paketin sarı-kırmızı renklerini farketti. Rosello'yu selamla-

II. Federico: XIII. yüzyılda Sicilya'ya egemen olan Hohenstaufen hanedanının sanat koruyucusu ve şair imparatoru (Ç.N.).

dı, farkına varmaksızın, bir kenarda duran adama da şöyle bir selam yermiş oldu.

Yirmi dakika sonra, okulda yapacak bir saat daha dersi olduğundan, Adliye Sarayından koşa koşa çıktı, bir tütüncünün önünden geçerken, o puro paketi, o renkler birdenbire zihninde şimşek gibi çaktı. Anî bir dürtüyle içeri daldı, bir paket *Branca* istedi.

Tütüncünün eli raflarda gezinip Branca'ların bölmesinde duruncaya değin yürek atışları birdenbire hızlandı, bir heyecan dalgası tepesine kadar çıktı: tıpkı ruletin kadranında bilyanın son, ağır dönüşünü izleyen bir kumarbaz gibi. Ve işte tezgâhın üzerinde *Branca* paketi: sarılı-kırmızılı. Kumar oynayıp kazanmış olduğu izlenimi öylesine şiddetli ve yakıcıydı ki, «*jaune et rouge*»* diye düşündü, belki sessiz, belki de yüksek sesle, bir krupiyenin nakaratlı sesine öykünerek; herhalde yüksek sesle, çünkü tütüncü bir an şaşarak durup ona baktı. Laurana parayı ödedi, dışarı çıktı. Paketi elleri titreyerek açtı; bir puro çıkarıp yakarken, gelip bildiklerine eklenen göz kamaştırıcı ipucu üzerinde kafa yormayı bilinçsizce erteleyerek, düşüncelerini dağıttı, rulet masasında sarı rengin bulunmadığını düşündü bir kez İvan Mosjoukine - Mattia Pascal'ın** büyülenmiş gözleriyle süzdüğü Montecarlo kumar salonu canlandı gözlerinde.

Okula vardığında müdür koridora çıkmış, çocukların şamataya başladığı dersliğe göz-kulak oluyordu

«Aman hocam, nerelerde kaldınız böyle...» diye sitem yollu söylendi.

Laurana «Bağışlayın» diyerek elinde yanan purosuyle sınıfa daldı. Memnundu, kafası karışmıştı, ürkmüştü. Öğrencileri puro yeniliğini bağıra çağıra selamladılar.

Jaune et rouge: sarı ve kırmızı (Ç.N.).

İvan Mosjoukine, Pirandello'nun **Müteveffa Mattia Pascal** adlı ünlü romanı beyaz perdeye aktarıldığında başrolü oynamıştı (Ç.N.).

XII.

Bildiği kadarıyle, *Branca* marka puro içen adam kiralık katil olabileceği gibi, sayın milletvekili Abello'nun bilgi küpünden feyz almaya gelmiş Dallas'lı bir üniversite profesörü de olabilirdi. Yalnızca içgüdüsü, ardarda birçok deneyimin, korkunun birikimi sonunda bütün Sicilyalılarda olduğu gibi onda da keskinleşmiş olan tehlike sezisi onu uyarıyordu: tıpkı kirpinin izini süren köpeğin, hayvanı daha görmeden iğnelerinin acısını duyması ve inleyerek yakınması gibi.

Aynı akşam Rosello ile karşılaştığında, önsezisi somut bir veriye dönüştü.

Rosello selamsız sabahsız sordu :

«E, nasıl buldun sayın milletvekilimizi?» Gururla, böbürlenerek gülümsüyordu.

Laurana her yana çekilebilen bir yanıt araştırdı:

«Doğrusu şanına layıkmış.»

«Böyle dilşünmene sevindim, gerçekten sevindim. Yaman adamdır, olağanüstü bir zekâ... Göreceksin, ergeç bakanlık koltuğuna oturacak.»

«İçişleri bakanlığı» dedi Laurana, istemeden alaylı konuşmuştu.

Rosello kuşkulanarak sordu

«Neden İçişleri?»

«Onun gibi bir adama ne bakanlığı versinler istiyorsun, Turizm bakanlığını mı?»

«Elbette canım, Roma'dakilerin onu anlamaları gerek, önemli bir bakanlığa, bir kilit noktasına getirmeliler.»

«Anlayacaklardır» diye belirtti Laurana.

«İnşallah... Siyaset hayatımızın, tarihimizin böylesine nazik bir anında, bu çapta bir adamdan gereğinde yararlanmazlarsa yazık ederler.»

«Ancak, eğer yanılmıyorsam, kendisi sağcıları tutuyor. Belki şimdi, bir sola açılış döneminde...»

«Sayın milletvekilimizin sağı, ille de bilmek istiyorsan, Çinlilerden bile daha soldadır... Ne sağı, ne solu? Onun gözünde bu tür ayrımların bir anlamı yoktur.»

«Buna sevindim» dedi Laurana. Ardından, önem vermezmiş gibi bir tavırla «Sahi, kimdi o sayın milletvekilinin yanındaki adam?»

«Montalmo'lu biri, iyi bir adamcağızdır.» Ama sonra birden sertleşti, bakışları keskinleşti, soğuklaştı. «Neden sordun?»

«Hiiiç, merak ettim işte... İlginç biriymiş gibi geldi.»

«Ya, gerçekten pek ilginç biridir» dedi, karanlık bir alay ve tehdit karışımı bir ses tonuyle.

Laurana bedeninde bir korku ürpertisinin dolaştığını duydu. Sözü yine sayın milletvekiline döndürmeye çalıştı

«Peki ama, sayın Abello partinizin şimdi izlediği çizgiyi tümüyle benimsiyor mu?»

«Neden benimsemesin? Yirmi yıl sağcılara göz kırptık, şimdi de solculara göz-kırpmanın sırası geldi. Nasıl olsa hiçbir şeyin değişeceği yok.»

«Peki ya Çinliler?»

«Ne Çinlileri?»

«Demek istiyorum ki, madem ki sayın milletvekili Çinlilerden daha solda...»

«İşte siz komünistler böylesinizdir zaten: sen bana bir cümle söyle, ben sana bir adam asayım... Sözgelimi söyledim, Çinlilerden daha solda diye... Hoşuna gidecekse Franco' dan daha sağda da diyebilirim... Olağanüstü bir adamdır o, öylesine yüce fikirleri vardır ki, dedim ya, yok efendim sağmış, yok efendim solmuş, böyle önemsiz kıvır-zıvırın onun için bir anlamı yoktur... Şimdi iznini rica ediyorum, başka zaman görüşürüz: işim var, eve dönmeliyim.» Selam filan vermeden başını alıp gitti, suratı biraz asılmıştı.

Yarım saat sonra geri döndü, bambaşka bir adam olmuştu: neşeli, sevecen, şakaya yatkın. Ne var ki Laurana ondaki gerilimi, tedirginliği, hatta belki de korkuyu sezinledi, «pervane gibi — diye düşündü —, tıpkı ışığın çevresinde dört dönen sırtı kurukafalı bir pervane gibi» ve o görüntü, meslek alışkanlığıyle, *Suç ve Ceza* romanında doğduğu sayfadan çıkıp Gozzano'ya, Montale'ye* dipnot oldu.

Rosello sözü döndürüp dolaştırıp yine Laurana'nın sorduğu o Montalmo'lu adamcağıza getirmeye çalıştı: belki de Montalmo kökenli değilmiş, hatta şimdi düşünüyormuş da, galiba il merkezinde oturuyormuş, kendisi Montalmo'lu demişmiş, çünkü bir kez, zaten ona hepsi hepsi iki kez rastlamış ya, bir kez Montalmo'da görmüşmüş; iyi adamcağızmış, çünkü sayın milletvekili hep iyi adamcağız olduğunu söylermiş: sadıkmış, dini bütünmüş... Ve böylece Rosello sonunda Laurana'nın kuşkusunda kanatlarını yaktı. Neredeyse acınacak duruma düşmilştü.

Ertesi gün, öğleden sonra, Laurana otobüse binip Montalmo'ya gitti. O ilçede bir üniversite arkadaşı oturuyordu, kendisini birkaç kez çağırmıştı: yapılan bir kazıda yakın zamanlarda Sicilya'nın eski çağlarından kalma pek ilginç bulgular gün ışığına çıkarılmıştı.

Çağımızın önemli İtalyan şairlerinden: G. Gozzano (1883-1916) ve Nobel ödüllü E. Montale (1896-1981) (Ç.N.).

Güzel bir ilçeydi Montalmo: açıklık, uyumlu, baştan başa barok stilinde bir meydandan dört bir yana açılan dümdüz yollar. Arkadaşı meydandaki büyük yapılardan birinde oturuyordu: güneşi sanki içine çekip donduran sıkıştırılmış kumtaşından ötürü, dışı ne denli aydınlıksa içi o denli loş bir taş konakta.

Gelgelelim, arkadaşı evde yoktu: onursal denetmeni bulunduğu kazılara gitmişti; ihtiyar hizmetçi bunu bir parmak araladığı kapıdan söyledi, kapıyı yüzüne kapatmakta acele ettiği besbelliydi. Ama evden, sanki açık kapıların derin kuytuluğundan çıkan bir ses, buyurganlıkla sordu

«Kimmiş?»

Hizmetçi hep öyle kapıyı aralık tutarak içeriye seslendi

«Hiiç, hocayı arayan biri.»

«E, içeri al öyleyse» diye buyurdu ses.

«Ama hocayı arıyor, hoca da evde yok ki» diye yanıtladı hizmetçi.

«İçeri al, dedim sana.»

Hizmetçi sanki bir felâket kopacakmış gibi «Tanrım!» diye inledi. Ve kapıyı açıp Laurana'yı içeri aldı.

Gerçekten de ardarda uzanan açık kapıların kuytuluğundan yaşlı, beli bükülmüş bir adam ilerliyordu, omuzlarına rengârenk bir battaniye almıştı.

«Kardeşimi arıyordunuz galiba?»

«Evet... Eski bir okul arkadaşıyım, üniversiteden... Beni birkaç kez buraya çağırmıştı: kazıları, yeni müzeyi göreyim diye... Ben de bugün...»

«Buyrun, içeri girin: çok gecikmez, birazdan gelir.»

Gerisingeri dönüp yol gösterdi; o sırtını çevirir çevirmez hizmetçi Laurana'yı uyarmak için bir el hareketi yaptı: sağ elini alnının hizasında şöyle bir döndürdü. O el işaretinin kuşku götürmeyen anlamı Laurana'yı durdurdu. Ancak adam dönüp bakmadan, hiç dönüp bakmadan :

«Concetta benim deli olduğum konusunda sizi uyarmak istiyor» dedi.

Laurana şaşırarak, aynı zamanda da ferahlayarak onu izledi.

Koridorun dibinde, kitaplar, heykeller, anforalarla tıklım tıklım dolu bir kitaplıkta, adam gidip bir yazıhanenin gerisinde oturdu, ona da karşısında, yazıhanenin öbür yanında yer gösterdi. Görüşü engelleyen ufak bir kitap yığınını bir yana itti, dedi ki

«Concetta beni deli sayıyor; aslına bakarsanız deli sayan yalnız o değil.»

Laurana hafiften inanmazlık göstererek karşı çıkacak oldu.

«İşin kötüsü, bazı bakımlardan gerçekten deliyimdir... Bilmem kardeşim size hiç benden söz etti mi: söylediğine göre, üniversitedeyken parasını kuruş kuruş sayarmışım, başka şey için olmasa bile, bundan ötürü sözümü etmiştir... Ben ağabeyi Benito'yum... Tabii adım o düşündüğünüz kişiden* gelmiyor: biz hemen hemen aynı yaştaydık onunla... İtalyan birliği kurulduktan sonra ailemde cumhuriyetçi, devrimci duyguların filizleneceği tutmuş: benim adımı Benito koymuşlar, çünkü doğduğum yıl ölen bir amcam, Benito Juarez'in Massimiliano'yu kurşuna dizdirdiği yıl doğmuşmuş. Bir kralın eceliyle ölmeyip de öldürülmesi büyükbabamı neşeye boğmuş olmalı herhalde. Yine de bu onun çocuklarına ad koyarken, ailede yerleşen Bonapart'çı geleneği sürdürmesini engellememiş: 1820 devriminden sonra ailemizde hiçbir erkek ikinci ya da üçüncü ad olarak Napolyon adından, hiçbir kız Letizia adından yakayı kurtaramamıştır. Gerçekten de, erkek kardeşimin adı Girolamo Napoleone, kızkardeşiminki Letizia'dır, benim de Benito Juarez'in gerisindeki gizli adım

Benito Mussolini (Ç.N.).

Giuseppe Napoleone'dir. Ama Giuseppe'nin, Bonapart ile Mazzini* arasında kararsız kaldığı da akla gelmiyor değil... Elden geliyorsa, bir taşla iki kuş vurmakta yarar vardır... Faşizm zamanında benim adım herkesi pek etkilerdi: adı Benito olan ve, o zamanlar söylendiği gibi, ülkenin muhteşem kaderine hükmeden kişiyle yaşıt olan biri; millet herşeyi gözünde efsaneleştirmeye öylesine talimliydi ki, Tanrı bilir, ikimizin de süt dişlerimiz çıkar çıkmaz elele verip Roma'ya yürüdüğümüzü** düşünüyorlardı... Siz faşist misiniz?»

«Aman, yok, tam tersine!»

«Alınmayın canım: hepimiz biraz faşist sayılırız.»

«Ya, öyle mi?» dedi Laurana, hem keyiflenmiş, hem sinirlenmişti.

«Öyle, öyle... Size hemen bir örnek vereyim, en son ve en acı düşkırıklıklarımdan biridir aynı zamanda... Eski dostum Peppino Testaquadra: bindokuzyüzyirmiyediden kırküçe kadar ömrünün en güzel yıllarını hapiste ya da sürgünde geçirmiş biri, yüzüne karşı faşist deseniz kalkıp gırtlağınıza sarılır ya da suratınıza güler... Ama faşistin dik âlâsı.»

«Faşist mi diyorsunuz? Testaquadra mı faşist?»

«Tanır mısınız?»

«Birkaç söylevini işittim, yazılarını okurum.»

«Ve tabii, geçmişini, şimdi söylediklerini ve yazdıklarını gözönüne alınca, kendi kendinize diyorsunuz ki, onu faşist saymak için adamakıllı kötü niyetli ya da deli olmalıyım... Peki, deli olmasına deliyim belki, eğer deliliği bir tür 'gerçeğin serbest limanı' sayarsak, ama kötü niyetli değilim, hayır hiç değilim... O benim dostumdur, dedim ya, eski bir dostum. Ama yapacak hiçbir şey yok, faşistin teki işte. İktidarda kendine ufacık, hatta, Tanrı bilir, pek rahat bile sa-

* G. Mazzini (1805-1872): İtalyan birliğinin kuruculanından (Ç.N.)

** Mussolini'nin 28 Ekim 1922'de hükümeti ele geçirmesiyle sonuçlanan Roma'ya yürüyüş eylemine değiniliyor (Ç.N.).

yılmayacak bir yer edindi ya, şimdi o yerinden ahkâm kesiyor artık: devletin çıkarı ile yurttaşın çıkarı, kendi seçmeninin hakkı ile rakibinin seçmeninin hakkı, uygunluk ile eşitlik arasında ayrım gözetmeye başladı bile... Ne dersiniz, şimdi be adam, ne zoruna hapishanelerde, sürgünlerde sürüdün öyleyse, diye sormayalım mı kendisine? Sizce, fesatça düşünüp, şöyle diyemez miyiz: demek başından yanlış yola sapmış, ya da, eğer Mussolini kendisini çağırmış olsaydı...?»

«Eğer fesatça düşünürsek» diye altını çizdi Laurana.

«Fesatlığım gözünüzde Peppino'nun bana verdiği düşkırıklığının ve acının büyüklüğünün ölçüsü olsun: hem yalnız bir dostu olarak değil, seçmeni olarak da.»

«Siz oyunuzu Testaquadra'nın partisine mi veriyorsunuz?»

«Partisine değil... yani: partisine tabii de, parti ikinci planda kalır... Biz burada hepimiz nasılız, bilirsiniz... Bir siyasetçiye kimi bir tabak *spaghetti*, bir silah taşıma ruhsatı, bir pasaportla bağlanır; kimisi de, benim gibi, kişisel saygı, beğeni, dostlukla... Bir de benim için kendisine oy vereyim diye evden çıkmanın ne büyük bir özveri olduğunu düşünün...»

«Evinizden hiç çıkmıyor musunuz?»

«Hiç çıkmıyorum, yıllar yılıdır... Hayatımın belli bir noktasına vardığımda, şöyle bir hesap yaptım: akıllı, dürüst bir insanla ahbaplık etmek için evden çıkacak olduğumda, ona karşılık ortalama oniki hırsız, yedi salakla yüzleşme tehlikesi ile karşılaşıyorum: hepsi de orada durup, yok bilmem insanlık, yok bilmem hükümet, belediye meclisi, Moravia konusunda neler düşündüklerini bana bildirmeye hazırlar... Ne yani, evden çıkmaya değer mi?»

«Yo, değmez, gerçekten.»

«Hem sonra, evde çok rahatım: hele buraya kapandığımda...» Kollarını kaldırarak çevresindeki bütün o kitapları gösterdi ve kucakladı.

«Güzel bir kitaplık» dedi Laurana.

«Aslında buraya kapanmışken de hırsızlarla, salaklarla karşılaşmıyor değilim... Yazarlardan söz ediyorum elbette, kahramanlarından değil... Ama onlardan yakayı kurtarmam kolay: kitapçıya geri veriyorum ya da ziyaretime gelen ilk ahmağa armağan ediyorum.»

«Demek ki eve kapanmakla bile ahmaklardan yakayı kurtaramıyorsunuz.»

«Kurtaramıyorum... Ama evimin içinde durum bir başka: kendimi daha güvenli, daha uzak duyuyorum... Tiyatrodaymışım gibi bir şey: eğlendiğim bile oluyor... Hatta diyebilirim ki, burada oturdukça, ilçede olup bitenler bana tiyatro sahnesindeymiş gibi geliyor: evlilikler, cenaze törenleri, kavgalar, ayrılıp gidenler, gitmişken geri dönenler... Çünkü herşeyi biliyorum, herşeyi duyuyorum, dahası, herşey kulağıma büyüyerek, yankılarla gümbürdeyerek geliyor...»

«Ben Montalmo'lu birini tanıdım» diye onun sözünü kesti Laurana, «adını çıkaramıyorum bir türlü: uzun boylu, ablak yüzlü, esmer, Amerikan tipi gözlük takıyor; milletvekili Abello'nun başseçmeni gibi bir şey...»

«Siz hocayım demiştiniz, değil mi?»

«Evet, hocayım» diye yanıtladı Laurana: berikinin birden soğuklaşması, güvensizleşmesi karşısında, sanki değişik bir kimliği varmış da saklarmış gibi kızardı.

«Peki şu adını çıkaramadığınız Montalmo'lu ile nerede tanıştınız?»

«Adliye Sarayının merdivenlerinde, bundan birkaç gün önce.»

«İki jandarma erinin ortasında mıydı?»

«Yok canım: milletvekili Abello ile, benim bir avukat tanıdığımın yanındaydı.»

«Ve şimdi benden onun adını öğrenmek istiyorsunuz, ha?»

«İlle de bilmem gerekmiyor aslında...»

«Bilmek istiyor musunuz, yoksa istemiyor musunuz?»

«İstiyorum.»

«Peki niçin?»

«Öyle işte, merak ettim... Adam beni etkiledi de onun için.»

Don Benito başladı kahkahalarla gülmeye «Ne kadar etkilenseniz yeri.» dedi.

Hıçkırık tutana kadar, gözlerinden yaşlar gelene kadar güldü. Sonra sakinleşti, koskocaman bir kırmızı mendille gözlerini kuruladı.

«Deli» diye düşünüyordu Laurana, «Sahiden deli.»

«Bilir misiniz neden gülüyorum?» dedi Benito. «Kendime gülüyorum, kendi korkuma... Açık söyleyeyim ki korktum. Özgür olmayan bir ilçede özgür olduğunu iddia eden ben, bir an için eski bir korkuya kapıldım, haydut ile aynasız arasında kaldığımı sandım... Ama siz bir aynasız bile olsanız...»

«Değilim... Söyledim ya, lise öğretmeniyim, kardeşinizin bir okul arkadaşı...»

«Peki ne zorunuza kalkıp Raganà'ya çatıyorsunuz?» Yeniden makaraları koyverdi, ardından açıkladı : «İhtiyattan sordum, korkudan değil... Her neyse, sorunuzu zaten yanıtlamış oldum.»

«Demek adı Raganà, kendi de haydudun biri.»

«Aynı söylediğiniz gibi: şu sabıka kaydı bulunmayan, saygı gören, dokunulmaz haydutlardan.»

«Bugün hâlâ dokunulmaz olduğunu mu düşünüyorsunuz?»

«Bilemem, sonunda ona da dokunmaları olmayacak şey değil... Ama sorun şu ki, aziz dostum, İtalya öylesine mutlu bir ülkedir ki, yerel Mafyalar ezilmeye başlandı mı, ülke çapında bir Mafya kurulmuş demektir*... Bu durumun benzerini kırk yıl kadar önce gördüm : şu da bir gerçektir ki, tarihte olsun, tarihçede olsun, bir olay yinelendi mi güldürüye dö-

* Faşizmin tırmanışı ve yerleşmesine değiniliyor (Ç.N.).

nüşür, oysa ilk gerçekleştiğinde trajedidir; neyse, ben yine de tedirginim.»

«Ama ne ilişkisi var?» diye yerinden fırladı Laurana. «Kırk yıl önce, evet, haklı olabilirsiniz: bir büyük Mafya küçülğünü ezmeye çalıştı... Ama bugün, haydi canım... Bugün de aynı şeymiş gibi mi geliyor size?»

«Aynı şey değil... Ama, bakın, size iddiamı kanıtlamak için bildiğiniz bir olayı anlatacağım... Bir büyük şirket, kalabalık bir yerleşim yerinin yukarısındaki dağa, bir baraj yaptırmaya karar verir. On kadar milletvekili, teknisyenlerin görüşlerine dayanarak, barajın yapımının durdurulmasını isterler: vadi için tehlikeli olacaktır. Hükümet bırakır barajı yapsınlar. Baraj yapılıp biter, hizmete açılır, tehlike belirtileri görülür. Ne mi olur? Hiiiç. Hiçbir önlem alınmaz, tâ ki sonunda kimilerinin önceden bildirdikleri felâket gelir, çatar. Sonuç: ikibin ölü* İkibin kurban: bizim buralarda serpilip boy atan Raganà'ların ancak on yılda verdirdikleri kadar... Size bana inanasınız diye başka bunun gibi birçok olay anlatabilirim, ama zaten hepsini gayet iyi biliyorsunuzdur.»

«Bu geçersiz bir karşılaştırma... Hem sonra, açık konuşayım, sanki bu kanıtlarınızla sonuçta durumu haklı göstermek ister gibisiniz... Bu arada korkuyu, terörü hesaba katmıyorsunuz...»

«Ne yani, Longarone halkı, o baraja baktıkça dehşete kapılmıyormuydu sanıyorsunuz?»

«Ama aynı şey değil ki. Evet, ben de sizin gibi düşünüyorum, çok ağır bir olaydı gerçi...»

«Ve de cezasız kalacak, tıpkı bizim buraların en güzel, bize en yaraşan cinayetleri gibi.»

Kuzey İtalya'da Vaiont barajının çökmesi sonunda ortaya çıkan Longarone faciası (Ç.N.).

«Ama, bakın: eğer bu Raganà'ya ve tanıdığımız tanımadığımız tüm Raganà'lara, korunmaları için alınan tüm önlemlere karşın el atılırsa, sanırım ileriye doğru güzel bir adım da atılmış olacak, önemli bir adım...»

«Buna gerçekten inanıyor musunuz? Bu içinde bulunduğumuz koşullarda, ha?»

«Hangi koşullar?»

«Yarım milyon kişi, yani üç aşağı beş yukarı, işe yarar halkın tümü dışarıya göç etmiş; tarım tümüyle elden bırakılmış; kükürt işletmeleri kapatılmış, tuzlalar kapatılmak üzere; petrol dediğin bir aldatmaca; bölgesel kuruluşların etmediği çılgınlık yok; hükümet bizi bırakmış kendi yağımızla kavrulalım... Batıyoruz dostum, batıyoruz biz... Sicilya denen bu korsan gemisini andıran tekne, burnunda dikelmiş güzelim *Yabankedisi** ile, kocaman bayrağında Guttuso'nun** renkleri, politikacılarına kurbanlık gözü ile bakan en dehşetengiz Mafya babaları, toplumsal sorunlara eğilen yazarlarıyle, Malavoglia'ları, Percolla'ları*** ile, kazıklanmaya mahkûm enayileriyle, öğle üstü ve gece cinleriyle****, portakalları, kükürtü ve de ambarlarını dolduran cesetleriyle: batıyor, dostum, batı-

Çağdaş Sicilyalı yazar G. Tomasi di Lampedusa'nın **II Gattopardo** (Türkçeye **Leopar** olarak çevrilmiş) adlı, adanın temel sorunlarına ışık tutan romanı;

Guttuso: Çağımızın ünlü Sicilyalı ressamı;

Politikacılara yapılan değinmede, Mafya'nın desteğiyle kariyer yapan ve kimi zaman bu durumlarının kurbanı olan siyaset adamları söz konusu;

*** **Malavoglia'lar:** Sicilyalı yazar G. Verga'nın ünlü romanında anlatılan yoksul balıkçı ailesi;

Percolla: Sicilyalı yazar V. Brancati'nin **Don Giovanni in Sicilia** (Don Giovanni Sicilya'da) adlı romanının kahramanlarından, Milano'ya göç ederek, «köşeyi dönen» Sicilyalı tipi;

**** **Öğle üstü ve gece cinleri:** Halkın hâlâ kurtulamadığı boş inanışlara değiniliyor (Ç.N.).

yor... Ve sizinle ben, ben bir çılgın, siz belki toplumsal sorunlara meraklı bir aydın olarak, dizlerimize değin suya batmışız da, durmuş burada Raganà ile uğraşıyoruz: acaba saygıdeğer milletvekili koruyucusunun peşisıra denize mi atladı, yoksa teknede ölümü bekleyenlerin arasında mı kaldı diye.»

«Ben böyle düşünmüyorum» dedi Laurana.

«Aslına bakarsanız ben de» dedi Don Benito.

XIII.

«Boynuzlarını toprağın altına sokan hayvan hangisidir?» diye sordu Arturo Pecorilla eşikten.

Genç Pecorilla kulübe hemen her akşam takvimlerden, gazetelerden ve il merkezinde sık sık gittiği varyete tiyatrolarından hevesle topladığı fıkraları, sözcük oyunlarını, soğuk nükteleri peşpeşe sıralayarak dalardı. Gelgelelim babası içerdeyse sükûm-büklüm, üzgün girerdi: çünkü Noter Pecorilla, delikanlının üniversiteyi boşlayışına geçerli neden olarak ileri sürdüğü sinirsel yorgunluktan yakınan birinin neşeli arkadaşlara gereksinimi olduğunu kabul ediyordu ama, topluluğu oğlunun neşelendirmesine karşıydı. Doktorların paylaşmadıkları bu düşünceyi Noter ilke edinmişti, delikanlı da babasıyle iyi geçinmek aşkına, boyun eğiyordu.

O akşam Noter kulüpte değildi, böylece delikanlı daha eşikten «boynuzlarını toprağın altına sokan hayvan» diye gülünç bir bilmece savurabildi.

Hayvanlar alemiyle senli-benli olanlar, avcılar yani, akla uygun hayvan adları verdiler; konunun tümüyle dışında olanlar binbir çeşit akla gelmedik hayvanı sıraladılar.

Genç Pecorilla biraz meraklansınlar diye bıraktı; sonra zaferle haykırdı

«İnsan! Dul eşler sağolsun...»

Durumun gereği atılan kahkahaları hemen, sırayla, üç tepki izledi. Albay Salvaggio koltuğundan fırladı, öfkesinin patlamak üzere olduğunu belli eden bir sesle sorguladı

«Savaş dulları da bu sınıfa giriyor mu?»

«Aman efendim, estağfurullah,» dedi delikanlı. Albay yeniden koltuğuna gömüldü.

Muhasebeci Piranio bir gözlemde bulundu

«Aslında şaşırtmaca yaptınız, *gömmek* fiili yerine *sokmak* fiilini kullandınız ki bu dil açısından doğru değildi.»

«Tamam, kabul» dedi Arturo Pecorilla, tartışmaya girmek niyetinde değildi, çünkü taze taze bir fıkra daha anlatmaya hazırlanıyordu.

Don Luigi Corvaia'nın tepkisi ise tümüyle dışa dönük oldu, belki dalgınlık ürünüydü, ihtiyatsızlık ürünü olduğuna ise kuşku yoktu. Kendi kendine düşünür gibi söylendi

«Acaba doktor Roscio'nun dul eşi yeniden evlenecek mi?»

Genç Pecorilla o baş marifeti olan patavatsızlığıyle bir çıkış yaptı :

«Yani o da boynuzları toprağın altına gömmüş durumda mı?»

Don Luigi kıpkırmızı olmuştu :

«Sen de amma lâf anlamaz adamsın yahu!» diye bağırdı. Baltayı taşa vurmuş olmanın bilinci öfkesini arttırıyordu. O genç Pecorilla olacak aylak yaptığı hatayı çiğ çiğ yüzüne vurmuş, herkesin gözüne sokmuştu. Nazik konulardı bunlar, sakıncalı konulardı: o da kalkmış dalga geçiyordu. Sakin olmaya çabalayarak «Ben herhangi bir şey düşünmeden konuştum: dul sözcüğünü işittim, aklıma o düşünce geldi... Ama senin ne yaşayanlara saygın var, ne ölülere...»

«Ben şaka olsun diye söyledim» dedi delikanlı. «Şaka ettiğimi herkes anlamadı mı sanki? Hiç kalkar da...»

«Bazı şeyler vardır ki, şakaya hiç gelmez... Ben burada, dost meclisinde, kendi kendime zavallı arkadaşımız Roscio'

nun dul hanımı acaba ne yapacak şimdi diye soruyorsam, saygı çerçevesinden çıkmaya zerrece niyetim olmadığı kesindir... Zaten biz hepimiz burada hanımefendinin ne kadar iffetli olduğunu biliriz...»

Çevreden «Ne demek, elbette... Söylemesi bile yersiz» diye bir koro yükseldi. Aldı sözü yine Don Luigi :

«Hem sonra hanımefendi öyle genç, üstelik de Allahın bildiğini kuldan ne saklayayım, öyle de güzel ki, ne bileyim, sonsuza dek öyle acısına kapanıp yas tutarak yaşarsa yazık olur diyor insan...»

Albay Salvaggio içini çekti :

«Aaah, ah! O ne güzel kadındır o!»

«İyi de, sizden artık...» diye yorumladı Arturo Pecorilla: savaş dulları konusunun üstüne gitmediğine pişmandı, albayı erkeklik gücünden vurup kudurtmak istiyordu.

«Artık ne?» dedi albay, atlamaya hazırlanan bir panter gibi koltuğunda büzülerek.

«Yani artık...» diye yineledi delikanlı ümitsizlik belirten bir ses tonu ve el işaretiyle.

Albay fırladı :

«Şunu bilmiş olun ki, ben bu yaşımda, yetmişiki yaşına varmış bir erkek olduğum halde, eğer günde en az bir kez...»

Muhasebeci Piranio kaşlarını çatarak araya girdi :

«Aman albayım, yakışıyor mu hiç size! Sizin gibi yüksek makamlara gelmiş, nüfuzlu birine!»

Piranio, bir albaya ancak pek vakarlı, görkemli ve ağır davranışların yaraştığına içtenlikle inanırdı: bu yüzden uyarılarının hemen derin bir etkisi görülürdü.

«Haklısınız,» dedi albay, «haklısınız... Ama öyle aşağılık kışkırtmalarla karşılaşıyorum ki...»

«Siz o kışkırtmalara kapılmayın» diye kestirip attı Piranio. Sahne hergün yinelenirdi; albayı iyice çileden çıkartmak isteyenler Piranio'nun bulunmadığı zamanları kollamak zorundaydılar.

Albay koltuğuna geri döndükten sonra, dul bayan Roscio konusunu yeniden açan Piranio oldu :

«Genç olmasına genç, güzel olmasına güzel, ona bir diyeceğimiz yok da... Bir de kızı olduğunu unutmamalıyız, kimbilir, belki kendini tümüyle ona adamak ister.»

Posta müdürü söze karıştı :

«Kendini tümüyle çocuğuna adamak da ne demek oluyor? Aziz dostum, sen paradan haber ver, para oldu mu böyle bir sorun olmaz. Babasının bıraktığı, çocuğa yeter de artar bile; iyi bir yatılı okula gönderirler, kendini çocuğa adamak sorunu da biter gider.»

Don Luigi onayladı : «Doğru söze ne denir?»

«Ama» dedi Piranio, «işin bir de öteki yanını düşünmeli: çocuklu bir dulu, hali-vakti yerinde de olsa, elâlem kolay kolay almaz.»

«Aman, sahi mi? Acaba sizin dışınızda, şurada bulunanlar arasında onu kolay kolay almayacak kim vardır?... Onun gibi bir kadını? Bir saniye bile düşünmeksizin, yağmadan mal kaçırır gibi alırlar valla!» dedi commendator Zerillo.

«Allah!» diye kükredi albay.

O andan sonra hanımefendiye beslenen saygı başdöndürücü bir hızla yokolmaya başladı. Vücuduna beslenen saygı sözkonusuydu elbette, erdemlerine değil. Çünkü erdemlerinin ender ve dokunulmaz olduğu daha baştan teslim ediliyordu, ama çıplak bedeni, hele hele bedeninin bazı yerleri, fotoğrafçı Brandt'ın saplantıya dönüştürdüğü perspektiflere benzer görünümlerle açılıp saçılıp, yayılıp genişliyorlardı. Saygısızlık o düzeye ulaştı ki, albay bir süt bebeği gibi hanımefendinin göğsüne yapıştı: bıraktırmak için Piranio'nun olanca nüfuzunu kullanması ve tarihin şanlı zaferlerini hatırlatması gerekti.

Laurana tek söz etmiyordu. Kulüpte sık sık açılan kadın konusunda söylenilenleri hemen her zaman keyifle dinlerdi. Kulüpte bir akşam geçirmek onun için bir kitap okumak gi-

biydi: gevezeliğin konusuna ya da havasına göre Pirandello'nun ya da Brancati'nin bir kitabını; ama aslında daha çok Brancati. İşte bu nedenle oraya sık sık giderdi, kulüp, gününün kısa tatiliydi denebilir.

Ne var ki bayan Roscio üstüne söylenenler onu rahatsız ediyor, kendisine bir tedirginlik, çelişkili dürtüler veriyordu. Öfkelenmiş, aynı zamanda büyülenmişti. Birkaç kez çekip gidecek ya da kızdığını belirtecek oldu: ama o ayıp ve fesat konuşmalar, bir de belirsiz bir acı, yüreğinde kıskançlığı andıran bir şey onu çekiyor, durduruyordu.

Cinsellik coşkusunun ayracı kapatıldığında, commendator Zerillo'nun uygun adaylar diye adlandırdığı konuya döndüler: yani bekâr, yaşı otuzbeş-kırk arasında, üniversite bitirmiş, boylu-boslu, iyi huylu olup da dul bayan Roscio'nun yatağına ve mallarına istekli çıksalar emellerine ulaşma şansı bulunan erkeklere. Hatta bir an geldi, birisi, belki de aklı kestiğinden çok iltifat olsun diye, Laurana'nın adını verdi : Laurana da kızararak, sanki iltifat etmişler gibi kırılıp döküldü.

Sorunu Don Luigi Corvaia çözümledi:

«Siz ne aranıp duruyorsunuz, allahaşkına? Hanımefendi yeni bir izdivaç yapmayı istediğinde damat aile içinde alesta bekliyor.»

«Ya, kimmiş bakalım?» diye sordu albay. Öylesine tehditli konuşmuştu ki, seçilen talihlinin üzerine yıldırımlar yağdırmaya hazır gibiydi.

«Kim olsun istiyorsunuz? Yeğeni, dostumuz Rosello.» Don Luigi iyice hainliği tuttuğu zamanlar kurbanlarına cömertçe dostluk dağıtmayı hiç unutmazdı.

«O kilise faresi, ha?» dedi albay ve küçümsemesini, her zamanki keskin nişancılığıyle, üç metre ötedeki beyaz emaye tükürük hokkasını onikiden vurarak belirtti.

Don Luigi kendisini ferasetinin aynasında seyrederek konuştu

«Tamam işte, tam üstüne bastınız...»

Bu zaten birkaç gündür Laurana'nın rahatını kaçırmakta olan bir düşünceydi. Ve o düşünceye cinayetin tek olası nedeni olarak varmıştı; oysa şimdi Don Luigi Corvaia salt dedikodu olsun diye, başkalarını çekiştirme zevki için varıyordu. Tablonun dışında (ya da tablonun içinde, çözümsüz, karanlık, çelişkili bir veri gibi) kalan tek şey Roscio'nun gizliden gizliye, komünist milletvekilini kullanarak, Rosello'yu vurmayı denemiş olmasıydı. Çünkü iki olasılık sözkonusuydu: ya hanımla yeğeni, Roscio'ya polis tutanaklarına geçirildiği deyimle suçüstü yakalanmışlardı; ya da Roscio dönen dolabın, haklı bile olsa, yalnızca kuşkusu üzerine harekete geçmişti. İlk durumda çok tuhaf davrandığını söylemek gerekiyordu: olayı gözleriyle görüp, karısının âşığına soğukkanlılıkla onu mahvedeceğini bildiren, sonra da sırtını dönen birinin davranışı; üstelik aynı adam, öcalmayı tasarlarken, kin beslediği adamla ilişkilerini eskisi gibi sürdürüyor. İkinci durumda, Rosello'nun Roscio'nun kurduğu tuzağı nasıl öğrendiğini açıklamak gerekiyordu. Üçüncü bir olasılık da yok değildi: hanım suçsuzdu, yeğeni ona kur yapıyor, ağına düşürmeye çalışıyordu, o da kocasına haber veriyor ya da kocası farkına varıyordu. Ama böyle olmuş olsa, Roscio karısının kendisine bağlılığına güveneceğinden, ötekiyle ilişkilerini değiştirmekle ya da kesmekle yetinirdi. İnsanların tutkuları karşısındaki anlayışı ya da hoşgörüsü, hiç de onarılamayacak türden olmayan, yalnızca deneme aşamasında kalan bir aşağılama yüzünden, onarılmaz bir öcalmaya dönüşmezdi.

Ama şunu da dikkate almakta yarar vardı: milletvekiline yalnızca onun suçlamaya yatkın olup olmadığını anlamaya gitmişti: öcalmaya henüz kararlı değildi, hatta kendisine herşeyi söylesin mi, yoksa hiçbir şey söylemesin mi, bunu duruma göre kararlaştıracağını açıkça belirtmişti... Ama hangi duruma göre? Acaba Rosello'nun tehdit edilince davranışını değiştirip değiştirmeyeceğine göre mi? Yoksa onu

açıkça tehdit edip bir koşul mu ileri sürmüştü? O zaman ilk varsayıma geri dönmek gerekiyordu: biraz garip bir davranıştı bu, İtalya'daki yüksek sosyeteye, filmlere yakışır bir davranış, aldatılan ama karısına âşık koca onu ne olursa olsun elden bırakmamakta ayak diriyor. Ve Laurana, tutkuların, özellikle de gururun ve onurun egemenliğindeki bir yaşantıyı yargılamasına karşın, bu varsayımında Roscio'nun anısına bir saygısızlık bulunduğunu duymadan edemiyordu: bu nedenle onu bozmaya, yoketmeye çalışıyordu. Neden-sonuç ilişkileri, olayın başkişilerinin ilişkileri, cinayet düzeneği üstüne elde edebildiği verilerin bağlantıları henüz iyice aydınlığa çıkmamış da olsa, ne yanından ele alırsa alsın, olayın ikincil, belirsiz bir yönü vardı. Kendi de, hem ruhu, hem duyularıyle, o ikircilliğin belirsizliği içine kayıp sürüklendiğini duyuyordu.

XIV.

Eğer bir dava, ancak bir noktaya kadar geçerli olan üç ipucuna ve dedikodu dehlizleri arasında ancak sezilen bir nedene dayanarak bir mahkûmiyet kararına bağlanmış olsaydı, Laurana'nın adaletin yerine getiriliş biçimine ve adaletin yerine getiriliş biçiminin temelindeki ilkeye karşı, kendi yapısı gereği benimsediği o tiksinme ve polemik felsefesi, bu olaydan ötürü büsbütün güç kazanırdı. Ama şimdi kafasında koyup kaldırıp biraraya getirdiği üç ipucu ile, o kesinlikten uzak neden, artık Rosello'nun suçluluğunu kuşku götürmeyecek biçimde kanıtlamaya yeterli gözüküyordu.

Sant'Anna kilisesinin papazının dediği gibi, Rosello gerçekten aptalın kurnazıydı. Cinayeti dehşet verici bir kurnazlıkla, ancak cinayetler tarihine pek de yabancı olmayan bir şablona uyarak tasarlamıştı. Gelgelelim ölüm mesajını oluşturabilmek için harflerini kestiği gazeteye dikkat etmemişti, çünkü onun için *L'Osservatore Romano* evinde ve girip çıktığı çevrelerde görmeye pek alışkın olduğu, bütün öteki gazeteler gibi bir gazeteydi: ilk yanlışı bu olmuştu. Sonra ikinci yanlışını yapmış, Roscio'ya hareket etmesine, biriyle konuşmasına olanak verecek zamanı bırakmıştı: ne var ki, bu belki kaçınılmaz bir yanlıştı, insan bugünden yarına cinayet ta-

sarlayıp uygulamaya koyamaz ki. Üçüncü yanlış: henüz Branca purosu soruşturmada ve gazete sayfalarında güdümlü balon gibi dolaşırken, kiralık katil ile yanyana ortalarda gözükmüştü.

Tabii, birisinin suçlu olduğuna gizliden gizliye kesinlikle inanmak başka şeydir, böyle bir kesin inancı kâğıda dökmek, bir ihbara ya da mahkûmiyet kararına dönüştürmek başka şey. Ama belki de, diye düşünüyordu Laurana, polis memuru ya da yargıç, inanışlarının temelini, yargılarının temelini, kuşkulandıkları ya da suçladıkları kişinin somut varlığına dayandırırlardı: onun davranışlarına, bakışlarına, duraksamalarına, yerinden sıçrayışlarına, sözlerine; tüm bunlar gazete haberlerine kolay kolay yansımayan şeylerdir. Sonuçta onu Rosello'nun suçlu olduğuna kesinlikle inandıran şey de bu türdendi. Ve, bilindiği gibi, suçsuz kişilerin suçluymuşlar gibi davranıp bu yüzden mahvoldukları durumlar da vardır; hatta İtalyanlar belediye zabıtasının, gümrükçünün, jandarmanın, yargıcın bakışları karşısında sanki suçluymuşlar gibi davranırlar. Ama o, Laurana, yasadan ve yasanın verdiği yetkileri kullanan kişilerden, Merih'in dünyaya uzak olduğundan daha da uzaktı: polislerle yargıçları düşsel boyutlar içinde görüyordu: zaman zaman insanların acılarında, çılgınlıklarında somutlaşmış birer Merihli gibi.

Laurana'nın Adliye Sarayının merdivenlerinde yanında gördüğü kişinin kim olduğunu sorduğu günden beri Rosello'nun aklıbaşımdan gitmişti. Çoğu zaman onunla karşılaşmaktan kaçınır olmuştu, fırsat bulup yolunu değiştiremez ya da görmemezliğe gelmezse belli-belirsiz bir selâmla geçiştiriyordu; kimi zaman da gelip kendisi ona takılıyor, sevgisini belirtiyor, hizmetini sunuyor, Milli Eğitim bakanları, çeşitli müsteşarlar, bakanlar üzerindeki nüfuzunu önüne seriyordu. Gelgelelim Laurana o sevgi gösterileri karşısında sıkılıyor, kaskatı kesilip kalıyor, okul bürokrasisinin kodamanlarına kendisi için herhangi bir torpil yapılmasına gerek duymadı-

ğını belirtiyor, Rosello da bunun üzerine güvensizleşiyor, suratını asıyordu. Belki de Laurana'nın kendi sevgi gösterilerini karşılıksız bırakışının ve sunduğu hizmetlerden yararlanmak istemeyişinin, günümüzde artık ender rastlanan bir duygudan, dürüst adamın suçlu karşısında duyduğu küçümsemeden kaynaklandığını ya da öğretmenin kuşkularını Marescialloya, komisere, doğrudan ya da dolaylı yoldan soruşturmacılardan birine açmaya niyetlendiğini düşünüyordu. Oysa Laurana'nın asla bu tür bir niyeti yoktu; onun derdi, onun kaygısı da Rosello'nun kendisinin böyle bir niyeti olduğunu sanmasıydı. Roscio ile eczacının nasıl bir ölümle öldüklerini hatırladıkça içine düşen ve onu, üzerinde düşünmeksizin, aynı sona varmasını engelleyecek önlemler almaya iten şey, korkudan fazla, suçluların cezalarını onun sayesinde bulmaları düşüncesini kesinlikle yadsımasına neden olan şey, içindeki bir tür karanlık gururdu. Kendisi insancıl, zihinsel bir merakla harekete geçmişti, bu davranış toplumun, devletin, yasalara karşı gelen ya da yasaları çiğneyen kişileri yakalayıp yasaların öcüne sunmak üzere aylıkla tuttukları kimselerinkine benzemiyordu, benzememeliydi. Ve onun bu karanlık gururunda, ezilmiş, her zaman yenilmiş bir halkın yasalara ve yasalara alet olanlara yüzlerce yıldır yüklediği onursuzluğun payı vardı; henüz Sicilya'da unutulmamış bir inançtı bu: insan ille de hakkını aramak istiyorsa, ve adaleti yerine getirmeyi kadere ya da Tanrıya bırakmaya gönlü elvermiyorsa, en iyisi işi silahının namlusuna havale etmekti.

Ama aynı zamanda, tam o anlama gelmese ve uzaktan bile olsa, Rosello ve kiralık katiliyle istemeden suçortaklığı ettiğini, bir tür dayanışma içine girdiğini duyup rahatsız oluyordu: ahlaksal tepkinin, öfkenin, iğrenmenin ötesinde, onları cezasız bırakmaya, hatta kendi merakı yüzünden son zamanlarda yitirmiş oldukları güveni onlara geri vermeye ileten bir duyguydu bu. Ama, öte yandan, Rosello, Laurana'

nın zihninde bir tutku ve ölüm dehlizinin ortasında, utanmazca parıldayan o kadının yanında kurbanının yerini alsın diye cezasız bırakılabilir miydi? Bu noktaya gelince, cinsel istek de ikircikli oluyordu: bir yanda kıskançlık, nedensiz, yoktan yere, ömrü boyunca biriktirdiği tüm doyumsuzluklar, pısırıklıklar, baskılarla yüklü; öte yanda, bir tür görsel muhabbet tellallığındaki buruk zevk, handiyse cinsel isteğin doyumu. Ama tüm bunlar karmakarışık, bir humma nöbetinin şimşeğinde parlayıp sönen ürkütücü görüntüler gibi.

Ekim ayı böylece akıp geçti.

Kasım başlarında, ölüler yortusu ile zafer bayramının peşpeşe gelmesiyle dört gün tatil oldu, Laurana da insanın başına ne geliyorsa kendi evinde oturmayı bilmeyişinden geldiği bir yana, evde oturmanın çok hoş çalışma ve eski kitapları yeniden okuma olanakları verdiğini keşfetti. İki Kasım sabahı annesi ile birlikte mezarlığa gitmek için çıktı: ölülerinin mezarlarında ısmarlayıp parasını ödedikleri çiçek ve lambaların eksik olmadığını gözleriyle gördükten sonra, annesi her yıl yaptığı gibi patikalarda dolaşarak hısım akrabaların ve tanıdıkların mezarları önünde durup birer dua okumak istedi. Böylece Rosello'ların görkemli aile mezarının önünde duraladılar, bayan Luisa zarif yas giysilerine bürünmüş, kadife bir yastığın üzerine diz çökmüş, *elîm bir ölümün sevdiklerinden ayırdığı* kocasının adını taşıyan mermer levhanın önünde dua ediyordu, taşın ortasına çakılmış emaye potresinde zavallı Roscio, olduğundan yirmi yaş genç gözüküyordu, hem ruhlara karışmış, hem halinden yakınır gibiydi. Hanımefendi ayağa kalkarak ev sahibeliği görevini üstlendi: eşinin o gençlik resmini seçmişmiş, çünkü tanıştıkları zamana en yakını oymuş, minik aile tapınağının duvarlarına gömülü bulunan tüm ölülerin soyağacını ve akrabalık derecesini açıkladı, ah, kendisi ise hâlâ yaşıyormuş ama nasıl yaşıyormuş, artık Tanrı bilirmiş. İçini çekti, görünmeyen gözyaş-

larını sildi. İhtiyar bayan Laurana *requiem*'ini* okudu. Sıra allahaısmarladığa geldiğinde, Laurana, elini bayan Luisa'nın ağırdan alarak ve anlamla sıktığı izlenimini edindi; gözlerinde de yakaran bir sırdaşlık ışığı parıldıyordu. Laurana, yeğeninin, yani sevgilisinin ona herşeyi anlatmış olduğunu aklından geçirdi: demek ki o da kendisinden susmasını diliyordu. Tedirgin oldu, çünkü bu, kadının da doğrudan suçortağı olduğunun kanıtıydı.

Ama susması için ricaya gerek yoktu. Bütün akşamlarını evde geçirme bile kararı unutmak ve kendini unutturmak dileğindendi, Rosello'ya son zamanlarda yoksun kaldığı güven ve özgürlüğü geri vermek istiyordu. Ona, yani bayan Luisa'ya da: saatler saati öyle kocasının mezarının önüne diz çöküp, bir ziyaretçi gelsin de ayağa kalkıp biraz ferahlasın diye bekleyecek kadar yaslı görünme çabasındaysa ne denli korkmuş olmalıydı. Ve Laurana: o ayağa kalkış hareketini bir gurup aylak delikanlının dikkatle bekleyip gözetlediğini farketti: çünkü hanımın üzüntü ve yakarış anlamına gelmesi gereken kıpırtısızlığında bile, daracık siyah giysisinde göz dolduran, kendini bırakan bir çıplaklık seziliyordu, Delacroix'nın odalık tablolarından birini andırıyordu tıpkı; kalkarken iyice gergin çorabının bittiği yerde bacağının beyazlığını gözler önüne sermek zorundaydı. İçine ipince bir kıskançlık sızan bir küçümsemeyle «Ne millet ama» diye düşündü Laurana: dünyanın neresi olursa olsun, bir eteğin ucunun bir dizkapağının birkaç santim üzerine tırmandığı her yerde, yarıçapı otuz metrelik bir alan içinde olayı izleyen bir, hiç değilse bir Sicilyalı olurdu mutlaka. Ve tenin siyahlar arasında çakan beyaz şimşeğini kendisinin de aç gözlerle izlediğini gözönüne almıyordu: o aylaklar gurubunu farkettiyse, nedeni kendisinin de aynı soydan olmasıydı.

Requiem: Ölüler için okunan Hıristiyan duası, ilâhi. (Ç.N.).

Annesi koluna yaslanarak yürürken dul bayan Roscio'nun yeniden evlenmekte gecikmeyeceği kehanetini fısıldadı :

«O niye öyle?» diye sordu Laurana.

«Hayat böyledir de ondan. Hem o kadar genç, o kadar güzel ki.»

«Sen evlendin mi sanki?»

İhtiyar kadın içini çekti :

«Ben onun kadar genç değildim, hiçbir zaman da güzel olmadım.»

Laurana tatsız, tiksintiyi andırır bir duyguya kapıldı. «Tuhaftır,» diye düşündü, «insan mezarlıkta dolaşırken içinde hayvanca bir canlılık duyuyor; kimbilir, belki de havadandır»: gerçekten hava pek güzel, sıcacıktı, çürümüş ama hoş bir toprak ve kök kokusuyle doluydu; mezarlıkta buna sıra sıra nane ve biberiye fidelerinin, karanfillerin kokusu ekleniyordu; en zengin mezarların yakınında gül kokusu da duyuluyordu.

Laurana titizlenerek sordu :

«Peki, sence kiminle evlenmesi gerekiyor?»

İhtiyar kadın durdu, araştıran bakışlarla oğlunun yüzüne baktı

«Yeğeni avukat Rosello ile elbette.»

«Neden ille de o peki?»

«E, birlikte büyümüşler, aynı evde; birbirlerini iyi tanıyorlar; hem evlenecek olurlarsa mallarını da birleştirmiş olurlar.»

«Ne yani, bunlar sana yeterli neden gibi mi gözüküyor? Madem ki aynı evde birlikte büyümüşler, evlenmeleri bana yakışıksız bir iş gibi geliyor.»

«Ne derler, bilir misin? Üç ilişkiden korkulur: yeğenden, enişteden, hemşehriden. En vahim ilişkiler hemen her zaman hısım-akraba ve hemşehriler arasında kurulur.»

«Peki onların bir ilişkileri var mıymış?»

«Onu Tanrı bilir. Bir zamanlar, yeniyetmeyken birliktelermiş, bu kesin, herkes birbirlerine sevdalandıklarını söylüyormuş... Çocukça şeyler elbette... Söylediklerine göre, başrahibin fena halde canı sıkılmış, sonunda işi o örtbas etmiş... Şimdi pek iyi hatırlayamayacağım: ama bir dedikodular çıkmış işte.»

«Peki neden örtbas etmiş? Madem birbirlerine gönül vermişler, evlenmelerine izin verebilirdi.»

«Şimdi sen söyledin ya, yakışıksız bir iş gibi geliyor diye: başrahip de öyle düşünüyormuş.»

«Yakışıksız dedim, çünkü sen sevdadan söz etmedin ki, evlilik nedeni olarak aynı evde büyümüş olmalarını gösterdin, maldan-mülkten dem vurdun... Ama sevdalıysalar iş değişirdi.»

«Yeğenlerin evlenmesi için Kiliseden özel izin çıkarılır: demek ki bir günah kokusu var yine... Başrahip kendi evinin çatısı altında lekesiz olmayan bir sevdaya izin verir miydi sence. Yüzkızartıcı bir iş olurdu, başrahip son derece titiz bir adamdır.»

«E, şimdi?»

«Şimdi ne?»

«E, şimdi evlenirlerse, diyorum: aynı şey olmayacak mı? Bir alay insan senin gibi düşünecek: öteden beri sevdalıydılar, başrahibin evinde oturdukları zamandan beri diyecekler.»

«Aynı şey değil: şimdi neredeyse sevap sayılır... Çocuğuyle ortada kalmış bir dulu almak, aile mülkünü toparlamak...»

«Malı-mülkü biraraya getirmek mi sevap?»

«Hiç olmaz olur mu, elbette sevap. Mala da bir hayır sahibi gerekir ki toplansın.»

«Aman Tanrım, şu din anlayışına bak sen» diye düşündü Laurana. Zaten annesi bu mala tapınmanın örneğini hergün bayat ekmeğin, tabakta kalan yemeğin, çürümeye başlayan meyvaların atılmasına karşı çıkmakla verirdi. «Yüreğim sız-

lıyor» diyerek kurumuş ekmeği, bozulmuş armutları yerdi. Sanki sofra artıkları da dışkıya dönüşmek için yalvarırlarmış gibi; sevap işleyeyim derken günün birinde şifayı bulacaktı da haberi yoktu.

«Peki ya bunlar başrahibin çatısı altında seviştiklerine göre, sevişmeyi kadın evlendikten sonra da sürdürdülerse? Ya günün birinde Roscio gibi bir ayakbağından kurtulmayı istedilerse?»

«Olamaz» dedi ihtiyar kadın. «Hepimiz biliyoruz, zavallı doktor eczacının yüzünden öldü.»

«Ya eczacı Roscio'nun yüzünden ölmüşse?»

İhtiyar kadın yine

«Olamaz» dedi.

«Pekâlâ, tamam, olamaz. Ama bir an için oldu diyelim... Yine sevap mı sayarsın?»

İhtiyar kadın hiç şaşırıp bozulmadan

«Bu dünya daha neler görmüştür» dedi. Bu arada eczacı Manno'nun mezarının önüne gelmişlerdi: bir meleğin kanatları altında, emaye madalyonundan, mutlu bir av dönüşünde keyifle gülümsüyordu.

XV.

Laurana o dört günlük tatili İtalyan edebiyatı tarihi ve tarih derslerinin notlarını düzene sokmak ve güncelleştirmekle geçirdi. Uğraşının gereklerini hevesle ve titizlikle yerine getirirdi: bu nedenle, o çalışmaya dalınca, gidip ağına takıldığı olayı hemen hemen aklından çıkarmayı başardı; başaramadığı anlarda da onu uzaklarda, kendinden kopuk bir olay, Graham Greene'in tekniğinin, biçeminin, düşüncesinin bir ürünü olarak görüyordu. Mezarlıkta bayan Luisa ile karşılaşması, karşılaşmanın esinlediği düşüncelerde kapkara bir Katolik romantizmine bürünüp bir yazınsal hava almıştı yine.

Ama dört günlük dinlenmeden sonra büsbütün ağırlaşan okul günlerinin alışılmış düzeni yeniden başladığında onu bir sürpriz bekliyordu: il merkezine giden otobüste dul bayan Roscio'ya rastladı.

İlk sırada oturmuştu, siyah çoraplı bacakları açık kapının hemen yanındaydı. Yanındaki yer boştu: öğretmenin selâmını alırken, mahçup mahçup, çağıran bir gülümseyişle o yeri gösterdi. Laurana bir an duraksadı: bir utanç duygusu, sanki birinci sırada, onunla yanyana otururşa bildiği o şeyi, duyduğu o isteği ve tiksintiyi herkese sergileyecekmiş gibi bir utanç duygusuyla, bir an kadının o çağrısından sıvış-

mak için bir özür araştırdı. Gözleriyle arkalardaki yerlerde birşey söylemesi gereken bir okul arkadaşı falan aradı: yalnız köylülerle öğrenciler vardı, hem zaten boş yer de yoktu. Teşekkür ederek oturdu: hanımefendi dedi ki, o yerin o ana kadar boş kalması iyi bir talih eseriymiş, böylece konuşacak birini bulmuşmuş, çünkü otobüs yolculuğunun rahatsızlığını ancak gevezelik ederek giderebiliyormuş; ama otomobilde hiç rahatsız olmazmış, trende de. Sonra havalardan dem vurdu, pek güzelmiş, pastırma yazı derken düpedüz yaz yapıyormuş; ardından sıra zeytin ürününe geldi, iyiymiş; başrahip amcasının sağlığı ise iyi değilmiş... Daldan dala atlayarak, ipe-sapa gelmez şeyleri ardarda sıralıyordu, sesi kulak tırmalayıcıydı. Ve Laurana gerçekten kulaklarında bir dağ tepesinden birdenbire vadiye inmişçesine bir zonklama duyuyordu. Ama bir doruktan iniyor değildi: uykusunun, erkenden yatağından fırlamanın keyifsizliğinin, annesinin yaptığı bol sulu kahvenin bıraktığı tedirginlikti bu. Aslında o izlenim en çok kadının yanında kanının tutuşmasındandı; onun insan olarak değersizliğini kavradıkça, ahlâksızlığının derecesini sezdikçe, yargısı katılaşıp amansızlaştıkça, kadının bedeninin cömert zarifliği, yüzünde hem somurtan hem kendini sunan dudakları, saçlarının yığını, yatağın ve uykunun ağır kokusunu ancak bastırabilen parfömü Laurana'da acılı, bedensel bir acı veren bir istek uyandırıyordu.

Tuhaftır, Roscio'nun ölümünden önce onunla birçok kez karşılaşmıştı, birçok kez gevezelik etmişti. Güzel kadındı doğrusu, diyecek yoktu: ama çevredeki yığınla dilberden biriydi işte, zaten sinemanın yarattığı bütün efsanelerden sonra, günümüzde kadın güzelliğinin ölçüleri alabildiğine çeşitli ve geniş ki: içine kırılganlık da sığıyor, dolgunluk da, Aretusa* profili de giriyor, buldog profili de. «Oyunu başlatmak için merhum eşinin hayaleti gerekliymiş anlaşılan» diye düşündü:

Eski Yunan mitolojisinde bir peri (Ç.N.).

çünkü kadın yas giysileri içinde, tam da kocasının büyütülmüş portresinin altında, kapalı pancurların, yanan lambanın, siyah tüllerle örtülü aynaların, kendisinin genç, dolgun, dipdiri varlığından ötürü, Roscio'nun ölü varlığına bir gamlı alay havası kattığı o salonda, gözüne büsbütün güzel gözükmüş, isteğini uyandırmıştı. Ondan sonra da cinayetin, ardındaki tutku ve aldatmaca, tasarlanışındaki dondurucu vahşetle birlikte ortaya çıkışı bu heyecanını körüklemiş, karmaşıklaştırmıştı: kötülüğün tâ kendisiydi bu, tenleşmiş, hem karanlık, hem göz kamaştırıcı cinselliğe dönüşmüş kötülüğün. Ve Laurana böyle gönlünü kaptırıverişinde, uzak bir günah eğitiminin, vidayı sıkıştırma (tam olarak *turn of the screw*)* eğitiminin kösteklerini buluyordu, cinsellikle ilişkili şeylere olan korkusundan hiç kurtulamamıştı, zihni en çetin mantık alıştırmalarına daldıkça, o korkular da o denli şiddetle üstüne çullanıyorlardı. Bu nedenle ve özellikle onun yanıbaşında, kadının bedeni otobüs dönemeçlerde savruldukça, kendi bedeninin üzerine taşarken, kendini iki kimliğe bölünmüş ya da ortadan ikiye ayrılmış gibi duyuyordu: yazınsal yapıtlarda kendisini her zaman etkilemiş bulunan çifte kişilik ya da ikiye ayrılma masalı şimdi kendi varlığında gerçekleşiyordu.

Otobüsten indiklerinde Laurana ne yapacağını bilemiyordu: ona allahaısmarladık mı demeliydi yoksa gideceği yere kadar eşlik mi etmeliydi? Meydanda biraz duraladılar; sonra hanımefendi yolculuk boyunca sürdürdüğü o boşkafalılık havasından sıyrıldı, yüzünün çizgileri bile sertleşmiş gibiydi, o gün il merkezine gelişinin sırrını Laurana'ya açıklamak istediğini söyledi.

«Kocamın Roma'ya o milletvekili arkadaşıyle görüşmeye gerçekten gittiğini anladım: hem de bana o akşam söylediğiniz şeyi sormaya gitmiş, hatırladınız mı, hani bana yeğe-

The turn of the screw: (Vidanın dönüşü), Amerikan romancısı Henry James'in (1843-1916) bir romanı.

nimle birlikte geldiğiniz akşam...» 'Yeğen' sözcüğünü handiyse iğrenirmiş gibi yüzünü ekşiterek söyledi.

«Ya, öyle mi?» diye sordu Laurana: sersemlemişti, o beklenmedik sırdaşlığın nedenlerini araştırıyordu alelacele.

«Evet, artık neredeyse umudumu kesmiştim ki, bir rastlantı sonucu bulup çıkardım... Çünkü siz bana o gün birşey söylemiştiniz ya, sonradan aklıma başka birçok şey getirdi, onları biraraya toplayınca, sizin bir rastlantıyla öğrenmiş olduğunuz olay doğrulanıyordu... Bunun üzerine başladım iğneden ipliğe araştırmaya: sonunda kocamın benden habersiz tuttuğu bir günlük buldum, bir kitap dizisinin ardına gizlemişti... Gerçi kafamdan silip atamamıştım ama, artık umudu kesmiştim; rastlantı işte, canım bir kitap okumak istedi, alayım derken günlüğü buldum.»

«Günlük mü? Demek günlük tutuyormuş...»

«Şu ilaç firmalarının doktorlara gönderdikleri kocaman ajandalardan... Tam yılın birinci günü başlamış, her gün üç-dört satır, o sökülmesi güç doktor yazısıyle, kayda geçirmesi gerekir diye düşündüğü şeyleri yazmış: en çok kızımıza ilişkin notlar. Sonra birden, Nisan ayı başlarında, adını vermediği birinden söz etmeye başlıyor...»

«Demek adını vermiyor?» diye sordu Laurana, sesinde kuşkulu bir alayla.

«Hayır, adını vermiyor, ama kim olduğu çok iyi anlaşılıyor.»

«Ya, anlaşılıyor demek...» dedi Laurana, sesinden o şakaya hoşgörüyle katılmakla birlikte yutmadığı seziliyordu.

«Hem de açık-seçik anlaşılıyor, yanılma tehlikesi yok: sözkonusu olan kişi yeğenim.»

Laurana bunu beklemiyordu doğrusu. Soluksuz kaldığını duyarak ağzını açıp kapadı.

Hanımefendi sözü sürdürdü :

«Ben size açılıyorum, çünkü kocam sizi ne kadar vefalı dostu sayardı, ne kadar severdi, biliyorum: bu hiç kimsenin

bilmediği bir şey, elime bir kanıt geçirmedikçe de kimsenin bilmesini istemiyorum... Bugün de buraya işte o kanıtları aramaya geldim: bazı kuşkularım var.»

«Demek öyleyse...» diye geveledi Laurana.

«Öyleyse ne?»

Sizin bir ilişkiniz yok, suçsuzsunuz, sizden haksız yere kuşkulanmışım diyecek oldu; ama kızararak şunları söyleyebildi :

«Öyleyse siz artık eşinizin eczacının yanında bulunduğu için öldürüldüğüne inanmıyorsunuz.»

«Doğrusu henüz vicdanım bunu söylememe izin vermiyor: ama olabilir... Ya siz?»

«Ben mi?»

«Siz buna inanıyor musunuz?»

«Neye inanıyor muyum?»

«Yeğenimin bu işin sorumlusu olduğuna, zavallı eczacının pisipisine kurban gittiğine.»

«Aslında ben...»

Hanımefendi üzüntüler içinde

«Yalvarırım, benden birşey gizlemeyiniz: size o kadar çok ihtiyacım var ki» dedi: ışıklar saçan bir yakarışla Laurana'nın gözlerinin içine bakıyordu.

«İnanıyorum diyemem. Kuşkularım var diyelim: doğrusu oldukça da ağır kuşkular... Ama siz... Siz gerçekten yeğeninize karşı birtakım girişimlerde bulunmayı göze alabilir misiniz?»

«Neden almayayım? Eğer kocamın ölümü... Ama sizin yardımınız gerekli.»

«Emrinizdeyim» diye kekeledi Laurana.

«Herşeyden önce, bu şimdi size açıkladığım sırrı kimseye, hatta annenize bile söylemeyeceğinize söz vermelisiniz.»

«And içerim.»

«Sonra sizin bildiklerinizle benim bugün öğrenmeyi tasarladıklarımı yanyana getiririz, birlikte konuşup tartışarak bir hareket planı hazırlarız.»

«Ama dikkatli olmalıyız, ihtiyatlı davranmalıyız: kuşkulanmak başka şeydir...»

«Bugün kesin bir sonuca ulaşabileceğimi umuyorum.»

«İyi ama nasıl?»

«Böyle ayaküstü anlatılacak şey değil ki; hem sonra aceleci davranmış olmak istemiyorum... Ben yarın akşama kadar burada kalacağım: yarın akşam, sizi rahatsız etmeyeceksem, buluşabiliriz... Nerede buluşabiliriz?»

«Ne bileyim... Yani, bilmem ki, siz benim yanımda gözükmek istemezseniz...»

«Önemi yok.»

«Bir kahvede buluşsak olur mu?»

«Bir kahvede, çok iyi.»

«*Caffè Romeris*'de: kalabalık da olmaz, sakin bir köşeye çekilebiliriz...»

«Yediye doğru olsun mu? Yedi uygun mu?»

«Sizin için biraz geç olmaz mı?»

«Yok canım. Hem zaten işlerimi yediden önce yoluna koyabileceğimi sanmıyorum: bugün ve yarın beni güç bir görev bekliyor... Ama herşeyi yarın akşam öğrenirsiniz... Yedide öyleyse, *Caffè Romeris*'de... Sonra birlikte son trenle döneriz: sizi rahatsız etmezsem elbette.»

«Beni çok mutlu edersiniz» dedi Laurana, mutluluktan kızararak.

«Peki ya anneniz? Annenize ne diyeceksiniz?»

«Okulda işim var, geç döneceğim derim; zaten bu ilk kez olmuyor ki.»

«Söz mü?» diye sordu hanımefendi, nice sözler veren bir gülümsemeyle.

«And içiyorum» dedi Laurana bir sevinç dalgasında sürüklenerek.

Hanımefendi elini uzattı :

«Öyleyse şimdilik allahaısmarladık.»

Laurana yüreğinden kabaran bir sevda ve pişmanlık dalgasıyle, neredeyse öpecekmiş gibi onun eline kapandı. Sonra palmiyeler ve mavilikle dolu meydanda uzaklaşırken ardından baktı: ah ne olağanüstü güzellik, ne lekesiz, ne gözüpek bir yaratıktı. İçinden ağlamak geliyordu.

XVI.

Caffè Romeris, baştanbaşa XIX. yüzyıl beğenisine uygun çiçekli süslemelerle bezeliydi; Bisleri aperitifinin aslan çıkartmalarıyle süslü aynalarının ışıltısı, oyulduğu tezgâhtan, sanki kıvrımlarını sandalyelerin ve masaların ayaklarına, lambaların kollarına, fincanların kulplarına uzatan *baiser au serpent*'ı* ile, artık kaynaşan müşterilerinden çok, kentin otuz yıl kadar önce ölmüş bir yazarının sayfalarında yaşıyordu. Tek-tük müşterileri kent dışından gelirlerdi; kahvehanenin şanlı geçmişini unutmamış olan taşralılar ya da, Laurana gibi, burayı başını dinleyebilmek için ve yazınsal nedenlerle yeğleyenler. Şanlı bir pastacılar sülalesinin son temsilcisi olan bay Romeris'in burayı neden açık tuttuğu pek belli değildi: kimbilir, belki o da yazınsal nedenlerle, kahveyi ölümsüzleştiren müşterisinin anısına saygı olsun diye tutuyordu.

Laurana yediye on kala geldi. *Romeris*'e o saatte gittiği enderdi; ama içerde yine sabahleyin ya da ikindi vakti gelen kimseler vardı: kasada, hesap makinasının gerisinde bay Romeris, uyuklayan Alcozer Baronu, sayın yargıç Mosca ile

Baiser au serpent: XIX. yuzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında gelişen **Art Nouveau** stilinin yılankavi bezemeleri (Ç.N.).

sayın yargıç Lumia: her ikisi de yargı organının en üst basamaklarına kadar ulaştıktan sonra, artık dama oynayarak, bir bardak Marsala şarabı yudumlayıp, yarım Toscana purosu içerek yıllar yılıdır emekliliğin keyfini sürüyorlardı.

Laurana hepsini tanırdı. Selâm verdi, hepsi onu tanıdılar, insanları tanımakta en fazla güçlük çeken Baron bile. Sayın yargıç Mosca böylesine alışılmadık bir saatte gelişinin nedenini sordu. Laurana otobüsü kaçırdığını, tren saatinin gelmesini beklediğini açıkladı. Köşedeki masalardan birine oturdu, bay Romeris'den bir kanyak rica etti. Bay Romeris pirinçten yapılmış çiçeklerle bezeli anıtın gerisinden ağır gövdesiyle kalktı, çünkü garson tutmak gibi bir lükse bütçesi elvermiyordu: dinsel törenleri anıştıran bir yavaşlıkla kanyağı doldurdu, Laurana'nın masasına getirdi. Laurana çantasından bir kitap çıkarmıştı, bay Romeris ne kitabı olduğunu sordu.

«Voltaire'in aşk mektupları» dedi Laurana.

Baron kıkırdadı: «Hih, hih-hi, Voltaire'in aşk mektupları!»

Laurana sordu «Okumuş muydunuz?»

«Dostum,» dedi Baron, «Voltaire'in okumadığım hiçbir şeyi yoktur.»

«Günümüzde Voltaire'i okuyan kim kaldı ki?» dedi sayın yargıç Lumia.

«Ben okuyorum» dedi sayın yargıç Mosca.

«Canım, biz okuyoruz tabii; artık ne kadarını, bilmem ama, şuradaki öğretmen bey de okuyor... Gelgelelim ortalıkta olup bitenlere bakılırsa, Voltaire'in günümüzde çok okunan, ya da en azından doğru açıdan okunan bir yazar olduğu söylenilemez» dedi sayın yargıç Lumia.

Baron içini çekti «Orası öyle.»

Laurana konuşmayı sürdürmedi. Zaten *Caffè Romeris*'de, o ihtiyarcıklar öyle konuşurlardı: herkesin konuyu kafasında evirip çevirdiği uzun suskunluklar; derken arada bir, ortaya

bir laf atılırdı. Gerçekten de bir çeyrek saat sonra, sayın yargıç Mosca şöyle konuştu :

«Bu itler artık Voltaire'i okumuyorlar.» *Caffè Romeris*'in sözlüğünde it diye politikacılara denirdi.

«Voltaire mi? Hiçbir şey okumuyorlar, gazete bile» dedi Baron.

Bay Romeris de

«Öyle Marksistler var ki, Marx'ın tek sayfasını okumamışlardır.»

«Öyle halkçılar var ki — Baron Hıristiyan-Demokratlara halkçı demekte diretiyordu — Don Sturzo'dan* bir sayfa okumamışlardır.

«Off, Don Sturzo...» diye bezginlikle pufladı sayın yargıç Mosca.

Yeniden sessizlik çöktü. Saat yediyi çeyrek geçiyordu. Laurana, Voltaire'in bir mektubunun katmerli müstehcen İtalyancasını kavrayamadan bakışlarını sayfada gezdiriyor, gözlerini kapıdan ayıramıyordu. Ama bilinen şeydir, bir çeyrek saatlik, yarım saatlik bir gecikme, bir kadının kafasında normal zaman kavramının bir parçasıdır Laurana da sabırsızlanmış değildi, yalnızca tedirgindi, son iki gündür ağında debelendiği tedirginlik sürüyordu. Sevinçli bir tedirginlik, ama madalyonun öbür yüzünde korku da vardı; Luisa (içinden onu böyle adlandırıyordu artık) orada, bir tür Mahşer günü ortamına giriyordu: kendisinin yanında, bayan Laurana'nın karşısında.

Saat sekize çeyrek kala, Alcozer Baronu bay Romeris'e açıkça sataştı :

«Ama zaten şu sizin Don Luigi'niz de okumazmış Voltaire'i.»

Don Sturzo: Hıristiyan-Demokrat Partisinin tarihsel kökenlerinde önem almış bir İtalyan siyasetçisi.

Don Luigi, *Caffè Romeris*'i ölümsüzleştirmiş bulunan ve anısını bay Romeris'in kıskanç, hatta bağnaz bir saygıyle koruduğu yazardı.

Bay Romeris'in göğsü ve alnı kasada, hesap makinasının gerisinden yükseldi

«Don Luigi'yi ne karıştırıyorsunuz? Don Luigi herşeyi okurdu, bilmediği şey yoktu... Ama Voltaire'in onun dünya görüşünde yeri yokmuş, o başka mesele.»

«Aman, sayın commendatore Romeris» dedi sayın yargıç Mosca, «evet, Don Luigi'nin dünya görüşünün Voltaire'inki ile hiçbir ilişkisi olmamasına diyeceğim yok: ama ya Mussolini'ye çektiği telgrafa, başına geçirdiği püsküllü faşist fesine ne demeli?»

«Sayın yargıcım, beni bağışlayınız: ama sanki siz Faşizme bağlılık andı içmediniz mi?» dedi bay Romeris, kanı beynine sıçramıştı, kendisini güç tutuyordu.

Sayın yargıç Lumia elini kaldırdı

«Ben and içmedim.»

«Onu bilmem» dedi sayın yargıç Mosca.

«Ya, demek bilmiyorsun, öyle mi?» dedi sayın Lumia gücenerek.

Sayın Mosca kabul etti

«Canım, bilmesine biliyorum tabii de, rastlantıydı yalnızca, sana and içirmeyi unuttular gitti.»

«Rastlantı değildi efendim: ben and içmemenin yolunu bulmuştum.»

«Her neyse,» dedi sayın Mosca, «and içmek bizim için hayat-memat meselesi olmuştu: ya bu deveyi güdersin, ya bu diyardan gidersin.»

Baron hainee güldü

«Ne var ki Don Luigi...»

«Bu ülkede» dedi bay Romeris, «haset, insanların yüreğini kemiriyor: Don Luigi bütün dünyayı hayran bırakan şeyler yazmış biridir, ama burada sorsanız yalnızca Mussoli-

ni'ye telgraf çekmiş, yok bilmem faşist fesi giymiş biridir... Çılgınlık bu.»

Ama kimse onun bu dokundurmasına ve aşağılamasına karşılık vermedi: üç ihtiyar ahbapları kızdırmanın yolunu bulmuşlardı ya, bu da onlara yetiyordu.

Başka zaman olsa Laurana pek eğlenirdi: şimdi ise bu ufak tartışma sanki Luisa'yı geciktirirmiş gibi öfkelendiriyordu onu. Kalktı, kapıya gitti, açtı, sokağın bir sağına bir soluna baktı. Kimsecikler yoktu. Dönüp yerine oturdu.

Bay Romeris sordu

«Birini mi bekliyorsunuz?»

Laurana kuru bir yanıt verdi «Hayır.» «Bundan sonra gelmez artık, saat sekiz oldu.» Ama hâlâ umutluydu.

Bay Romeris'i şaşkınlığa düşürerek bir kanyak daha ısmarladı.

Saat sekizi çeyrek geçe sayın Mosca sordu

«Ya okul, öğretmen bey? Okulda işler nasıl?»

«Kötü» diye yanıtladı Laurana.

«E, neden iyi olsun ki?» dedi Baron, «Herşey tepetakla gittiğine göre, okul da tepetakla gidecek elbet.»

«Üstüne bastınız» dedi sayın Lumia.

Saat dokuza çeyrek kala, Laurana'nın korkusunda ölmüş bir Luisa görüntüsü belirdi. Dünya işleri ve insan yüreği üstüne kuşkusuz kendisinden daha deneyimli olan o dört ihtiyara başına gelenleri, gönlünden geçenleri anlatmak geldi aklına. Ama Alcozer Baronu, Laurana'nın kapattığı kitabı göstererek dedi ki

«Şu *Voltaire'in mektupları* var ya, insan okurken aklına bizim bir atalar sözümüz gelir: hani şu belli bir ortamda, belli koşullar altında, bedenimizin bir yerinin karşı konulmaz çağrısına uyup akrabalığı falan çiğnediğimizi anlatan söz.» Ve ötekilere, bunların Voltaire'in yeğeni olan kıza yazdığı mektuplar olduğunu açıkladı. Sayın Lumia atasözünü açık-seçik deyiverdi, Baron da atasözünde akrabalık engellerini yık-

tığı ileri sürülen koşulu kullandığını belirtti. Ve o deyimin geçtiği mektupları okumak için kitabı Laurana'dan istedi.

Laurana'nın tiksinmesiyle epey eğlendiler. «İnsan nasıl tutar da bu fesatlıktan ve ayıp şeylerden başkasını düşünemez olmuş moruklara bir kaygısını, bir üzüntüsünü açar?» Galiba en iyisi polise gitmekti: ciddi, aklı başında bir görevli bulur, olup biteni anlatırdı... Ama olup biten neydi ki? Bir hanım *Caffè Romeris*'de buluşma sözü verip sonra gelmemişti, bu mu? Gülünç olurdu. Ya korkusunun nedenlerini açsa? O zaman da bir daha durdurulması olanaksız, tehlikeli bir çark dönmeye başlardı. Hem sonra, Luisa'nın o iki gün içinde ne öğrendiğini ne biliyordu ki? Ya tam tersi yöne ileten kanıtlar bulmuşsa? Ya kanıt denebilecek hiçbir ipucu ele geçirememişse? Ya çocuk hastalanmış, herhangi bir beklenmedik şey olmuş da evinden çağırmışlarsa? Ya araştırmaya dalmış da, buluşmak için verdiği söz aklından çıkmışsa?

Gelgelelim, tüm bu olasılıkların ardında, tehlikeye düşmüş Luisa'nın, ölmüş Luisa'nın görüntüsü beliriyordu.

Kapı ile tezgâh arasında öfkeyle mekik dokudu.

Baron okurken duraladı

«Ne o, bir sıkıntınız mı var?» diye sordu.

«Yoo, iki saattir buradayım da.»

«Biz yıllardır buradayız» dedi Baron, kitabı kapayıp geri verdi.

Laurana aldı, çantasına yerleştirdi. Saate baktı: dokuzu yirmi geçiyordu.

«İstasyona yollanayım bari» dedi.

«Treninize daha üç çeyrek saat var» dedi bay Romeris.

«Biraz yürümüş olurum, güzel bir akşam» dedi Laurana. İki kanyağın parasını ödedi, allahaısmarladık dedi, çıktı. Kapıyı arkasından kapatırken sayın Lumia'nın şöyle söylendiğini işitti :

«Bir kadınla buluşmaya gidiyor herhalde, kabına sığamıyordu.»

Sokak tenhaydı. Akşam güzeldi, ama hava buz gibi soğuktu, rüzgâr çıkmıştı. Kafasında gamlı düşüncelerle ağır ağır istasyona doğru indi.

İstasyon meydanına saptığında bir araba arkasından gelip geçti, on metre kadar ilerisinde gıcırdayarak durdu, geri vitese takıp ona doğru döndü. Kapısı açıldı, koltuğundan geriye kaykılan sürücüsü kendini çağırdı :

«Öğretmen bey, öğretmen bay Laurana!»

Laurana yaklaştı, baktı ilçeden biri, ama o anda adını çıkaramadı.

«İstasyona mı gidiyorsunuz? İlçeye giden trene mi bineceksiniz?»

«Evet» dedi Laurana.

«İsterseniz buyurun» dedi beriki.

«İyi bir fırsat» diye düşündü Laurana, «erken varırım, hem de belki Luisa'ya telefon eder, neler olup bittiğini öğrenirim.»

«Teşekkürler» dedi.

Arabaya bindi, sürücünün yanına oturdu. Araba yerinden fırladı.

XVII.

«İçine kapanık bir tiptir, pek konuşmaz, kimi zaman titizlenir, huysuzlanır; hani vardır ya öyle tipler, naziktirler, yardım severler, hatta sevecenlik bile gösterirler: ama bir yanlış izlenim edinmeye, bir sözü tersinden anlamaya görsünler, haydi, hiç beklemediğiniz bir tepki gösteriverirler, akıllarına eseni yaparlar... Hocalığına diyeceğim yok: çok iyi hocadır, titiz, sorumluluğunu bilen... Kültür temeli sağlam, yöntemi geçerli... Söyledim ya, bu açıdan diyeceğim yok... Ama özel yaşamına gelince... Bakın, dedikoducu durumuna düşmek istemem ama, insan olarak, özel ilişkileri, sevgileri bakımından, bana hep, nasıl diyeyim, kompleksli, saplantılar içinde gözükmüştür...»

«Saplantılar içinde mi?»

«Biraz ağır bir deyim kullandım galiba, ama çoğu kişinin onun hakkında, yaşantısı hakkında düşündüklerini iyi anlatıyor: sakin, düzenli, hiç şaşmayan alışkanlıklarına bağlı bir adamdır; düşüncelerini, yargılarını da söylemekten çekinmez, serbest fikirli... Ama onu iyi tanıyanlar bilirler, birdenbire diken gibi, hınç dolu gözükür... Hanım öğretmenlerin, kız öğrencilerinin karşısında görseniz kadınlardan nefret ediyor dersiniz: ama ben aslında pısırık sanıyorum...»

«Demek ki kadın konusunda, seks konusunda saplantılı» dedi komiser.

«Onun gibi birşey işte.»

«Peki dün? Dün nasıldı?»

«Her zamanki gibiydi diyebilirim: derslerini verdi, biraz benimle, öteki hocalarla oyalandı. Borgese'den* söz ettik galiba...»

Komiserin kalemi not defterine inip o adı yazıverdi : «Neden?»

«Neden Borgese'den mi söz ettik? Laurana bir süredir Borgese'ye gereken önemin verilmediğini, ona karşı daha adil davranılması gerektiğini düşünüyordu da ondan, başka nedeni yok.»

Komiser biraz pirelenerek sordu :

«Niye, siz o düşüncede değil misiniz?»

«Doğrusu ne diyeceğimi bilemiyorum: Borgese'yi bir daha alıp okumam gerekir... *Rubè*'si beni çok etkilemişti, evet, ama otuz yıl önceydi, azizim komiser bey, otuz yıl önce.»

«Ha,» dedi komiser: yazmış olduğu Borgese adını sinirli kalem oynatışlarıyla karaladı.

Müdür sözü sürdürdü

«Ama belki de Borgese'den konuştuğumuz evvelsi gündü. Dün... dün... Valla, dün herhangi bir değişikliği, bir ayrılığı yok gibiydi.»

«Ama dün kentte bir okul toplantısı yüzünden kalmadığı kesin.»

«O kesin.»

«Peki neden annesine böyle birşey söylemiş olsun?»

«Kimbilir? Kuşkusuz, gizlemek istediği birşey varmış: ondan saklı tutmak isteyeceğini düşünebileceğimiz tek şey de bir kadın ilişkisidir, ilişki değilse bile...»

G. A. Borgese (1882-1952): İtalyan romancısı, en ünlü yapıtı **Rubé** adlı romanıdır (Ç.N.).

«Bir buluşma, bir sözleşme: bu aklımıza geldi... Ancak şu ana değin bu yakınlardaki lokantadan çıktıktan sonra, yani ondört otuzdan sonra zamanını nasıl geçirdiğini çıkaramadık.»

«Sınıfındaki öğrencilerden biri» dedi müdür, «bu sabah söyledi: onu *Caffè Romeris*'de görmüş, bir masada oturuyormuş.»

«Bu çocukla konuşabilir miyim?»

Müdür derhal çağırttı. Çocuk doğruladı: bir gece önce, *Caffè Romeris*'in önünden geçerken, içeriye bir göz atmış: öğretmen bay Laurana bir masada oturmuş, kitap okuyormuş, saat yedi kırkbeş - sekiz sularıymış.

Çocuğu gönderdiler. Komiser defterini kalemini cebine koydu, içini çekerek ayağa kalktı.

«*Caffè Romeris*'e gidelim bakalım: işi çabuk sonuçlandırmaya bakıyorum, çünkü anacığı sabahın altısından beri karakolda bekliyor...»

«Zavallı ihtiyar... Hoca da annesine pek bağlıydı» dedi müdür.

«Onu Tanrı bilir» dedi komiser. Kafasında bir düşünce oluşmaya başlamıştı: *Caffè Romeris*'de düşüncesi doğrulandı.

Sayın yargıç Lumia şöyle konuştu:

«Bana kalırsa bir kadınla buluşacaktı: sabırsızdı, tedirgindi.»

«Buluşma saatini iple çekiyordu: ilk serüvenine atılmak üzere olan toy bir delikanlı gibi heyecanlıydı.»

«Yanılıyorsunuz, aziz Baron: bana sorarsanız burada sözleşmişlerdi de kadın gelmedi» dedi bay Romeris.

Sayın yargıç Mosca: «Bilmem,» dedi, «bilemiyorum... İşin içinde kadın parmağı var, bu gün gibi açık... Hatta iki saat sonra çıktığında birimiz bir kadınla buluşmaya gidiyor diye söyledik de...»

«Ben söylediydim» dedi sayın Lumia.

«Ama aslına bakarsanız buluşma saatini beklerken vakit öldüren biri gibi davranmıyordu: ikide bir gözlerini kitaptan kaldırıp kapıya dikiyordu, kapı ile tezgâh arasında mekik dokuyordu; hatta bir seferinde kapıyı açtı, yolun hem sağına hem soluna bakındı» diye belirtti sayın Mosca.

Komiser gözlemledi :

«Öyleyse kadının ne yandan, sağdan mı, soldan mı geleceğini bilmiyordu. Bundan, kadının kentin hangi yanında oturduğunu bilmediği sonucunu çıkarabiliriz.»

«Hiçbir sonuç çıkaramayız» dedi Baron. «Gerçek bizim çıkardığımız sonuçlardan her zaman daha zengin ve beklenmedik olaylarla doludur. Ama ille de bir sonuç çıkartalım istiyorsanız, ben derim ki, eğer gerçekten burada, bu kahvede bir kadını bekliyorduysa, bu dışarılıklı bir kadın olmalıydı... Ne sanıyorsunuz yani, bu kentte bir kadın bir kahvede sevgilisiyle buluşmak için akşamın yedisinde sekizinde evinden dışarı çıkar mı?»

«Bir fahişeyse o başka» dedi sayın Lumia.

«Fahişelerle iş görecek adam değildi» dedi bay Romeris.

«Azizim commendatore Romeris, bir bilseniz kaç kişi, ciddi ciddi kimseler, onurlarına toz kondurmayan, kültürlü erkekler fahişelerle iş görürler» dedi sayın Lumia. «Ne var ki bir fahişeyle buluşacak olsaydı ya evinde ya da otelde sözleşirdi: burada olsa olsa sevdalılar buluşabilir.»

«Mesele şu:» dedi Baron, «burada sözleşmişlerdi, iki saat bekledi, hatun gelmedi, kahveden istasyona gidiyorum diye çıktı, sırroldu; ya da: buluşma saatine değin burada bekledi, buluşmaya gitti, sırroldu. Eğer kadını burada bekliyorduysa, atlatıldığını ya da kadının kimbilir hangi nedenden ötürü gelemediğini farkedince, ister kazıklanmış olsun, ister kaygılanmış olsun, ne yapabilirdi? Üç şeyden biri: eve döner, yatağına girer, düşkırıklığını ya da kaygısını içine sindirmeye bakar; kalkar kadının evine gider, hesap sorar, orada rastladığı birine postu deldirir; tutar kendini kuleden ya da tren-

den aşağı atar. Madem ki eve dönmemiş, geriye öteki iki olasılık kalıyor. Eğer burada oyalanıyordu da, buluşmaya sonra gidecektiyse, geriye iki olasılıktan yalnız biri kalıyor: buluşma yerinde bir koca, bir baba, bir ağabey bekliyordu, öğretmenin hesabını gördü, bitti gitti.»

«Ama aslında böyle romanlara yaraşır bir varsayım yerine daha olağan, daha doğal bir varsayım da ileri sürülebilir: buluşma yerine gitmiş, gönlünün sultanını bulmuş, onun yanında annesini de, okulunu da dünyayı da unutmuştur... Ne yani, olamaz mı?» dedi sayın Mosca.

«Hiç sanmam» dedi bay Romeris. «Öyle sakin, ne yaptığını bilen bir adam...»

«İyi ya işte» dedi sayın yargıç Lumia.

Komiser ayağa kalktı. «Başım dönüyor» dedi. Baronun peşpeşe sıraladığı olasılıklara diyecek yoktu, mantık yerindeydi, ama şimdi önünde bir uçurum açılmış gibiydi. Öğretmenle rastlantısal ya da sürekli ilişkisi olabilecek tüm kadınları ara da bul bakalım! Başlangıç olarak tüm kız öğrencileri: onbeş-onsekiz arası kızların yapmayacakları şey yok bu zamanda. Sonra hanım öğretmenler. Sonra kız ve erkek öğrencilerinin anneleri, hiç değilse en genç kalmış ve güzelce olanlar. Ve ardından kolay kadınlar, eski zamanlardaki deyimiyle «namuslu fahişeler» ve bir de en ucuzları, tarifeyle çalışanlar. Sonu gelmez bir iş. Bu arada öğretmen bugünden yarına birkaç geceyi damlarda geçirmiş bir kedi gibi çıkagelmezse elbette.

Ama öğretmen ilçeyle il merkezi arasında, kuş uçuşuyle ortalarda bir yerde, terkedilmiş bir kükürt ocağında, ağır bir moloz yığınının altında yatıyordu.

XVIII.

Sekiz Ekim ilçede Çocuk Meryem yortusuydu, altın sırmalı bezlere bürünmüş, incilerle süslenmiş bir kız çocuğu heykeli, dinsel alayın başında törenle dört bir yanı dolaştı, havaî fişeklerden ve bando mızıkaların patırtısından evlerin duvarları diyapazon gibi titreşiyordu, yortu domuz kıyımı ile başlamış, dondurma dağları ile sürerken, başrahip Rosello da başkilisedeki mihrabını pek sevdiği Çocuk Meryemin onuruna evini yeniden dostlarına açtı. Aslında yıllardır yinelenen bir alışkanlıktı bu, ama bir önceki yıl Roscio'nun ölümünden ötürü yas tuttuğu için vazgeçmişti. Şimdi, Ağustos ayında facianın birinci yıldönümü tamamlandığından, evinin kapılarını yeniden eğlentilere açabilirdi artık; üstelik avukat yeğeninin öteki yeğeni Luisa ile nişanlandığını açıklayacaktı: bu öyle bir olay ki, diyordu başrahip, gerçekleşmesi için insanların kötülüğü ile Tanrının hikmetinden sual olunmaz iradesi elbirliği etmişler, kendisine de boyun eğmek düşmüştü.

«Ne yapayım işte, kazaya rıza gösteriyorum...» diye anlatıyordu Don Luigi Corvaia'ya. «Tanrı şahidimdir, benim evimin çatısı altında kardeş gibi büyüdüler diye evlenmelerini hiç istemiyordu gönlüm: ama neyleyim ki artık olan ol-

du, o faciadan sonra sevap sayılır... Aile içinde bir sevap demek istiyorum... Bu gencecik yeğenimi, yanında bir de yavrusu ile, ömrünün kalan kısmını yapayalnız geçirmeye zorlayabilir miydim? Öyle ya, zaman kötü, ona iyi bir koca bulmak kolay mıydı ya, malına-mülküne göz dikmeyecek, çocuğu kendi evlâdıymış gibi benimseyecek kadar iyi, sevecen bir koca? Güç işti, azizim Don Luigino, olacak şey değildi... Aslında avukat yeğenimin evlenmeye pek yüzü yoktu, kendini feda etti demek istemiyorum elbette ama, işte iyilik uğruna bu sevabı işlemeye karar verdi...»

Başrahibin omuzlarının gerisinden «Allah!» diye böğürtüye benzer bir ses yükseldi: albay Salvaggio son tümceyi işitmişti.

Başrahip öfke ve telaşla döndü: ama albayı görünce gevşedi, yumuşak bir sesle uyardı :

«Ah albayım, albayım, siz hiç değişmeyeceksiniz...»

«Affınızı istirham ederim» dedi albay, «ama demek istiyorum ki, siz, sırtınızdaki o mübarek giysilerinizden ötürü, bu işi bir sevap olarak görüyorsunuz; bense, kaşarlanmış bir günahkâr olarak, başka bir açıdan bakıyorum. Demek istiyorum ki: bayan Luisa enfes bir kadındır, yeğeniniz avukat bey de, eh, Tanrıya şükür, tam bir erkek. Şimdi, bir erkek, ne olursa olsun, güzel, çekici bir kadınla karşılaştı mıydı...»

Başrahip şakacıktan tokadını göstererek uzaklaştı; albayın dili çözülmüştü, sözü Don Luigi ile sürdürdü :

«Papaz bozuntusu, ne olacak, kalkmış bir de bana sevaptan dem vuruyor. Bir kadın ki birlikte olmak için yapmayacağım çılgınlık yoktur, onun gibi bir kadın...» Yarı-yas giysileri içinde yeğen-nişanlısının yanında duran Luisa'yı gösterdi: kadın farkına vardı, gülümseyerek, başını hafifçe eğip selâmladı. Albay ürperir gibi oldu, içinde kabaran isteğin iniltisini ille de dinletmek için Don Luigi'nin kulağına eğildi

«O ne gülüştü o, gördünüz mü? Gülümserken sanki soyunuyormuş gibi geliyor insana: aklım başımdan gidiyor...» Ve birden, sanki kılıcını çeker gibi elini kaldırdı : «Hücum, haydi yallah, hücum!»

Onun böyle yerinden fırladığını gören Don Luigi gidip hanımın üstüne atılacağını sandı; oysa albay büfeye koşuyordu, dondurma servisi başlamıştı.

Don Luigi de büfeye doğru ilerledi. Sant'Anna kilisesinin papazı, karısıyle birlikte Noter Pecorilla, bayan Zerillo oradaydılar. Ağızlarında yarım sözcükler geveleyerek, fısıldaşarak ev sahiplerini çekiştiriyorlardı: eh, başka ne yapsınlardı? Ama Don Luigi'nin canı dedikodu etmek istemiyordu. Uzaklaştı.

Noter Pecorilla dondurmasını alaş-telaş yutup onun peşinden gitti. Balkona çıktılar: aşağıda eğlenti coşmuştu. Don Luigi hoşnutsuzluğunun acısını eğlentiden çıkardı; eğlentiden sonra sıra Cassa del Mezzogiorno'ya, Fiat'a, Hükümete, Vatikan'a, Birleşmiş Milletlere geldi «Amma da aşağılık insanlarız» dedi.

«Ne o, canını sıkan birşey mi var?» diye soruşturdu Noter.

«Herşey» dedi Don Luigi.

«Şöyle başbaşa bir konuşsak» dedi Noter.

«Konuşacağız da ne olacak?» dedi Don Luigi bezginlikle. «Benim bildiğim şeyi sen de biliyorsun, herkes de biliyor: Niye konuşalım ki?»

«Meraktan çatlıyorum. Hem sonra içimi boşaltmak ihtiyacındayım: seni altmış yıldır tanırım, içimi sana boşaltmazsam kime boşaltabilirim? Bu konuları ben karımla bile konuşmam.»

«Dışarı çıkalım» dedi Don Luigi.

«Benim yazıhaneye gidelim» diye önerdi Noter.

Noterin yazıhanesi iki adım ötede bir yer katındaydı. Girdiler Noter ışığı yaktı, kapıyı kapadı; karşılıklı geçip oturdular, söz etmeden birbirlerini süzüyorlardı. Neden sonra Don

Luigi : «Beni buraya konuşalım diye getirdin, konuş öyleyse» dedi.

Noter duraksadı, sonra derisinin bir parçasını çekip koparıyormuş gibi acele, kararlı, acılı, dedi ki :

«Zavallı eczacının bu işle hiçbir ilişkisi yokmuş.»

«Ha şunu bileydin!» dedi Don Luigi. «Ben işlerin nasıl gittiğini üç günlük yas sona ermeden anlamıştım.»

«Anladın mı, yoksa öğrendin mi?»

«Görünüşün ardında neler olup bittiğini anlamamı sağlayan birşey öğrendim.»

«Peki neydi öğrendiğin?»

«Roscio'nun, karısının yeğeniyle işi pişirdiğini keşfettiğini öğrendim: ikisini başbaşa yakalamış.»

«Doğru. Benim de öğrendiğim buydu: belki senden sonra öğrendim, ama öğrendim.»

«Ben hemen öğrendim, çünkü Roscio'ların hizmetçisi, benim Clotilde teyzemin hizmetçisinin annesidir.»

«Ha, evet... Bak ne diyeceğim: Roscio karısını ötekiyle muhabbet ederken diyelim, bulunca ne yapmış peki?»

«Hiçbir şey yapmamış: sırtını dönüp uzaklaşmış.»

«Vay canına! Nasıl olmuş da gebertmemiş? Ben olsam kan gövdeyi götürürdü.»

«Boşversene... Burada, bu onur ve kıskançlık ülkesinde boynuzluların en âlâları yaşar... Hem sonra, efendim, şu da var, zavallı doktor karısına deli divane aşıktı.»

«Kalanını da ben sana anlatayım, çünkü güvenilir kaynaktan öğrendim. Matrice'nin zangoçu anlattı: ama bak, gözünü seveyim...»

«Beni bilirsin: işkenceye soksalar konuşmam.»

«Peki öyleyse: bir ay kadar Roscio hiçbir şey söylememiş; sonra günün birinde başrahibe gitmiş, yeğenlerinin çevirdikleri dümeni anlatmış, dayatmış: demiş ki ya başrahibin avukat yeğeni ilçeden defolur gider, bir daha geri dönmez-

miş, ya da Roscio elindeki belgeleri bir arkadaşına, Komünist Partisinden milletvekili olan bir arkadaşına verir, karısının aşığını dosdoğru hapse attırırmış.»

«İyi de, o belgeleri nasıl ele geçirmiş?»

«Anladığım kadarıyle, birgün Rosello yokken yazıhanesine gitmiş... Yazıhaneye bakan stajyer çocuk onu içeri almış, yalnız bırakmış: aslında avukatın ilçede olmadığını, dönmeyeceğini biliyormuş; ama Roscio, 'bana söz verdi, gelecek,' demiş. Vakit öğleyi geçiyormuş, delikanlı yemeğe gidecekmiş; hem zaten avukatla Roscio'nun aralarının açık olduğunu nereden bilsin, onları hâlâ canciğer sanıyormuş... Bu yüzden Roscio'yu yalnız bırakmış: o da ne var ne yoksa fotoğrafını çekmiş... Fotoğrafını çekmiş diyorum, çünkü Rosello hiçbir şeyin farkına varmamış, ruhu bile duymamış, tâ ki Roscio gidip de başrahiple konuşuncaya kadar. Ancak o zaman, başrahip Roscio'nun elindeki belgeleri haber verince, Rosello koşup delikanlıyı sorguya çekmiş. Çocuk o ziyareti hatırlamış, doktoru yazıhanede yalnız bıraktığını söylemiş. Rosello öfkesinden kendini kaybetmiş, delikanlıyı tokatlamış, işinden kovmuş; ama sonra fikrini değiştirmiş, gitmiş onu arayıp bulmuş, açıklamada bulunmuş, Roscio 'vay beni neden boşu boşuna beklettin' diye çattı da ona sinirlendim, buluşmamız da çok önemliydi demiş; eline onbin liret sıkıştırıp yeniden işe almış...»

«Bunu sana zangoç mu anlattı peki?»

«Hayır, bunu çocuğun babasından öğrendim.»

«İyi de, Rosello o kadar önemli belgeleri el altında mı tutuyormuş?»

«Onu bilemem, belki Roscio'da ikinci bir anahtar vardı; hem sonra Rosello yıllar yılıdır elini kolunu sallayarak bildiğini okumaya öylesine alışmıştı ki, herhalde artık kendini güvencede sanıyordu, bana kimse dokunamaz diyordu... Ama amcası Roscio'nun tehdidini bildirince kendisini uçurumun kıyısında duymuş olmalı.»

«Çok doğru» diye onayladı Don Luigi. «Halbuki Clotilde teyzem diyor ki Roscio'yu ortadan kaldırmışlar, çünkü aşklarını artık gizleyemez, numara yapamaz olmuşlarmış... Aşk cinayeti yani.»

«Aşk falan palavra» dedi Noter. «Onlar bu işe çok alışkındılar, daha yatılı okuldan eve tatile döndükleri zamanlar da işi pişirmişler: ilkin başrahipten gizli kırıştırıyorlarmış, sonra kocasından gizli; kimbilir, belki de onlar için bir eğlenceydi: yasak aşkın, tehlikenin tadını alıyorlardı...»

Sözünü yarıda kesti, çünkü kapıya vuruluyordu: sürekli, hafiften bir tıklatma. «Kim olabilir ki?» diye kaygılandı Noter.

«Aç da görelim» dedi Don Luigi.

Noter gidip açtı. Commendatore Zerillo idi :

«Ne oluyor, eğlentiyi bırakıp, gelip buraya mı kapandınız?»

«Öyle» dedi Noter soğuk bir sesle.

«E, ne konuşuyordunuz?»

«Havadan sudan» dedi Don Luigi.

«Havaya boş verin, şimdilik güzel gidiyor, konuşulacak yanı yok... Açık söyleyeyim: biriyle konuşmazsam patlayacağım; siz de benim şurama gelip oturan şeylerden söz ediyordunuz.» Açık elinin ayasıyle midesini sıvazladı, dayanılmaz bir acı çekiyormuş gibi dişlerini sıkıyordu.

«İlle de dayanamıyorum diyorsanız, haydi buyrun, sizi dinliyoruz» dedi Don Luigi.

«Yani siz konuşmayacak mısınız?»

Noter safdilce sordu :

«Ne söyleyelim istersiniz?»

«Kozlarımızı ortaya koyalım: siz şu nişandan söz ediyordunuz, Roscio'dan, eczacıdan...»

«Aklımızdan bile geçmedi» dedi noter.

Commendatore sözü sürdürdü :

«...ve o zavallı öğretmen Laurana'dan, Mortorio'da Antonio Patò gibi sırroluverdi.»

Elli yıl önce, Orioles şövalyesine göre *Mortorio,* yani İsa'nın çarmıha gerilmeden önce eziyet edilişi canlandırılırken, Yahuda'yı oynayan Antonio Patò, rolü gereği, provalarda ve oyunlarda daha önce belki yüz kere olduğu gibi, döşemeden açılan bir kapaktan içeri düşüp ortadan kaybolmuştu: ne var ki, kayboluş o kayboluş, ondan bir daha kimse haber alamamıştı (bu rol gereği değildi); o gün bugündür, o olay gizemli biçimde sırra kadem basan kişileri ya da eşyayı anlatmak için özdeyişe dönüşmüştü. Zerillo'nun Patò'yu çağrıştırması, bu yüzden Don Luigi ile Noteri keyiflendirdi; ama hemen toparlandılar, ciddileştiler, dünyadan habersiz, kaygılı birer yüz takındılar; Zerillo ile gözgöze gelmekten kaçınarak sordular :

«Laurana'nın bu işle ne ilgisi var?»

Commendatore alayla agucuk yaptı :

«Vah zavallı bebeler, ağzı süt kokan masumlar, birşeycikler bilmiyorlar, birşeycikler anlamıyorlar... Al, al, ısır bakayım parmağımı, ısır, ha, aferin...»

Ve sıkılı yumruğundan ayırdığı serçe parmağını ilkin Noterin, sonra Don Luigi'nin ağzına uzattı, tıpkı şimdiki gibi mikrop kaygısı olmayan zamanlarda annelerin diş çıkaran bebelerine yaptıkları gibi.

Üçü birden gülüştüler. Sonra Zerillo dedi ki :

«Birşey öğrendim, ama aramızda sır kalması gereken birşey: sakın kimseye söylemeyin... Zavallı Laurana...»

«Enayinin biriydi» dedi Don Luigi.

*Oyunun Kuralı, bir polis romanının, akıcılık, gerilim gibi tüm öğelerine sahip bir roman. Oysa bir polis romanı değil. Çağdaş İtalyan Edebiyatı'nın, ele aldığı can alıcı konulara büyük bir yüreklilikle yaklaşması ve her tür dogmayı yıkma savaşımı vermesiyle ünlü yazarı, Leonardo Sciascia, bu romanı için şunları söylüyor: "**Bugünün yenilgilerini Sicilya'nın geçmişinde, geçmişin yenilgilerinde arıyorum. Sicilya'nın tarihi, baştan sona, bir yenilgiler tarihidir: aklın yenilgileri, aklın yolunu izleyen insanların yenilgileri. Bu roman da bu tür yenilgilerin öyküsü...**"*

Türk okuyucusu, kendisine yabancı gelmeyecek bu sözlerin anlamını, oyunu kuralına göre oynamadığı için "hak ettiğini bulan" bir öğretmenin öyküsünde bulacak.

Yayımlandığında büyük yankılar uyandıran bu romanı, Svevo ve Calvino'ların çevirmeni Gül Işık'ın Türkçesinden okuyacaksınız.

